

2156
24576

84⁵⁻⁶⁴
2-66

2011

1179 15721
ՎԵՔԹՕՐ ՀԻՒԿՕ

ԹՂՈՒԱՌՆԵՐ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ԳՐ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ. — ՄԱՐԻՈՒՍ

Վեցերորդ հատոր

ՏԵՐ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՏԻԳՐԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷԱՆ

ՉՄԻՐԱՆԻՍ

ՏԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷԱՆ

1869

புதுநாட்டினு

ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՕ

ԹՂՈՒՍՈՒՆԵՐ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ԳՐ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ. — ՄԱՐԻՈՒՍ

Վեցերորդ հատոր

ՏԵՐ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱՆԻՉ

ԵՂՐԱՐԲ ՏԷՏԷԱՆ

ԶՄԻՐԱՆԵ

ՏԳՆԻՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷԱՆ

1869

1002
5159

38059 ա. հ.

ՕՐԴԱՅ ԳՕՊԳԿ

ԴՅԴՊԿՈՅՊ

ՅՈՒԳՅՈՒԳՅՈՒԳ

ՄԻՈՒԳՅՈՒԳՅՈՒԳ

ԳՅՈՒԳՅՈՒԳՅՈՒԳ

ՅՈՒԳՅՈՒԳՅՈՒԳ

ՅՈՒԳՅՈՒԳՅՈՒԳ

ՅՈՒԳՅՈՒԳՅՈՒԳ

ՅՈՒԳՅՈՒԳՅՈՒԳ

ՅՈՒԳ

ԹՂՈՒԱԹՆԵՐ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ. — ՄԱՐԻՈՒՍ

ԳԻՐԲ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ԵՐԿՈՒ ԱՍՏՂԵՐՈՒ ՀԱՄԱԴԻՊՈՒԹԻԿՆ

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՅԻՆ

ՄԱՍՆՈՒՆ. — ԲՆՑԱՆԵԿԱՆ ԱՆՈՒՆ ԿԱԶՄԵԼՈՒ ԿԵՐՊ

ԱՆԱՏԵՆ Մարիուս զեղանձն երիտառարդ մ'էր. հա-
տակը միջին, մազերը թանձր և սևաթոյր, ճակատը բարձր և
հանճարեղ, ունեղերը բաց և սիրաշունչ, կերպարանը պարզ
և հանդարտ էր, իսկ դէմքին վրայ չղիտեմ ինչպիսի բան
մը կար որ սէգ, խորհուն և անմեղ էր: Կիսագէմքը՝ որու
ամէն գիծերը բոլորովն ու միանգամայն հաստատուն էին՝ այն
գերմանական անուշութիւնը ունէր զոր զաղղիական դէմքը
Ալլաաէն և Լօրէնէն ընդունեցաւ. իսկ կերպարանքին վրայ
բնաւ որ և է անկիւն չէր նշմարուեր. կերպարանի մը վրայ
անկիւններու այս անթերի տարակայունութիւնը այն գիմական
յատկութիւնն է որով Սիգամպրընները Հռոմայեցիներու մէջ
շուտ մը կը ճանչցուէին և որով առիւծային ցեղը արժուա-
յին ցեղէն կը զանազանի:

Մարիուս կեանքի այն եղանակին մէջն էր ուր խորհող
մարդերու միտքը՝ զրեթէ հաւասար համամատուցեամբ

կորուսութիւն և պարզութիւն ընդունելով կը կազմուի : Եթէ ծանրակշիւ պարագայի մը մէջ գտնուելու ըլլար, Մարիուս ամբողջապէս ունէր ինչ որ պէտք էր ապուշ մ'ըլլալու համար : Թող բանալին անգամ մ'էս դառնար, և ահա Մարիուս կրնար վսեմ ըլլալ : Իր վարմունքը զգոյշ, ցուրտ, քաղաքավար և փոքր ինչ վեհերոս կերպեր ունէր : Բերանը սիրուն, շուրթերը խիստ կարմրագեղ, աիւաններն ալ կարի ըսպիտակ էին, հետեաբար իր ժպիտը անոր դէմքին ամէն խնամութիւնները կը մեղմէր : Այսին ժամեր ուր այս զգաստ ճակատը և հեշտաշունչ ժպիտը անորոշեալ հակապատկեր մը կը նծայէին : Աչքը պղտիկ, այլ նայուածքը մեծ էր :

Յետին թշուառութեան մէջ գտնուած ժամանակ Մարիուս կը դիտէր թէ՛ երբ կանցնէր ինք՝ նորաւի աղջիկները անգին կը դառնային, հետեաբար դառնալի վիշտ մը զգալով խոյս կուտար կամ կը պահուէր : Մարիուս կը կարծէր թէ այն աղջիկները իր հին զգեստներուն կը նայէին և կը խնդային : Ճիշդը սա է թէ անոնք Մարիուսի կը նայէին վասն զի գեղեցիկ էր և վասն զի կերպէին անոր այս զեղութեան վրայ :

Մարիուսի վրայ վիտուսին մ'եկած էր այս անբարբառ թիւրիմացութեան պատճառաւ որ տեղի ունեցած էր իր և անգեղանի անցորդուհիներուն մէջ : Անոնց և ոչ մին ընտրեց, վասն զի ամէնէն ալ կզգուշանար : Մարիուս օրերը այսպէս անցունելով անորոշապէս ապրեցաւ, — աւանակի մը պէս, կըսէր Գուրֆէյրադ :

Գուրֆէյրադ նաև կըսէր անոր. Գու մի փափաքիր պատկառելի ըլլալ (վասն զի արդէն կը դառնայ զիրար. դու ըսելով խօսակցիլը երիտասարդական բարեկամութիւններու միտումն է) : Բարեկամ, խրատ մը տամ քեզ : Այնքան մի կարգար դիւբերը, և քիչ մ'աւելի նայէ բողբոռն : Այս հանած վարած կնիկները լաւ բաներ ունին, ո՛ր Մարիուս : Եթէ տառակ միշտ փախիս և ամշնաս, օր մ'ալ ապուշ մը պիտի դառնաս :

Երբեմն ալ Գուրֆէյրադ Մարիուսին հանգիպելով, կըսէր.

— Բարի լոյս, վարդապետ :

Մարիուս երբ Գուրֆէյրադէն այսպիսի խօսք մը կը լսէր, ութ օր ալ աւելի կը խորշէր թէ՛ նորաւի և թէ պառաւ կիներէն, և մանաւանդ աւելի կը խորշէր Գուրֆէյրադէն :

Սակայն անբաւ տիեզերքիս մէջ երկու կին կար որոնցմէ Մարիուս չէր խորշեր, և ոչ կզգուշանար բնաւ : Ստուգիւ շատ պիտի զարմանար Մարիուս եթէ ըսուէր իրեն թէ կին էն անոնք : Մին էր մօրուանի պառաւ որ անոր սենեկին հաւքառքը կընէր և որ առիթ կուտար Գուրֆէյրադին ըսելու. Մարիուս՝ տեսնելով թէ մօրուս ունի իր սպասուհին, ինք չկրէր իր մօրուսը : Միւսն էր գրեթէ պզտիկ աղջիկ մը զոր խիստ ստեպ կը տեսնէր և որու չէր նայեր բնաւ :

Մարիուս տարիէ մ'ի վեր Լիքսանպուրի ամայի ծառուղիներուն մէկուն, այսինքն Բէքինիէրի պարսպին կից ծառուղիին մէջ մարդ մը և խիստ նորաւի աղջիկ մը կը տեսնէր որք Ուէսթի դուհին կողմէն ծառուղիին ամենէն ամայի ծայրը նստարանի մը վրայ կը նստէին գրեթէ միշտ քովէ քով :

Գիպուածը որ մտախոհութեամբ համակուող մարդկանց պոյոյներուն հետ կը խառնուի, ամէն անգամ որ Մարիուսը այս ծառուղիին մօտ կը բերէր, — գրեթէ ամէն օր էր այս, — Մարիուս հոն կը տեսնէր այն ամուլը :

Մարդը վաթսուն տարեկանի չափ կերեւար. որտեղ և ծանր էր կերպարանը. իր բոլոր անձը ծառայութենէ քաշուող մարտիկներու պէս յաղթանգամ և յողնած տեսք մը ունէր : Եթէ շքանշան մ'ունեցած ըլլար, Մարիուս պիտի կարծէր թէ վաղեմի պաշտօնակիր մ'է ան : Բարի այլ անմատչելի կերեւար և նայուածքը ամենէն չէր ուղղէր որ և է անձի մը նայուածքին : Ապաղյոս բանթալոն մը, կապոյտ թիկնոց մը և լայնեղջ գլխարկ մ'ունէր որք միշտ նոր կ'երևային, նաև սև վզնոց մը և գուէյքըրի այսինքն հաստ կտուէ սպիտակափայլ շապիկ մը : Արիգէթ մ'երբ անոր քովէն ան-

յաւ օք մը, ահա իրիտ մաքրասէր այրի մարդ մը, ըսաւ :

Մազերը բոլորովին ճերմակ էին :

Նորատի աղջիկը որ այս մարդուն հետը կուգար, առջի անգամ երբ հետը եկաւ և նստաւ այն նստարանին վրայ զոր կերակայ թէ մասնաւորապէս ընտրած էին, տասներեք կամ տասնուչորս տարեկան, զրեթէ ազնիւ երեւոյլ չափ նիհար, անշնորհ, աննշան աղջիկի մը նման ըսն մ'էր, այլ սակայն թերեւս կը խոտանար բաւական ազու աչիւ ունենալ օր մը : Միայն թէ տեսակ մ'անհաճոյ զգուշութեամբ կը լնէին միշտ : Աղջիկին հազուադէպ վանքի մէջ աշակերտող աղջիկի մը հին ու միանգամայն մանկային հազուադէպ կը նմանէր, սե Դերէն քոյա մ'ունէր որ աղէկ ձեռած չէր : Կրնար կարծուիլ թէ հայր և աղջիկ էին անոնք :

Մարիուս երկու կամ երեք օր քննեց այս ծեր (vieux) մարդը որ տակաւին ծերունի (vieillard) մը չէր, նաեւ անտիպական աղջիկը որ անձ մը չէր տակաւին, յետոյ ամենին ուշադրութիւն չտուաւ անոնց : Անոնք ալ նոյնպէս կարծես թէ չէին տեսներ զան : Հանգարտ և անտարբեր կերպարանով մը կը խօսակցէին : Աղջիկը անընդհատ, նաեւ զուարթօրէն կը շաղակրատէր : Ծեր մարդը քիչ կը խօսէր և մերթ քնդ մերթ հայրութեան անպատում զգայունով լի աչիւրը աւար վրայ կը յառէր :

Մարիուս մեքենայաբար սովորութիւն ըրած էր այս ծառուղին մէջ ման գալ : Անփոփոխ հոն կը դառնէր զանոնք :

Ահա ըսենք թէ ինչպէս կը կատարուէր իրողութիւնը :

Մարիուս ամենայն յօժարութեամբ ծառուղին անոնց նստարանին դիմացի ծայրէն կուգար, ճամբուն բոլոր երկայնութեամբը կը քայլէր, անոնց առջեւէն կանցներ, ապա ետ կը դառնար և կերթար մինչև այն ծայրը ուսկէ եկած էր, և նուէն կսկսէր քայլել առջի կերպով : Երջպայութեան ծամանակ հինգ կամ վեց անգամ այսպէս կերթեկէր, և ամէն շաբաթ այս կերպով հինգ կամ վեց անգամ կը պտըտէր ա-

ռանց երբէք այն անձերու քարն մը տուած կամ անոնց բարեւ առած ըլլալու : Այս նշանաւոր անձը և դեռահաս աղջիկը կերեւար թէ ուրիշներուն նայուածքէն կը խորշէին : Թէ այս պատճառաւ և թէ դուցէ իրօք խորշիլ ուղեւով բնակահարար փոքր ինչ հետաքրքրութիւն տուած էին հինգ կամ վեց ուսանողներու որք մերթ քնդ մերթ Բէրլինիէրի քովերը կը պտըտէին՝ ուսումնասէրները իրենց դասէն և ոմանք ալ դնգախաղէն ետք : Գուրֆէյրադ՝ որ վերջիններուն թիւէն էր՝ ժամանակ մը դիտած էր զանոնք, բայց՝ աղջիկը ազնիւ զրանելով՝ շուտ մը և զգուշութեամբ խոյս տուած էր անորմէ : Իբր պարթեւ փախած էր՝ նեւ մ'արձակելու պէս՝ մականուն մը նետելով անոնց վրայ : Միայն աղջիկին սե քոյան և ծերին ճերմակ մազերը Գուրֆէյրադի ուշադրութիւնը գրաւեց էին, հետեւաբար ուսանող աղջիկին Երիտր Լանտաք (սե) և հայրին պաշտ Լալան (ճերմակ) անունը տուած էր, և որովհետեւ ոչ ոք կը ճանչնար անոնց թէ ով ըլլալը և թէ ինչ պէս անուանիլը, մականունը մնացած էր : — Ա՛հ, Պ. Պլաննը իր նստարանին վրան է, կըսէին ուսանողները, և ուրիշներուն պէս Մարիուս ալ յարմար գտած էր Պ. Պլաննան ուսանել այն անձանոթ մարդը :

Մենք ալ անոնց պիտի հետեւինք և պատմելու դիւրութեան համար Պ. Պլաննայի պիտի ըսենք :

Մարիուս առջի տարին զրեթէ ամէն օր մի և նոյն ժամին հոն տեսաւ զանոնք : Մարդը հաճելի, այլ աղջիկը բաւական անշնորհ կերեւար իրեն :

ՊԼԱՆՔ Բ.

ԵՆ ԵՂԵՆ ԼՈՅՍ

Երգորդ տարին, պատմութեան ճիշդ այն միջոցին ուր հասաւ ընթերցողը, Մարիուս Լիւքսանպուր երթալու և

պտըռեալու սովորութիւնը ընդհատեց՝ սուսնց ինքն ալ լաւ մը դիտնալու պատճառը, և վեց ամիսի չափ ոտք չկոխեց իբր ծառուղին։ Աւերջապէս օր մը դարձեալ հոն գնաց։ Ամառնային պայծառ առաւօտ մ'էր երբ պտըռեալու ելաւ։ Մարիուս զուարթ էր այն զուարթութեամբ զոր կզգայ մարդ երբ օդը դեղնցիկ է։ Ար կարծէր թէ սրտին մէջն էին թուշուռներու այն ամէն դաշտալիկները զոր կը լսէր և երկնից այն ամէն պատառները զոր կը տեսներ ծառերու տերեւներու մէջէն։

Գնաց ուղղակի « իբր ծառուղին », և՛ երբ ծայրը հասաւ՝ դարձեալ նոյն նստարանին վրայ նշմարեց այն ծանօթ ամուլները։ Միայն թէ՛ մօտենալով՝ դիտեց որ մարդը մի և նոյնն էր, բայց աղջիկը մի նոյնը չերեցաւ իրեն։ Այն աղջիկը զոր հիմա կը տեսներ, մեծահաս և գեղանի անձ մ'էր և ունէր այն ամէն կարի զմայլելի ձևերը զոր կին մը կստանայ երբ էլ հասնի այն վայրկեանը ուր անոնք մանկութեան ամէնէն բնական վայելչութիւններով կը միանան։ Փախուսիկ (fugitif) և անարատ վայրկեան զոր միայն սա բառերը կրնան մեկնել։ Տասնուհինգ տարեկան։ Մաղերը ոսկեղօծ երակներով խառն, կասկեղոյն և սքանչելի էին, ճակատը կարծես մարմարաշէն էր, այտերը վարդի տերևով մը կազմուած կերեւային, աշնահար կարմրութեամբ, ծփին սպիտակութիւն մը, ընտիր բերան մը ուսիէ ժպտը իբր ճառագայթ մը և խօսքը իբր երաժշտութիւն մը կենէր, զլուս մը զոր Ռաֆայէլ Մարիամի արժանի համարէր թերեւ, և այս զլուսին ներքե վիզ մը զոր գուցէ Ժան Կուստէն Աստղիկին արժանի սեպէր։ Եւ այս չբնաղ պատկերը անթերի ըլլալու համար ունէր նաեւ քիթ մը որ գեղեցիկ (beau) չէր այլ աղւոր (joli)։ Որ ոչ ուղիղ և ոչ կոր, ոչ իտալեան և ոչ յունական, այլ բարկեան քիթ մ'էր, այսինքն կայտառ, աղնիւ, անկանոն և անարատ բան մը որ պատկերահասներուն յուսահատութիւն իսկ բանահիւսներուն զմայլում կուտայ։

Երբ Մարիուս գեղանիին քովէն անցաւ, չկրցաւ տեսնել

անոր աչերը որք միշտ վար կը նայէին։ Միայն անոր երկայն և կասկեղոյն ունքերը տեսաւ որոնք ստուերով և ամօթխածութեամբ ողողուած էին։

Բայց և այնպէս կը ժպտէր գեղանի պատանուհին, ուշ գնելով սպիտակահեր մարդին որ անոր հետ կը խօսէր, և ոչ ինչ կրնար այնքան զմայլելի ըլլալ որքան էր ակնկոր նայուածքի մը հետ այս նորափթիթ ժպտը։

Մարիուս նախ կարծեց թէ նոյն մարդին ուրիշ մէկ աղջիկն է, հարկաւ առջինին մէկ քոյրն էր ան։ Բայց պտոյտի անփոփոխելի սովորութեամբը երբ երկրորդ անգամ նստաւ, բանին մօտեցաւ, ուշադրութեամբ դիտելով տեսաւ որ մի և նոյն աղջիկն էր։ Աւեց ամիսի մէջ պատանուհին երիտասարդութիւն մ'եղած էր։ Այս էր ահա այլակերպութեան (transfiguration) պատճառը։ Այս երեւոյթը շատ անգամ կը պատահէ։ Այս վայրկեան մ'ուր աղջիկները կը փթթին ակնթարթի մը մէջ և յանկարծ վարդ կըլլան։ Երէկ դեռ մանկուհիներ էին, բայց այսօր անհասնաբարութիւն կուտան տեսնողին։

Այս աղջիկը ոչ միայն մեծցած այլ նաեւ տեսլական գեղութիւն առած էր։ Ինչպէս ապրիլ ամիսին մէջ երեք օր կը բաւէ տեսակ մը ծառեր ծաղիկներով ծածկուելու համար, նոյնպէս և այս աղջիկը գեղութեամբ զարդարուելու համար վեց ամիս բաւական եղած էր։ Անոր յատուկ ապրիլն ալ եկած էր։

Երբեմն կը տեսնուին այնպիսի աղքատ և դձուծ մարդիկ որք կարծես կարթննան, չբաւորութենէ պերճութեան կանցնին, ամէն տեսակ ծախս կրնեն, և յանկարծ փառաւոր, գեղի և շքեղ կըլլան։ Յնչով. վասն զի երէկ պայմանաժամ մը լրանալով եկամուտ մը զրպանած են։ Նորափթիթ աղջիկը իր վեցամեայ եկամուտը ընդունած էր։

Մանաւանդ թէ ալ թաւ փեղոյր, մերիսօսէ բօլա և դըպրոցական մուճակներ հաղնող աշիբրուհի մը չէր ան, և ոչ ալ կարմիր ձեռներ ունէր։ Գեղութեան հետ ճաշակն ալ եկած էր. տեսակ մը պարզ և ճոխ վայելչութեամբ, նաեւ առանց

սեթեթի հայուած շքուած անձ մ'էր : Սե տամասկէ բոլա մը , նմանազիպակ լոգիկ մը և սպիտակ շղարչէ փեղջյր մ'ու-
նէր : Անոր սպիտակ թաթպանները տեսնողը կը հասկնար թէ
որքան ազնիւ էր ձեռքը որ չինական փղոսկրէ հովանոցի մը
կոթին հետ կը խաղար , իսկ մետաքսեայ կիսակօշիկը անոր
ոտքին փոքրութիւնը կը ծրագրէր : Եթէ քովէն անցնէիր ,
անոր բոլոր արգուզարդէն զմայլելի և ազգու անուշահոտու-
թիւն մը կը բուրէր :

Իսկ մարդը մի և նոյն մարդն էր :

Մարիուս երբ երկրորդ անգամ երիտասարդուհիին մօտե-
ցաւ , ասի արտեանունքը վեր ըրաւ : աչերուն գոյնը երկնա-
յին և խիստ կապոյտ էր : բայց այս քոզաւոր կապուտակու-
թեան մէջ տակաւին մանկային նայուած մը կար միայն : Ան-
տարբերութեամբ Մարիուսին նայեցաւ՝ միւլթղենիններուն
տակ վազվզող մանկիկին , կամ նստարանին շուք տուող մար-
մարեայ անօթին նայելու պէս : Մարիուս ալ իր պողոտը շա-
րունակեց ուրիշ բանի վրայ մտածելով :

Չորս կամ հինգ անգամ ևս անցաւ նստարանին քովէն
ուր նստած էր ծաղկահաս աղջիկը , այլ առանց բնաւ անոր
դարձնելու իր աչերը :

Հետեւեալ օրերն ալ սովորականին պէս՝ Լիւքսանպուր ե-
կաւ , սովորականին պէս հոն գտաւ « հայր և աղջիկը » , բայց
դարձեալ ուշադրութիւն չտուաւ անոնց : Մտքէն չանցուց այս
աղջիկը երբ գեղանի եղաւ , ինչպէս անցուցած չէր երբ տը-
ղեղ էր ան : Միշտ նստարանին խիստ մօտէն կանցնէր՝ ոչ
թէ նպատակ մ'ունենալուն , այլ վստահ ընդհանրութիւն ը-
րած ըլլալուն համար :

ԳԼՈՒԲ Գ.

ԳԵՐՆԱՆ ԵՐԴՐԻՆԷ

Օր մը օդը բարեխառն , Լիւքսանպուրի սլարտէղը շու-

քերով և արեւներով ողողուած , և երկինք այնքան յստակ
էր որ կարծես թէ հրեշտակները առաւ լուացած էին զայն .
Ճնճղուկները կասկեհներու խորերէն սլաքի ձայներ կը հա-
նէին : Մարիուս իր սիրտը բնութեան բացած էր բոլորովին :
Որ և է բանի վրայ չէր մտածեր , կասկեհ և կը շնչէր : Երբ
անցաւ այն նստարանին մօտէն , անտիական աղջիկը աչերը
վերցնելով Մարիուսին նայեցաւ , և երկուքին նայուածքը լ-
րարու հանդիպեցաւ :

Այս անգամ ինչ կար արդեօք նորահաս աղջիկին նայուած-
քին մէջ : Մարիուս չէր կրնար ըսել թէ ինչ կար : Բան մը
չկար , և ամէն բան կար : Տարօրինակ փայլակ մ'եղաւ այն
նայուածքը :

Աղջիկը առջին նայեցաւ , Մարիուս ալ իր ճամբան շա-
րունակեց :

Մարիուսի տեսածն էր չէ թէ մանկուհի մ'անմեղ և բնա-
կան նայուածքը , այլ խորհրդաւոր վիճ մը որ կէս մը բաց-
ուած և յանկարծ դոցուած էր դարձեալ :

Կայ օր մ'ուր ամէն նորատի աղջիկ այսպէս կը նայի ,
Վայ անոր որ այս նայուածքին կենթարկի :

Գեռ ինք զինքը չճանչցող հոգիի մ'այս առաջին նայուած-
քը երկնից մէջ այդին (aube) կը նմանի : Ճառագայթաւոր և
անծանօթ բանի մը զարթումն է այն : Չկայ բան մը որ կա-
րենայ արտադրել այս անակնկալ նշքլին վստահակ հրա-
պոյրը , նշքլ որ յանկարծ աղօտապէս կը լուսաւորէ պաշ-
տելի խաւար մը և որ ներկային բոլոր անմեղութեամբը և
սարգսջին ամէն տրիփովը (passion) կը բաղկանայ : Տեսնել
մ'անօրոշ գորով է այն որ պատահաբար կը յայտնուի և որ
կապաւէ : Ծուղակ մ'է զոր անմեղութիւնը յանդէսս կը լարէ
և որով սիրտեր կը դրաւէ՝ ակամայ և անդիտութեամբ : Այս
մ'է այն որ կնիկի մը պէս կը նայի :

Այսպիսի նայուածքէ մը գրեթէ միշտ խորին մտախոհու-
թիւն մը կը ծնի՝ ուր որ կուղղի այն նայուածքը : Ամէն ա-

նաբառութիւնները և ամէն անմեղութիւնները իրարու կը հանդիպին այն բնային և աղէտաւոր ճառադպրութիւն մէջ որ հըպտասեր կիներու ամենէն սիրագրգիւռ նայուածներէն աւելի հմայական զօրութիւն ունի յանկարծ սրտին մէջ ծլել տալու անուշաբոյր հոտերով ու միանգամայն թոյներով լի այն սիրազին ծաղիկը որ կանուանի սէր :

Մարիուս իրիկուն սենեակը դառնալով, իր զգեստները նայեցաւ, և առաջին անգամ դիտեց թէ աղտեղութիւն, անպատեհութիւն և անլուր յիմարութիւն մ'է Լիւքսանպուրի մէջ պտըտիլ իր « ամէն օրուան զգեստներով », այսինքն ժապաւէնին քովի կողմը կտրուած գլխարկով մը, սայլորդի հաստ մուճակներով, ծունկերը ճերմկած սև բանթալոնով և քամուկները տծգունած սև թիկնոցով մը :

ՓԼՈՒՐ ՊՅՈՒՆ

ՄԵԾ ՀԻՒՆԿՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՍՍԻՋՐԸ

ՀԵՏԵՒԵԱՆ օրը սովորական ժամին Մարիուս պահաւանէն հանեց իշ նոր թիկնոցը, նոր բանթալոնը, նոր գլխարկը և նոր կօշիկները. սպառազինեցաւ այս ամէն զէնքերով, թաթպան դուրեցաւ, — ծայրայեղ շտայլութիւն — և Լիւքսանպուր գնաց պտըտելու :

Ճամբան Գուրֆէյրադին հանդիպեցաւ, այլ չտեսներ լուր զարկաւ : Գուրֆէյրադ երբ իր սենեակը վերադարձաւ, բարեկամներուն բնաւ :

— Հիմա Մարիուսին նոր գլխարկը և նոր թիկնոցը տեսայ, նաև Մարիուսը որ անոնց մէջն էր : Անշուշտ գայրոց կերթար քննութիւն մ'անցունելու համար : Ապուշ մը դարձած էր բոլորովին :

Մարիուս երբ Լիւքսանպուր հասաւ, աւագանին բոլոր տեղեր դարձաւ և կարացները դիտեց. յետոյ բաւական ժամանակ արձանի մ'առջև կեցաւ աննայել նայելով, այս ար-

ձանին գլուխը բորբոսէն բոլորովին սեղած էր և ազդերուն մին կը պակսէր : Աւագանին մօտ քառասունամայ և մեծորովայն քաղաքաւոր մը կար որ հինգ տարեկան տղայի մը ձեռքէն բռնած էր և կըսէր անոր. — Զգուշացիր ծայրայեղութիւններէ, թէ բռնամուլութիւն և թէ անիշխանութիւն հաւասարապէս հեռի կեցիր, որդեակի իմ : — Մարիուս լսեց այս քաղաքաւորին խօսքերը : Յետոյ անգամ մ'էս աւագանին շուրջը դարձաւ : Աւերջապէս ուղղեցաւ դէպ « իր ծառուղին » յամբարար և կարծես ակամայ քայլելով : Կրնար ըսուիլ թէ բռնադատուած ու միանգամայն արդիւրեւած էր հոն երթալու, թէ և ինք ամենեւին չէր հասկնար այս ամէնը, և կը կարծէր թէ ամէն օրուան պէս կերթար :

Երբ ծառուղիին մէջ մտաւ, նշմարեց Պ. Լըպլանը և նորատի աղջիկը որք միւս ծայրը նստարանին վրան էին : Թիկնոցը վերէն վար կոճկեց և մարմինին վրայ լաւ մը տեղաւորեց որպէս զի ծալք չունենայ, տեսակ մը խնդութեամբ բանթալոնին յղկուն ցոլումները քննեց, և դէպ 'ի նստարանը արշաւեց : Այս արշաւումին մէջ յարձակում և անշուշտ աշխարհակալութեան (conquête) կամեութիւն (velléité) մը կար : Անոր համար կըսեմ թէ արշաւեց դէպ 'ի նստարանը, իբր թէ ըսէի. Աննիպալ դէպ 'ի Հոմո՝ արշաւեց :

Սակայն Մարիուսի ամէն շարժումներն ալ մեքենայական էին և ամենեւին ընդհատուած չէր իր մտքին և աշխատութիւններուն սովորական մտահոգութիւնները : Կոյն պահուն կը մտածէր թէ Մանիէլ պիտի Պաքստրէան անպիտան գիրք մ'է և թէ անշուշտ հաղուապիտ անմիտներէ շարադրուած է այն, քանի որ մարդկային մտքի իբր հրաշակերտ Ռասինին երեք ողբերգութիւնը, իսկ Մօլիերի միայն մէկ կատակերգութիւնը վերլուծուած է անոր մէջ : Ականջը կը զարնէր սուր կերպով : Մինչդեռ նստարանին կը մօտէր, թիկնոցին ծալքերը կը բանար, իսկ աչքերը անտիական աղջիկին վրայ կը յառէր : Կը կարծէր Մարիուս թէ անի ծառուղիին ամբողջ ծայրը կապտագոյն և աղօտ նշոյլով մը կողողէր :

Քանի որ կը մօտէր, իր քայլը հետ զհետէ կը թուլնար։ Երբ նստարանէն այս ինչ հեռաւորութիւն ունեցող կէտ մը հասաւ, իրանդ առաւ թէեւ տակաւին շատ հեռի կը գտնուէր ծառուղիին ծայրէն, և նոյն իսկ ինքն ալ չըրցաւ դիտնալ թէ ինչպէս եղաւ որ ետ դարձաւ։ Եւ ոչ իսկ ըսաւ իւրովի թէ մինչև ծայրը չէր երթար։ Կտրատի աղջիկը հեռուէն հաղիւ հաղ կըցաւ նշմարել զան և տեսնել անոր աղւոր կերպարանը զոր կուտային իր նոր զղեսաները։ Սակայն Մարիուս ենթադրելով թէ ետեւը գտնուողը կրնայ իրեն նայիլ, խիստ ուզիլ կը կենար լաւ կերպարան ունենալու համար։

Մինչև հանդիպակայ ծայրը հասաւ, յետոյ ետ դարձաւ, և այս անգամ քիչ մ'աւելի մօտեցաւ նստարանին։ Ծառերու երեք անջրպետ մնալու չափ անդամ մօտեցաւ նստարանին, բայց հոն չգիտեմ ինչով անհնարին թուեցաւ իրեն աւելի հեռի երթալը, և դեղեկեցաւ։ Տեսնել կարծած էր թէ նորատի աղջիկին երեսը դէպ իրեն կը հակէր։ Սակայն առնական և բուռն ջանադրութիւն մ'ըրաւ, զսպեց իր դեղեկումը և շարունակեց յառաջ երթալ։ Քանի մը բոպէէն ետք նստարանին առջևէն կանցնէր, ուղիւ և հաստատ կենալով, մինչև ականջները կարմրելով, առանց յաջ կամ յահեակ նայել համարձակելու, և ձեռքը պետական մարդի մը պէս թիկնոցին մէջ դրած։ Երբ անցաւ — բերդին թնդանթներուն տակէն — սրտի տոսկալի բաղնում մը զգաց։ Աղջիկը առջի օրուան պէս տամազգեայ րօպան հագած և շղարշէ փեղոյրը դրուած էր։ Մարիուս անպատում ձայն մը լսեց որ անշուշտ «անոր ձայնն էր»։ Աղջիկը հանդարտօրէն կը խօսակցէր։ Դատ աղւոր էր։ Մարիուս կզդար թէ աղւոր էր նորատի աղջիկը, թէև զան տեսնելու փորձ մը չըրաւ։ Այլ սակայն, կրտէր Մարիուս մտապէս, անի իմ վրայ յարգ և համարում պիտի ունենար անշուշտ եթէ զիանար թէ ես իսկ յօրինած եմ Մարիուս Օպրէկօն Տը Լա Բէնտայի վրայ այն ճառը զոր պարոն Փրանսուա Տը Նէֆշաթօ իր տպած ծիւ Պլէոն սկիզբը գրաւ էր եր կողմէ հեղինակուած։

Կանաւարանէն անցաւ, ծառուղիին մինչև յետին ծայրը գընաց որ խիստ մօտ էր, յետոյ ետ դարձաւ և դարձեալ դեհանի աղջիկին առջևէն անցաւ։ Այս անգամ դեպի դեղին էր Մարիուսին գոյնը։ Մանաւանդ թէ անախորժ բաներ կզգար միայն։ Հեռացաւ նստարանէն և երիտասարդուհիէն, և կուտաւ կը անոր դարձունելով կը կարծէր միանգամայն թէ աղջիկը իրեն կը նայէր, և այս պատճառաւ կը պայթէր։

Այլ նստարանին մերձեցաւ փորձ չըրաւ, ծառուղիին դէպի կէս վայրը կանգ առաւ, և բան մ'ըրաւ զոր բնաւ չէր ըրած, այսինքն նստաւ, աչքին ծայրովը նայելով և մտքին ամենէն աննշմարելի անդունդներուն մէջ մտածելով թէ վերջապէս կարելի չէր որ թուրքովին անգղայ ըլլան իր յղկուն բանթալօնին և նոր թիկնոցին նկատմամբ այն անձերը որոնց սպիտակ փեղոյրին և սևաթոյր բօպային վրայ կըքանչանար ինք։

Քառորդէ մ'ետք ելաւ, իբր թէ նորէն ուզէր քայլել դէպ այն նստարանը որ լուսեղէն պսակ մը կը կրէր։ Սակայն ոտքի վրայ և անշարժ կը կենար։ Ըսաւ իւրովի, — և տասն և հինգ ամիսէ ի վեր առաջին անգամն էր այսպիսի բան մ'ընելը, — թէ այն պարոնը որ ամէն օր հոն կը նստէր իր աղջիկին հետ, անշուշտ գիտած էր զինքը, և հաւանական էր թէ տարօրինակ կը համարէր իր դեղեկումները։

Նոյնպէս առաջին անգամ անպատկառութիւն մը սեպեց այն անձանթով՝ նաև մտքին մէջ զաղտնապէս՝ Պ. Լըպլան ծիծաղելի մակիանունով ցուցունելը։

Այսպէս քանի մը բոպէ ակնկոր կեցաւ՝ աւազին վրայ ծրաւ դիրներ շինելով նուրբ դաւաղանով մը զոր ձեռքը բռնած էր։

Յետոյ նստարանին, Պ. Լըպլանին և անոր աղջիկին հանդիպակայ կողմէն յանկարծ ետ դարձաւ և իր սենեակը գնաց։

Այն օր մուցած էր պանդոկը երթալ և ճաշել։ Իրիկուն ժամը ութին նշմարեց ճաշի դացած չըլլալը և որովհետև շատ ուշ ըլլալուն չէր կրնար մինչև Սէն-Ժապի դուհը երթալ։ Ինչ ընեմ, ըսաւ, և պատառ մը հաց կերաւ։

Նախ խոզանակեց (brosser) թիկնոցը և զղուշութեամբ ծալելէն ետք պտուկեցաւ :

ՔԱՌՈՐԻՍ Ե.

ՊԻՆԿՈՆ ԽԱԹՈՐՆԻՆ ՎՐԱՅ ԱՅԼԵՐԱՅԼ ԿԱՅԺԱԿՆԵՐ ԿԻՋՆԵՆ

ՀԵՏԵՐԵԱԼ օրը Պուկոն խաթուներ, — Գուրժէյրադ պայպէս կանուանէր Կօրպօյի խաթուել տունին պատու դրոշմապան, Կլիսուոր վարձկալ և սպասուհին, — Պուկոն խաթուներ որ՝ ինչպէս հաստատեցինք արդէն՝ արկին Պիւրկոն կանուանէր, սակայն Գուրժէյրագի շուտիկ լեզուն բան մը չէր խնայեր, Պուկոն խաթուներ, կըսէնք, արմանալով զարմանալով գիտեց որ Մարիուս գարձեալ նոր թիկնոցովը դուրս կելնէր :

Մարիուս Լիւքսանպուր գնաց, այլ չանցաւ ծառուղիին կէսէն անդին սւր էր իր նստարանը : Նստաւ ասոր վրայ առջի օրուան պէս՝ հեռուէն զիտելով և որոշապէս տեսնելով սպիտակ փեղդոյրը, սևածոյր բօպան և մանաւանդ կապոյտ նշույլը : Լիւքսանպուրի դուռներուն մինչև դոցուրիլ տեղէն չշարժեցաւ, և երբ դոցուրեցան, անատեն ինքն ալ ելաւ և իր սենեակը վերադարձաւ : Չտեսաւ Պ. Լըպլանին և իր աղջիկին ելնելը և երթալը, ուսկէ հետեցուց թէ անոնք Ուէսթի փողոցին վանդակէն ելնելով գացեր էին սլաքաեղէն : Ետքէն, քանի մը շաբաթ ետքը, երբ ուղեց միտքը բերել թէ ուր ճաշած էր այն իրիկուն, ամենեւին չկրցաւ յիշել :

Հետեւեալ օր, այսինքն երրորդ օրը Պուկոն խաթուներ դարձեալ խաթուեցաւ միծապէս, վասն զի Մարիուս նոր թիկնոցովը դուրս ելաւ. — Ետեւ ետեւ երեք օր, պօռաց Պուկոն :

Մարիուսին ետեւէն երթալու աշխատեցաւ. բայց Մարիուս արագօրէն և ահապին քայլերով կերթար. լեռնայժ մը հալածել սկսող ձիազէտի մ'էր ան :

Դեռ երկու վայրկեան անցած էր, և ահա պատուը դադարեցաւ տեսնելէ զան, և կատղելով տուն դարձաւ շնչափառ : Իր ծանրաշնչութեամբը դրեթէ հոգին բերանը եկած : Միթէ համ հոտ ունի, մրմուռաց, ամեն օր դեղեցիկ զգեստները հագնիլ և ասանկ ետեւէն մարդ վաղցնելը :

Մարիուս Լիւքսանպուր գացած էր :

Նորատի աղջիկը հոն էր Պ. Լըպլանին հետ : Մարիուս կարելի եղածին չափ մօտեցաւ՝ դիմք մը կարդալ ձեացնելով : սակայն դարձեալ խիստ հեռի մնաց, ապա եկաւ իր նստարանին վրայ նստաւ, ուր չորս ժամ կեցաւ՝ ծառուղիին մէջ բուն ճիւղակներու ցատկոտելը գիտելով, և կարծելով ըզգալ թէ իր վրայ կը խնդային այն թուշուները :

Այսպէս տատնուհինք օրի չափ անցաւ : Մարիուս Լիւքսանպուր կերթար՝ ալ չէ թէ սլաքաեղու այլ միշտ իր տեղը նստելու համար և առանց գիտնալու թէ ինչու կը նստէր : Երբ հոն կուգար, ալ տեղէն չէր շարժեր : Ամէն առաւօտ իր նոր թիկնոցը կը հագնէր՝ հինովը չտեսնուելու համար : և հետեւեալ օր նոյնը կը շարունակէր :

Աղջիկը յիրաւի հրաշալի գեղութիւն մ'ունէր : Միայն մէկ գիտողութիւն կարելի էր ընել իբր քննադատութիւն. այս աղջիկին տրտում նայուածքին և ուրախալի ժպիտին մէջ հակասութիւն մը կար որով փոքր ինչ մալրադին կերեւար անոր կերպարանքը, հետեւաբար ժամանակ առ ժամանակ տարօրինակ կերեւար այս անոյշ դէմքը առանց կորուսելու իր գեղութիւնը :

ՔԱՌՈՐԻՍ Զ.

ՄԱՐԻՈՍ ԿԱԼԵՆԱՐ

ԵՐԿՐՈՐԴ շաբաթին յետին օրերէն օր մը Մարիուս՝ ողորմութեանը համմատ՝ իր նստարանին վրայ նստած էր, ձեռքը բաց դիմք մ'ունենալով որուն և ոչ իսկ մէկ երեսը

դարձուցած էր երկու ժամէ 'ի վեր : Յանկարծ սարսուռ մ'եկաւ վրան : Ծառուղիին ծայրը դէպք մը կանցնէր : Պ. Լըպլան և իր աղջիկը ելած էին իրենց նստարանէն , աղջիկը հօր թեւը մտած էր , և երկուքն ալ յամրաբար կուղղէին դէպ 'ի ծառուղիին միջազայրը ուր նստած էր Մարիուս : Ասի դիրքը դոցեց , նորէն բացաւ , յետոյ ուղեց կարգաւ : Մարիուս կը դողար : Լուսեղէն պսակը , գեղանի օրիճրղը ուղղակի իրեն կուգար : — Ա՛հ , Աստուած իմ , կը մտածէր , ամենեին ժամանակ չպիտի ունենամ դիրք մ'առնելու : Սակայն սպիտակահեր մարդը և անտիական աղջիկը կը յառաջանային : Ար թուէր Մարիուսի թէ դար մը կը տեւէր անոնց քայլը ու միանգամայն վայրկեան մը կը տեւէր միայն : — Ինչու համար դէպ այս կողմը կուգան , կը հարցնէր իւրովի : — Ինչ . հիմա ուրեմն անկէ պիտի անցնի անի : Իւր ոտները այս աւազին վրայ , այս ծառուղիին մէջ , իղմէ երկու քայլ անդին պիտի քայլեն . Մարիուս սաստիկ կը խռովէր , կուգէր որ խիստ գեղանձն երիտասարդ մ'ըլլար , կուգէր որ խաչի շքանշանը տնեցած ըլլար : Անոնց քայլերուն անոմ և չափաւոր ձայնը լսեց : Արեւակայէր թէ Պ. Լըպլան իրեն կը նայէր զայրադին : Արդեօք հետս պիտի խօսի այս պարոնը , կըսէր մտապէս : Մարիուս աչերը վար ըրաւ , և երբ նորէն վեր ըրաւ , տեսաւ որ բոլորովին մօտած էին իրեն : Պատահուհին անցաւ , և անցնելու միջոցին Մարիուսին նայեցաւ : Ուղղակի նայեցաւ և այնպիսի խորհուն անուշութեամբ մը որմէ Մարիուս յոտից մինչև չղլուխ սարսուեցաւ : Մարիուս կարծեց թէ պատահուհին կը յանդիմանէր զինք այնքան ժամանակ սպասելուն և մինչև իր քով չդալուն համար , և թէ կըսէր իրեն . Ահա ես եկայ : Մարիուս չլացաւ , տեսնելով նորաւի աղջիկին ճառագայթներով և անդունդներով լի բերբեր :

Ար կարծէր թէ ուղեղին մէջ կըրակ մը կը վառէր : Գեղանի աղջիկը մինչև իրեն եկած էր . ինչ ուրախութիւն . մանաւանդ թէ ինչպէս նայած էր իրեն : Տակաւին անի այնքան գեղանի

Երևած չէր Մարիուսին որքան երեցաւ հիմա . իրօք գեղանի էր կնային ու միանգամայն հրեշտակային գեղութեամբ մը , գեղանի այնպիսի անթերի գեղութեամբ մը , որու առջև բեթարար կ'ըզէր և Տանթէ ծուռը կը կրկնէր անշուշտ : Մարիուս երեւակայեց թէ երկնից կապտապեղ տաքածութեանց մէջ կը լողայ : Միանգամայն սոսկալի կերպով կը նեղանար , վառնալի կ'օշկնեցրուն վրայ փռի կար :

Մարիուս ապահովապէս գիտնալ կը կարծէր թէ ա՛յ նաև իր կ'օշկնեցրուն նայած էր :

Մարիուս անընդհատ անոր նտէն նայեցաւ մինչև աներեւոյթ ըլլալը : Յետոյ սկսաւ Լիւքսամպուրի մէջ յիմարի մը պէս քայլել : Հաւանական է թէ երբեմնակի կը խնդար միտակը և բարձր ձայնով կը խօսէր : Մանկանց դայեակներուն մօտ այնքան կը մտախոհէր որ անոնց ամէն մէկը կը կարծէր թէ իրեն սիրահար է ան :

Մարիուս գուրս ելաւ Լիւքսամպուրէն փողօցի մը մէջ պատահանահին հանգիպելու յոյսով :

Օտէնի կամարներուն տակ Գուրֆէյրադին հանգիպեցաւ և ըսաւ . Եկուր , միատեղ ճաշենք : Ռուսոյի պանդոկը գացին , և վեց ֆրանք ծախս ըրին : Մարիուս պայի մը պէս կերաւ : Վեց սու պարդէ տուաւ ծառային : Միւրդ ուտելու միջոցին Մարիուս Գուրֆէյրադին ըսաւ . — Ապրդացիք լաւ գիւրը : Ո՛րքան գեղեցիկ է Անտրի Տը Բիւրաւօյի ատենաբանութիւնը :

Մարիուս սաստիկ սիրահար էր :

Ճաշէն ետք Գուրֆէյրադին ըսաւ . — Թատրոն ներմանք , բոմբակը իզմէն : Բօրթ-Սէն-Մարթէնի թատրոնը գացին Լ'օպերէ Դէ Արթի ըսուած թատերադրութեան մէջ Թրետերիկը տեսնելու համար : Մարիուս խիստ շատ գուարճացաւ :

Մի և նոյն ժամանակ կրկնապատկեցաւ իր անողորմելի զգաստամտութիւնը : Թատրոնէն ելնելու ժամանակ չուղեց մօտիւս ղործուհի մը ծնրակապը նայել , երբ այս կինը ուղ-

խի մը վրայէն կոստէր, և զրեթէ պժղում եկաւ իր վրայ երբ Գուրգէյրադ ըսաւ իրեն. Սա ինչի ալ յօժարակամ հոգէն արդէն ունեցած ինչիւնէրս ցանկը դնէլ:

Գուրգէյրադ հետեւեալ օրը Վօլթերի սրճարանը նախաճաշիկի հրաւիրած էր զան: Մարիուս զնայ սրճարանը և առջի օրընաւէն աւելի կերաւ: Բոլորովին խոհուն և խիստ զուարթ էր: Կարծես թէ առիթ չէր փախցունել քահ քահ խնդալու համար: Գուրգուրանօք ողջսդուրեց անծանօթ դաւառական մը որ իրեն ներկայութեամբ: Ուսանողներու խումբ մը սեղանին բազմութեամբ շրջան մը կազմելով կը խօսէին այն զրաբանութիւններու վրայ որոնք Սօրպօնի բեմին վրայ կըսուին և որոնց համար Տէրութիւնը ամանական կուտայ: յետոյ խօսակցութիւնը շրջեցին Գիշերաբաժաններու և առողջանութիւններու սխալներուն և անկատարութեան վրայ: Մարիուս վիճարանութիւնը ընդմիջելով, պօռայ. Այլ սակայն շատ հաճելի բան է շքանշան մ'ունենալը:

— Ա՛ռ քեզի կատակ մը, ըսաւ կամայ մը Գուրգէյրադ, ծան Բրուվէրին:

— Ոչ, պատասխանեց ծան Բրուվէր, անկատակ է ըսածը: Ի՛նչքա՞ն Մարիուս կատակի միտքով ըսած չէր այն խօսքը: Մարիուսի համար հասած էր այն առաջին բուն և սիրուն ժամը ուր մարդս կսկսի եռանդալին սիրել:

Մարիուսի կրած այս ամէն փոփոխութեան տեղի տուած էր նայուածք մը միայն:

Ամենեւին պէտք չէ զարմանալ երբ ականք լի է վառօդով և հրդեհը պատրաստ: Նայուածք մը կայծ մ'է:

Ա՛յլ եղած լինցած էր: Մարիուս ալ կին մը կը սիրէր: Մարիուսի ճակատագիրը անծանօթ աշխարհները կը մտնէր: Կիններուն նայուածքը տեսալ մը առեւելութեան հանդարտ և սոսկալի ճախարակներու կը նմանի: Ամէն օր այս ճախարակներուն քովէն կանցնին հանդարտօրէն, անպատիժ և անկասկած: Կուգայ վայրկեան մ'ուր կը մոռնաս իսկ թէ հոն

է այն բանը: Կերթաս, կուգաս, կը մտախոհես, կը խօսիս, կը խնդաս: Յանկարծ բռնուիլ կը գաս: Ա՛յլ ճար չկայ: Ա՛յլ ճախարակէն կը բռնուիս, նայուածքէն կը դրաւուիս: Ստուգիւ այն նայուածքը զրաւեց զքեզ չգիտեմ ունիլ և ինչ պէս, բայց ստոյգ է թէ զրաւեց՝ բռնելով քայքայուն մտքիդ այս կամ այն մասէն, կամ թարթափումէ մը զոր ունեցած է միտքդ: Ա՛յլ բանդ բուսաւ: Բոլորովին պիտի բռնուիս: Գաղանի զօրութիւններու շղթայով մը կը կաշկանդուիս: Պարսպ տեղը կը յուզուիս: Ա՛յլ հնարին չէ մարդկային ձեռն, առուութիւն դանկ: Անիւներու ակումներուն մէկէն միւսին տակ, վշտէ վիշտ, տանջանքէ տանջանք պիտի իյնաս թէ գուն և թէ միտքդ, հարստութիւնդ, ապագադ, հոգիդ. և այս զարհուրելի մեքենայէն ուրիշ կերպով չպիտի ելնես թէ ոչ նախատինքն մէկնալով՝ եթէ չարասիրտ արարածի մ'իշխանութեան տակ պիտի ըլլաս, կամ տրիփէն այլակերպուելով՝ եթէ ազնիւ սրտի մ'իշխանութեան տակ պիտի գտնուիս:

ՓԼՈՒԹ Է

ՄԵՆԵՔ Ս ՏԱՌԻՆ ՈՐՈՒ ՎՐԱՅ ԵՆԹԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԵԼԵՆ

ՄԵՆԵՔԻՒՆԸ, ամէն բանէ հրաժարելը, մեծամտութիւնը, անկախութիւնը, բնութեան նկատմամբ զգացած ախորժը, օրական և նիւթական զործօնէութեան տարակայութիւնը, կեանքը՝ ըստ ինքեան, սրբակեցութեան թաղուկ կուրները և բոլոր արարածներու առջև բարեսիրական հիացումը պատրաստած էին զՄարիուս այն վայելումին որ կանուանի տրիփ: Հօրը նկատմամբ եռանդալին սքանչացումը սակաւ առ սակաւ կրօնք մ'եղած, և՛ ամէն կրօնքի պէս՝ իր սրբաւին խորը քաշուած էր: Բան մը պէտք էր առաջին երեւին վրայ, և ահա սէրը հասաւ: Եւ այնպէս զօրքս ինչ

Ամբողջ ամիս մ'անցաւ, և այս ամիսին մէջ Մարիուս աւելն օր Լիւքսանդուր գնաց: Երբ ժամանակը կուգար, ոչ ինչ կրնար արգելել զան: — Գործի մէջ է, կըսէր Գուրֆֆելյուր: Մարիուս հիացումներով համակուած կ'աղբէր: Ըստ այդմէ թէ նորատի աղջիկը իրեն կը նայէր:

Մարիուս վերջապէս համարձակութիւն առած էր և նստարանին կը մօտէր: Սակայն ալ անոր առջեւն չէր անցնէր՝ հնազանդելով վեհերոտութեան բնազդումին ու միանգամայն սիրահարներու խոհեմութեան բնազդումին: Օգտակար կը սեպէր «հայրին ուշադրութիւնը» չհրաւիրել իր վրայ: Ծառերուն և արձաններուն պատանդաններուն ետեւ խորին մաքիւնութեամբ մը կայաններ կը կարգադրէր որպէս զի կարելի եղածին չափ աւելի տեսնուի աղջկին և կարելի եղածին չափ նուազ տեսնուի ծեր մարդին: Երբեմն ամբողջ կէս ժամ անշարժ կը կենար՝ Լէօնիտասի կամ Սպարթակուսի անդրին մը շուքին տակ՝ ձեռքը դիւրք մը բռնելով որու վրայէն աչքերը կամաց կամաց հեռանալով գեղանի աղջիկը կը փնտռէին, և աղջիկն ալ իր կողմէ տարտամ ժպիտով մը իր սիրուն կիսադեմքը (profil) դէպ 'ի Մարիուս կը դարձունէր: Պատանուհին սպիտակոտէր մարդուն հետ ամենաբնական և ամենահասարակ կերպով խօսակցելովը հանդերձ կուսական և սիրաշունչ նայուածքի մ'ամէն մտախոհութիւնները Մարիուսի վրայ կը դնէր: Հինօրեայ և անյիշելի ստատուութիւն զոր եւս աշխարհիս առջի օրէն դիտէր և զոր ամէն կին գիտէ կեանքի առջի օրէն: Իր բերանը մէկին պատասխան կուտար և նայուածքն ալ միւսին կը պատասխանէր:

Պէտք է կարծել սակայն թէ Պ. Լըպլան վերջապէս բան մը նշմարած էր, վասն զի շատ անգամ՝ երբ Մարիուս կուգար՝ կենէր ան և կսկսէր քայլել: Պ. Լըպլան իր սովորական տեղը ձգած էր և ծառուղիին միւս ծայրը Արտիս թէօրին մօտ նստարանը ընտրած էր կարծես տեսնելու համար թէ արդեօք Մարիուս հոն ալ պիտի դառնար իրենց ետեւ:

էն: Մարիուս չհասկցաւ, և անոնց ետեւն երթալու յանցանքը զործեց: «Հայրը» սկսաւ ոչ այնքան կանոնաւոր ըլլալ, և ալ՝ ամէն օր հետը չընդունաւ «իւր աղջիկը»: Երբեմն մինակ կուգար: Անտոնին Մարիուս չէր կենար՝ ուրիշ յանցանք մ'ալ այս էր:

Մարիուս չէր զգուշանար այս թաղուն նշաններէն: Վեհերոտութեան վիճակէն կուրուծեան վիճակը անցած էր՝ բնական և աղէտաւոր յառաջդիմութիւն: Իր սէրը կաճէր: Ամէն գիշեր կերակուէր իր սիրոյն վրայ: Մանաւանդ թէ ան յուսալի երանութիւն մ'ունենցած էր՝ կրակին վրայ իւր թափուած էր, աչքերը պաշարող խաւարը կրկնապատկուած էր: Իրիկուն մը վերջալոյսի ժամանակ «Պ. Լըպլանի և իր աղջիկին» նստարանին վրայէն՝ ուսկէ պահ մ'առաջ ելած էին ասոնք՝ Մարիուս թաշկինակ մը, բոլորովին պարզ և անզարդ թաշկինակ մը գտած էր որմէ կը կարծէր թէ անպատում աւուշահոտութիւններ կը բուրէին: Մարիուս մեծ ուրախութեամբ առաւ թաշկինակը որու վրայ Ս. Բ նշանատուները կային: Մարիուս այն գեղանի պատանուհիին վրայօք բան մը չէր գիտեր, անոր ոչ բնականօրէն, ոչ անունը և ոչ բնականօրէն ծանօթ էր իրեն: Այս պատանուհիին վերաբերող իրերուն առաջին բանն էր այն տառերը զոր կը բռնէր, պաշտելի սկզբնատուներ որոնց վրայ շուտ մը սկսաւ կարծիքներ դնել: Ս (ի) անշուշտ մականունն էր: Իւրսիւ է, ըսաւ մտովին, ինչ զմայելի անուն: Համբուրեց թաշկինակը, հոտոտեց, ցորեկը սրտին վրայ, մարմնին վրայ, գիշերն ալ շուրթերուն վրայ դրաւ քնանալու համար:

— Աղղամ թէ այս թաշկինակին մէջն է իր բոլոր հոգին, կաղաղակէր Մարիուս:

Սակայն ծեր մարդինն էր այն թաշկինակը որ պարզապէս անոր զրպանէն ինկած էր:

Թաշկինակը գտած օրէն ետք ալ ամէն անգամ որ Լիւքսանդուր կերթար, կը համբուրէր և սրտին վրայ կը դնէր

դայն: Գեղանի պատանուհին չէր հասկնար ամենևին թէ Մարիուս ինչ՞ա՞ն կը պահէր և կուրծքին վրայ կը դնէր այն թաշկինակը, և իր բան մը չհասկնալն ալ անհամարել նշաններով կիմայնէր:

— Ո՛հ համեստութիւն, կըսէր Մարիուս:

ՊԼՈՒՐ Ը.

ՆՈՅՆ ԻՍԿ ԺԵՐՈՒՆԻ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ԿՐՆԱՆ ՆՐՋԱՆԻԿ ԸԼԼԱԼ

ՔԱՆԻ որ արտասանեցինք համեստութիւն բառը, և քանի որ բան մը չենք ծածկեր, կը պարտաւորինք ըսել թէ անգամ մը Մարիուս հիացումներով համախուսած միջոցին խիստ ծանր զրկանք մը կրեց « իր Իւրսիւլէն »:

Սովորութեանը համեմատ օր մը աղջիկը համազօգ Գ. Լըպլանը նստարանէն ելնելու և ծառուղիին մէջ պտրտելու: Բրերիակի բռնաշունչ հով մ'ելած էր որ սօսինքնուն կատարները կը շարժէր: Հայր և աղջիկ, թե թեի տալով, եկան Մարիուսի նստարանին սոջնէն անցան: Երբ անցան, Մարիուս ոտքի վրայ ելնելով սկսաւ անոնց ետեէն նայիլ անընդհատ, ինչպէս կը վայելէ սիրայոյզ հոգիի մ'այսպիսի կացութեան մէջ:

Յանկարծ հովին շունչերուն մին որ միւսներէն աւելը զըւարթ էր և թերեւս դարունին գործերը կարողագրելու պաշտօնն ունէր, ծառաստանէն ելաւ, ծառուղիին վրայ յարձակեցաւ, Վիրթիլի յաւերժաճարսերուն և Թեօփրիթի դաշտաշին դիցուհիներուն արժանի զմայլելի սարսուռով մը համակեց անտիական օրիորդը, և անոր րօպան, այն որ Իլիս դիցուհիին րօպանն աւելի նուիրական էր, մինչև ծնրակապին բարձրութիւնը վերցուց: Սրունք մ'երեցաւ որուն ձեւը նմար էր: Մարիուս տեսաւ սրունքը. սաստիկ զայրացաւ և կատղեցաւ:

Դեռարդոյս աղջիկը երկնային խրտչումով լին շարժումով մը անմիջապէս վար առած էր րօպան, այլ Մարիուս ոչ նուազ սրտմտած էր այս իրողութեան վրայ: Ստոյգ է թէ միայն ինք կար ծառուղիին մէջ: Բայց կրնար ուրիշ մարդ ալ գտնուած ըլլալ: Եւ՛ ի՞նչ ուրիշ մ'ալ ըլլար հոն: Միթէ առանկ բան մը ըսուած կամ եղած է երբեք: Սոսկալի բան մ'էր աղջիկին այն ըրածը: — Բարե, խեղճ պատանուհին բան մ'ըրած չէր: Այլ յանցաւոր կար միայն որ էր հովը. բայց քերովէականն Մարիուս որ նաեւ իբր Պարթօլո խառնի խուռն կը սարսուէր, որոշած էր դժգոհիլ, և կը նախանձէր իր ստունքէն: Իրօք ահա այսպէս մարդուս սրտին մէջ կը ծնի և՛ նաեւ առանց իրաւունքի՝ կիշխէ մարմինին դառնաբոյր և այլանդակ նախանձոտութեանը: Մանաւանդ թէ, այս նախանձոտութիւնը մէկ դի ձգելով իսկ, Մարիուս ամենևին հաճութիւն մը զգացած չէր այն զեղեցիկ սրունքը տեսնելու վը. այս կամ այն կնիկի սպիտակ զանկապանք թերեւս աւելի հաճոյք տար Մարիուսին:

Երբ « իր Իւրսիւլը » ծառուղիին մինչև ծայրը երթալէն ետք Գ. Լըպլանին հետ ետ դարձաւ և անցաւ այն նստարանին առջեէն որու վրայ Մարիուս նստած էր, Մարիուս բարկալի և զաղանակաւ նայուածքով մ'անոր նայեցաւ անգամ մը: Նորատի աղջիկը այս նայուածքը նշմարելով դէպ ետեւ ուղղեցաւ քիչ մը և միանգամայն արտեանուէքը վեր վերցուց, ըսել ուղեւով: — Բայց ի՞նչ կայ, ի՞նչ ունի: Եւ այս եղաւ ահա « անոնց առջի վէճը »:

Մարիուս աչերովը հաղիւ թէ այս ամառդի յարձակումը ըրած էր պատանուհիին վրայ, և ահա մէկը անցաւ ծառուղիէն: Բոլորովին կորած, խորշումած և սպիտակահագեւ ծերունի զինուոր մ'էր, Լուի Ժ. Ի ձեռով կտրուած համազօգեմտ մ'ունէր, նաեւ կարմիր չուխայէ և խաչաձե սուրբերով հաւկթաձե պղտի շքանշան մը, զինուորի խաչ մը որ Սէն-Լուիի խաչն էր. թիկնոյի թեւոց մը՝ ներսէն առանց թեւի, ար-

Ծաթաղոյն կղակ և փայտէ սրունք մը : Մարիուս կարծեց զըմաբեւ թէ այս անձը կարի դոհունակ կերեար : Արծեց նաև թէ ծերունի լիրբը իր քովէն կաղ 'ի կաղ անցած միջոցին խիստ եղբայրական և խիստ ուրախալի կերպով մը աչքը թարթած էր իրեն՝ իբր թէ դիպումսով մը արգէն բարեկամութիւն հաստատուած ըլլար իրենց մէջ և թէ անակնկալ շահ մը վայելած էին միասին : Ինչ ունէր Արէսի այս բեկորը որ այնքան դոհ կերեար : Ինչ անցած էր անոր փայտէ սրունքին և մուսին մէջ : Մարիուսի նախանձը յետին աստիճան դրդուեցաւ : — Գուցէ հոն էր ան , թերեւ տեսաւ , ըսաւ իւրովի : — Եւ փափաքեցաւ ջախջախել ծերունի զինուորէ Ժամանակը օգնելով , ամէն սլաք կը բթի : Մարիուսին « Իւրսիւն » դէմ ունեցած այս բարկութիւնը , որքան ալ արդարացի և օրինաւոր սեպուէր , անցաւ : Մարիուս ներեց վերջապէս , բայց ճիշդ թափեց ներել կրնալու համար , երեք օր ծուռ դէմքով նայեցաւ նորաստի աղջիկին :

Սակայն այս ամէն իրերու հետ և այս ամէն իրերու պատճառաւ իր սէրը կաճէր և մօլեղին կիրք մը կը դառնար :

ՔԼՈՐԷ

ԽԵՆՍԻՐՈՒՄ

Ընթերցող, քիչ մ'առաջ տեսաւ թէ Մարիուս ինչպէս իմացած կամ իմանալ կարծած էր թէ Իւրսիւն էր աւոր անունը :

Մարիւ երբ կը սիրէ , ախորժակը կը դրդուի : Արգէն մեծ քան էր գիտնալ թէ Իւրսիւն է անոր անունը , բայց քիչ քան էր այս : Մարիուս երեք կամ չորս շաբաթի մէջ լափեց այս երանութիւնը . ուղեց սիրիչ երանութիւն մ'ալ վայելել : Ուղեց գիտնալ թէ ո՛ր կը բնակի ան :

Մարիուս երկու պակսութիւն ըրած էր արգէն . առաջինն էր Ալատիաթէօրի նստարանին դարանը ինալը , երկրորդն էր

Լիքսանպուր չլենալ երբ Պ. Լըպլան մինակ կուղար հոն . հիմա երրորդ մ'ալ , ահագին պակսութիւն մ'ալ ըրաւ , « Իւրսիւն » ետեէն երթալով :

« Իւրսիւն » Ուէսթի փողոցը եռայարկ նոր տունի մը մէջ կը բնակէր . դուրսէն անշուք կերեար այս տունը , և փողոցին ամենէն առանձնական կողմն էր :

Այն օրէն սկսելով Մարիուս՝ զան Լիքսանպուրի ծառուղիին մէջ տեսնելու երանութենէն 'ի զատ՝ նաև մինչև տունը ետեէն երթալու երջանկութիւնը ունեցաւ :

Մարիուսի նօթութիւնը կաւելնար : Գիտէր թէ ինչ էր անոր անունը , գէթ պղտիկ անունը , կնիկի մը սիրուն , ճըշմարիտ անունը . գիտէր նաև թէ ո՛ր կը բնակէր . ուղեց նաև գիտնալ թէ ո՛ր էր ան :

Գիշեր մը մինչև տունը անոնց ետեէն զնաց , և երբ մեծ դուռին տակէն աներեւոյթ եղան երկուքն ալ , Մարիուս ևս ներս մտաւ անոնց ետեէն , և արիաբար ըսաւ դռնապանին .

— Այս եկող մարդը առաջին յարկը բնակող պարոնը չէ :

— Ոչ , պատասխանեց դռնապանը , երրորդ յարկը բնակող պարոնն է ան :

Մարիուս բան մ'եւ իմացած եղաւ , և այս յաջողութենէն համարձակութիւն առնելով , հարցուց .

— Մի՞թէ առջևի կողմը կը բնակի :

— Ջարմանալի՛ հարցում , ըսաւ դռնապանը , տունը միայն փողոցին վրայ շինուած է :

— Եւ ինչ է այս մարդին արհեստը :

— Հասառու մ'է , պարոն : Խիստ բարի մարդ մ'է , և ազէկութիւն կընէ դժբաղդներու , թէև ինք հարուստ չէ :

— Անունը ինչ է , կրկնեց Մարիուս :

Դռնապանը գլուխը վերցուց , և ըսաւ .

— Մի՞թէ պարոնը օտարականութեան լոտեա մ'է :

Մարիուս՝ ամթաճար՝ ձգեց զնաց . բայց շատ ուրախ էր , վասն զի կը յառաջանար :

— Լաւ, ըսաւ մտապէս : Գիտեմ որ անունը Իւրաիւլ է՝
 իրաեմ թէ հաստուռի մ'աղջիկն է, և թէ Ուէսթի փողոցը
 տունի մ'երրորդ յարկը կը բնակի :

Հետեւեալ օրը Պ. Լըպլան և իր աղջիկը Լիւքսանպուր ե-
 կան, քիչ մը կեցան. գեռ բոլորովին ցորեկ էր երբ ձգեցին
 դային : Մարիուս անոնց ետեէն զնաց մինչև Ուէսթի փողո-
 ցը, ինչպէս որ սովորութիւն ըրած էր : Երբ մեծ դուռը
 հասան, Պ. Լըպլան առաջ աղջիկը մտցուց, յետոյ սեմէն
 անցնելէն առաջ կանդ առաւ, ետեւ դարձաւ և ուղղակի
 Մարիուսին նայեցաւ :

Հետեւեալ օրը Պ. Լըպլան և իր աղջիկը Լիւքսանպուր
 չեկան : Մարիուս պարապ տեղը անոնց սպասեց մինչև զիշեր :

Երբ զիշերուան մութը տիրեց, Մարիուս Ուէսթի փողոցը
 զնաց, և երրորդ յարկին պատուհաններէն լոյս տեսաւ :
 Լոյսին մինչև մարիլը այս պատուհաններուն տակ պտրտեցաւ :

Հետեւեալ օրը նոյնպէս անոնցմէ ոչ ոք Լիւքսանպուր ե-
 կաւ : Մարիուս ցորեկը սպասեց, յետոյ երբ զիշեր եղաւ,
 զնաց պատուհաններուն տակ պահնորդութիւն ընելու՝ նա-
 խորդ զիշերուան պէս : Այս կերպով ժամը մինչև տաս կը
 կենար : Իբր ընթրիքը կըլլար ինչ որ կ'ընար ըլլալ : Հիւան-
 դը ջերմով և սիրահարը սիրով կը սնի :

Այսպէս ութ օր անցաւ : Պ. Լըպլան և աղջիկը ալ Լիւք-
 սանպուր չեին դար : Մարիուս տրամալի ենթադրութիւններ
 կ'ընէր. համարձակութիւն չունէր ցորեկով երթալ և մեծ
 դուռը գիտել : Գիշերը Ուէսթի փողոցը երթալով և պատու-
 հաններուն կարմիրէկ լոյսը նկատելով զո՛հ կըլլար : Մերթ
 ընդ մերթ ստուերներու անցնիլը կը տեսնէր, և սիրտը կը
 բաղկէր :

Ութերորդ օրը երբ պատուհաններուն տակ եկաւ, լոյս չը
 կար : Զարմանք, ըսաւ : Ջրաղը գեռ վառուած չէ, սակայն
 արդէն զիշեր է : Գո՛րս ելան արդեօք : Ժամը մինչև տասը
 մինչև կէս զիշեր, մինչև առաւօտեան ժամը մէկը սպասեց :

Երրորդ յարկին մէջ ամենին Ջրաղ մը չվառուեցաւ, և ոչ
 ալ տունը դարձող և ներս մտնող մ'եղաւ : Մարիուս ան-
 հնարին տխրութեամբ մը համակուելով փողոցէն մեկնեցաւ :

Հետեւեալ օրը, — վասն զի հետեւեալ օրէ հետեւեալ օր
 կապէր միայն, և կ'ընայ ըսուիլ թէ ալ այսօր չկար անոր
 համար, — հետեւեալ օրը, կըսենք, ոչ զոք տեսաւ Լիւք-
 սանպուր. արդէն ինքն ալ կը յուսար թէ չպիտի տեսնէր.
 երեկոյեան ժամանակ տունը զնաց : Պատուհաններէն ամեն-
 ին լոյս մը չէր երևար : Շերտոյրները (persienns) զոյ
 էին. երրորդ յարկը բոլորովին խաւարամած էր :

Մարիուս մեծ դուռը զարկաւ, մտաւ և դռնապանին հար-
 ցուց.

— Երրորդ յարկի պարոնը ի՞նչ եղաւ :

— Այս տունէն ելաւ, պատասխանեց դռնապանը :

Մարիուս երեքեցաւ, և տկար ձայնով մ'ըսաւ.

— Ե՛րբ :

— Երէկ :

— Ո՛ր կը բնակի հիմա :

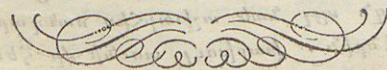
— Չեմ գիտեր :

— Նոր հասցէ մը չթողո՞ւց բնաւ :

— Ոչ :

Եւ դռնապանը քիթը վերցունելով ճանչցաւ Մարիուսը :

— Ի՛նչ, դո՛ւք էք դարձեալ, անտարակոյս ոստիկանութեան
 քրտես մ'էք դուք, ըսաւ :

ԲԱԹՐՈՆ-ՄԻՆԷԹ

ՔԱՌԻՔ ԱՊՐԵՔՅ

ԱՎԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ԱՎԱՆԱՀՏՆԵՐԸ

ՄԱՐԴԱՅԻՆ ընկերութիւններու ամէնքն ալ ունին ինչ որ թաւարոններու մէջ երբեք մարդային զէ կանուանի : Ընկերային երկրի տակ ամենուրեք ականներ կը բացուին մերթ բարութեան և մերթ չարութեան համար : Այս ականները վրայ վրայի բացուած են : Աւերին ականներ , նաեւ ստորին ականներ կան : Աւեր մը և վար մ'ունի այն մթին ստորերկրը (sous-sol) որ երբեմն քաղաքակրթութեան ներքե կը կըք և գոր սոքի տակ կանուի մեր անտարբերութիւնը և անհոգութիւնը : Աւերին դարու մէջ Հանրադատարանը գրեթէ վրան բաց ական մ'էր : Խաւարը , այն որու ներքե պահուելով կը պատրաստուէր նախկին քրիստոնէութիւնը , առթի մը կընդհատէր կեսարներու իշխանութեան ժամանակ պայթելու և մարդկային սեռը լոյսով ողողելու համար : Վասն զինուորական խաւարին մէջ թաղու (latent) լոյս կայ : Հրաւեւները լինեն մութութեամբ մը որ կարող է փայլատակելու : Ամէն հրափրիւր նախ երբ կը կազմուի խաւարին ձեւը կանուի : Ստորերկրեայ գերեզմանները ուր առաջին պատարագը մատուցուեցաւ , ոչ միայն Հռոմի նկուղն այլ նաեւ աշխարհիս սանդաղամասն էին : Ընկերային շէնքին , խարխուէլ տունի մը հետ խառնուած այս հրաշալիքին ներքե ամէն տեսակ խողովներ կան : Արճնական խողով , փիլիսոփայական խողով , քաղաքական խողով , տնտեսագիտական խողով , յեղափոխական խողով : Մին դա

շափարով կը պեղէ , միւսը թիւով կը պեղէ , այսինչն ալ բարկութեամբ : Ականահատները մէկ ականէ միւս ականը իրարու կը ձայնեն և կը պատասխանեն : Իւթօփիները երկրիս ներքե խողովակներու մէջ կը քայլեն . հոն ամէն կողմէ ճիւղեր կարձակեն . երբեմն իրարու կը հանդիպին և բարեկամ կը լինեն : Ժան-Ժազ-Բուսո իր կանգունը փոխ կուտայ Դիոզինէսին որ փոխադարձաբար իր լապտերը անոր փոխ կուտայ : Իւթօփիները երբեմն ալ իրարու դէմ կը կուտին հոն : Պալ-Վէն Սոսէնի մաղերը կը բռնէ : Բայց ոչ ինչ կրնայ դադարել , ոչ ալ ընդհատել այն ձգտումը որով այս ամէն զորութիւնները դէպ իրենց նպատակը կը մըլուին , և այն համայնական (simultané) ընդարձակ դարձնելութիւնը որ այս մթութիւններու մէջ կը թեւեւէ , կը լնէ , կ'ըջնէ , դարձեալ կը լնէ , և որ վրան վարով և գուրսը ներսով կայլաձեւէ յամարար . անծանօթ և անբաւ վտտում (fourmillement) : Մարդկային ընկերութիւնը հազիւ հազ կողայ այս պեղումը որ անոր մակերեսով իրեն կը թողու և ընդերքը կը փոխէ : Ո՛րքան ստորերկրեայ յարկեր , նոյնքան զանազան աշխատութիւններ կան , և նոյնքան զանազան իրեր կը հանուին : Ի՞նչ կըլնէ այս ամէն խորունկ նկուղներէն . — Ապագան :

Քանի որ կընկզմիս , ալ աւելի խորհրդաւոր դարձաւորներ կը տեսնես : Գործը օգտակար է մինչև աստիճան մը , զոր ընկերային իմաստասէրը կրնայ որոշել . բայց այս աստիճանէն անդին կասկածելի և խառն է գործը . եթէ աւելի վար իջնես , սոսկալի կը դառնայ այն : Այս խորութիւն մը ուր տեղի խողովները չկրնար թափանցել քաղաքակրթութեան ողին . այս խորութիւնը անցած է այն սահմանէն ուր մարդու կրնայ շնչել , հրէշներու սկզբնադարձութիւն մը հնարին է հոն :

Տարօրինակ է դէպ 'ի վար տանող սանդուղը , և ասոր աւելն մէկ աստիճանը կը յարաբերի յարկի մը ուր փիլիսոփայութիւնը կրնայ ամրապէս կենալ և ուր կրնանք հանդիպիլ այն բաճարներուն մէկուն որոնցմէ ոմանք երկնային են , ոմանք

ալ աճէ : Ժան Հիւսի ներքէն է Լիւթեր , Լիւթերի ներքէն է Տէղարթ . Տէղարթի ներքէն է Վօլթեր . Վօլթերի ներքէն է Գօնտօրսէ . Գօնտօրսէի ներքէն է Բօպէսքիէր . Բօպէսքիէրի ներքէն է Մարա . Մարաի ներքէն է Պապէօֆ և այսպէս կը շարունակուի միւս բանւորներու շարքն ալ : Աւելի վար , հոն ուր անորոշելին անտեսանելիէն կը զատուի , ուրիշ մթին մարդեր ալ կը նշմարուին խառն 'ի խումն , որք թերեւս էութիւն չունին . երէկուան մարդերը Ծիւաղներ , վաղուաններն ալ ուրուականներ են : Մարին աչքը աղօտապէս կը նշմարէ զանոնք : Աղաղային սաղմնական (embryonnaire) աշխատութիւնը փիլիսոփային ցնորական տեսիլներուն մին է :

Լիւիզուսի մէջ աշխարհ մը որ սաղմնային վիճակի մէջ է , ինչ անլուր շքանկար :

Մէն-Յիմն , Օվըն , Ֆուրիէ նոյնպէս հոն են , կողմնական խրամներու մէջ կը դործեն :

Ստոյգ է թէ երկնային աներեւոյթ շղթայով մը իրարու հետ յանդէտս կապուած են այս ամէն ստորերկրեայ ռազմէրանները որք՝ զրեթէ միշտ՝ տառնալին ըլլալ կը կարծեն և որք մինակ չեն , այլ սակայն անոնց աշխատութիւնները զանազան աշխատութիւններ են , և ոմանց լոյսը հակադասութիւն կը նծալէ ոմանց փայլատակումին հետ : Ոմանք դրախտային են , ոմանք ալ ողբերգային : Սակայն ինչ և ըլլայ իրենց հակադասութիւնը , այս ամէն բանւորները , ամենէն վերինէն մինչև ամենէն զիջերայինը , ամենէն խնաստուռէն մինչև ամենէն յիմարը նոյնութիւն մ'ունին , որ է անշահախնդրութիւն : Մարա իր անձը կը մոռնայ Յիսուսին պէս : Ամենքն ալ մէկ գիւղի թողուն իրենց անձը , կը մոռնան զայն , իրենց վրայ չեն մտածեր բնաւ : Ուրիշ բան կը տեսնեն և ոչ թէ իրենց անձը : Նայուածք մ'ունին , և այս նայուածքը բացարձակ կը փնտռէ : Առջինին աչքուն մէջը կայ ամբողջ երկինքը . յետինը , որքան ալ կնճռալի ըլլայ , ունի ին տակ անսահման

նութեան ածողոյն ճառագայթը ունի : Մեծարանաց արժանի է այն որու բիբը աստղ է . ինչ կուզէ թող ընէ այս նշանը սենցոյղը , մեծարէ զինքը :

Միւս նշանն է խաւարին բիբը :

Այս նշանէն կսկսի չարութիւնը : Մտածէ և վախոյիլ այն մարդին առջև որու նայուածքը մութ է : Ընկերային կարգաւորութիւնը զիջերագէտ ակնահասաններ ալ ունի :

Կէտ մը կայ ուր խոռոչը զեւեղման է , և ուր լոյսը կը մարի :

Այս ամէն ակններուն տակը զոր քիչ մ'առաջ ցուցուցինք , այս ամէն դեմնափոր ճամբաներուն տակ , յառաջդիւմութեան և ինքնփիլիսոփայ երակաւոր և ստորերկրեայ անբաւ բովանդակութեան ներքև , երկրիս խիստ խորունկ տեղը , Մարայէն աւելի վար , Պապէօֆէն աւելի վար , աւելի վար , շատ աւելի վար , ուրիշ և յետին խրամ մ'ալ կայ որ ամենէն լին յարաբերութիւն չունի վերագոյն յարկերուն հետ : Չարհոյրէն է այս յետին խրամը . այս է ահա այն զոր երբորդ ստորայարկ անուանեցինք : Խաւարին փոսն է այն : Կոյրերու խոռոչն է այն : Գժօխն է :

Այս յիսին խրամը դէպ անգունդներ կը տանի :

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՍՏՈՐԱՅՈՐԿԸ

Հոս կանհատի անշահախնդրութիւնը : Հոն սատանան աղօտապէս կը ծրագորուի . ամէն մէկը իրեն համար կապրի : Կայր ետութիւնը կոռնայ , կը փնտռէ , կը խաբխարէ և կը կրծէ :

Այս վճին մէջն է ընկերային Իւլիօլէնը¹ :

Այս փոսի մէջ թափառող վայրենաբարոյ և մթին կերպարանները , որք զրեթէ զազաններ , զրեթէ ուրուականներ են , աիեղբական յառաջդիւմութեան չեն պարապիր . չգիտեն յա-

առջիկան թեան զազափառը և խօսքը իրենց միակ հոգն է անհամահան յազոմը : Գրեթէ զիտակցութիւն չունին , և իրենց ներսը բան մը կը ջնջուի զարհուրելի կերպով մը : Երկու մայր ունին , երկուքն ալ մօրու , այսինքն տղիտու թիւն և թշուառութիւն : Առաջնորդ մ'ունին որ է պիտոյքը , իսկ վայելութիւն ամէն կերպերը կամփոփուն միայն կերպի մը մէջ որ է ստամբսը : Անաղնայի սորորուստ են , այսինքն անդու չէ թէ բռնաւորին այլ վազրին պէս : Այս ճիւղները տառապումը դէպ ոճիրը կանցնին , աղէտալի բղիտում , ահաբեկ ծնունդ , արամաբանութիւն մթութեան : Ընկերային երրորդ ստորայարկին մէջ սողացողն ալ ոչ թէ բացարձակին բռնաբարուած դատախազութիւնը այլ նիւթին բողոքն է : Մարդս վիշապ կը դառնայ հոն : Յիշմանիւն է անթիւ ըլլալ , ծարաւի ըլլալ , վերջակէտն է Գե ըլլալ : Ասքնէր այս ստորերկրեայ խոտալէն կենն :

Ասկէ առաջ չորրորդ դրբին մէջ տեսանք վերին ականին , քաղաքական , յեղաշրջական և փիլիսոփայական ընդարձակ խրամին խորշերուն մին : Այս խորշին մէջ ինչպէս ըսինք արդէն ամէն բան աղնիւ , անարատ , արժանաւոր և պատուաւոր է : Հոն ստոյգ է թէ մարդս կրնայ մոլորիլ , և կը մոլորի իսկ , բայց այն տեղի մոլորութիւնը այնքան զիջազնութիւն կենթադրէ որ մեծարելի է : Հոն կատարուած գործերուն ամբողջութիւնը անուն մ'ունի , որ է Յառաջդիմութիւն :

Արի խորութիւններ , սոսկալի խորութիւններ ալ քնդհանրաբար ժամը հասաւ :

Ար կրկնենք թէ մարդկային ընկերութեան ներքեւ չարութեան մեծ նկուղը կայ , նկուղ մը որու էութիւնը պիտի շարունակուի մինչև որ տղիտութիւնը փարատի :

Այս նկուղը ամէն նկուղներուն տակն է և ամէնուն ալ թշուառն : Ասեւութեան նկուղն է այն որ բացառութիւն չը գիտեր : Այս նկուղը փիլիսոփայ չճանչնար իր դաշտը զժրիչ կտրած չէ բնաւ : Իր սեւութիւնը ամենեւին նմանութիւն

մը չունի կազմարկն վեհ սեւութեան հետ : Տղիտութեան մասերը որք այս չնչարկել ձեղունին ներքեւ կը դաւարուին , բնաւ ոչ զիրք մը թղթաած (feuilletier) , ոչ ալ լըպիւր մը բացած են : Պատէօֆ շահախնդիր մ'է Գարթուշի համար : Մարտ աղնուապետական մ'է Շէնաբրհան անաղնայեան համար : Այս նկուղին նպատակն է ամէն բանի կըսմը :

Ամէն բանի : Կաւ վերադոյն խրամներուն դոր կը քամահոտէ : Իր սոսկալի վնասմունքը ական կը բանայ ոչ միայն արդի ընկերային կարգաւորութեան , այլ նաև փիլիսոփայութեան , այլ նաև զիտութեան , այլ նաև իրաւունքին , այլ նաև մարդկային մտքին , այլ նաև քաղաքակրթութեան , այլ նաև յեղափոխութեան , այլ նաև յառաջդիմութեան ներքեւ : Պարզապէս իր անունն է զոգութիւն , բողոքութիւն և մարդասպանութիւն : Խաւար է այն , և քառսը կուզէ : Իր զրմբէթը կազմող տարերայ ամբողջութիւնն է աղիտութիւն :

Վերին նկուղներուն ամէնքն ալ նպատակ մ'ունին միայն որ է բաւալ այս չարութեան նկուղը : Փիլիսոփայութիւնը և յառաջդիմութիւնը իրենց ամէն միջոցներով միահամուռահա այս նպատակին կը դիմեն , թէ իրականը բարձր լով և թէ բացարձակը նկատելով : Զնչէ Տղիտութեան նկուղը , և ահա ջնջած կըլլաս Աճիր խլուրդը :

Բանի մը խօսքով ամփոփենք մեր այս դրածներուն մէկ մասը : Ընկերային միակ վտանգն է Մթութիւնը :

Մարդկութիւնը նոյնութիւն է : Ամէն մարդիկ մի և նոյն կառով կազմուած են : Կախասահմանութեան մասին՝ դէթ այս աշխարհիս մէջ՝ չիք ինչ տարբերութիւն : Մի և նոյն խաւար՝ ծնեթէ առաջ , մի և նոյն մարմին՝ կենդանութեան ժամանակ , մի և նոյն օճիւն՝ մահուանէ հաք : Բայց տղիտութիւնը՝ երբ կը խառնուի մարդկային խմորին հետ՝ կը սեւէ զայն : Այս անբուժելի սեւութիւնը մարդուս ներսը կը ծաւալի և կըլլայ Չարութիւն :

ՊԼՈՒՐ Զ.

ՊԵՐԼԵ, ՎԵՐՍԵՐ, ԳԼԵՅՈՒՆ ԵՆ ՄՈՆԵՐԱՆԵՍ

ԱՆՈՋԱԿՆԵՐՈՒ քառեակ մը, այսինքն Գլադսու, Վեօլմէր, Պապէ և Մօնթարնաս 1830էն մինչև 1835 Բարիգի երրորդ ստորայարկը կը կառավարէին:

Վեօլմէր գասընկէց հերքիւ մ'էր: Իր այրն էր Արշ-Մա-րիօնի կոյուղին (égout): Աւել տաք բարձրութեամբ հասակ մը, մարմարեայ լանջ մը, արդրէ երկձղի (biceps) ջիղեր, խուռչային շնչառութիւն մը, վիթխարի իրան մը, թուռնի դանկ մ'ունէր: Ով որ տեսներ զան, կանեփեայ կտաւէ բանթալոն և բամբակեայ թաւշէ բաճկոնակ մը հագած Հերքիւ Գարնէզը տեսնել պիտի կարծէր: Վեօլմէր՝ արձանա-կան կազմութեամբ՝ կրնար վայրենի պաղանները զսպել. բայց ունի յարմար դապճ էր ինքն ալ անոնց մին ըլլալ: Յած ճակատ, լայն քունք, դրեթէ քառասնամայ հասակ և սա-ղի թաթեր ունէր. մազը կարծր և կարճ, այսը խողանակի նման և մօրուսը վարդային էր. արդէն կը տեսնուի անոր խնչլիսի մարդ ըլլալը: Իր ջիղերը աշխատիլ կուզէին, այլ ապշութիւնը չէր ուզեր: Ահագին ծոյլ զօրութիւն մ'էր ան: Վեօլմէր մարդ կսպաններ անհոգութեամբ: Ար կարծուէր թէ խառնածին մ'է ան: 1815ին Ալիսեօնի մէջ բեռնակրութիւն բրած, և հաւանական է թէ փոքր ինչ մաս ունեցած էր Մարեշալ Պրիւնի սպաննութեան մէջ: Ալիսեօնի մէջ բեռնա-կրութիւն ընելէ գալերով աւազակ եղած էր:

Պապէի թափանցիկութիւնը (diaphanéité) ներհակ պատկեր մը կը նմայէր Վեօլմէրի մարմնին հետ: Պապէ նիհար էր և գիտուն: Թափանցիկ էր, այլ անթափանցիկ: Իր ոսկրնե-րուն մէջէն լոյսը, այլ բիւրն մէջ ոչ ինչ կը տեսնուէր: Ինքզինքը քիմիագետի տեղ կը դնէր. Պապէ չին քով միմոս և Պոպլինոյին քով ծաղրածու էր: Սէն-Միշիէլի թատրոնը

նուազաւոր զաւեշտի դերասանութիւն ըրած էր: Անի գի-տաւորութիւններ ունեցող և լաւ խօսող մարդ մ'էր. իր ժպիտները կստորագէր և շարժումները կը չափեւորէր (guillemette): Արհեստն էր փողոցները բռաչէն կիսարձաններ և «Տէրութեան Պեախն» պատկերներ ծախել: Նաև ակաւայ կը քաշէր: Տօնավաճառներու մէջ երեոյթներ յուշուցած, և խրճիթ մ'ունեցած էր շեփորայով և սա ծանուցաւորով. — Պա-պէ, արհեստագէտ ատամնադործ, անդամ ճեմարաններու, ֆիզիկային դործեր կընէ մետաղներու և մետաղակերպերու վրայ, ակաւայ կը խլէ, և կը ձեռնարկէ այն ակաւայի բեկոր-ները զոր թողած են իր արհեստակիցները. Գին. Մէկ ակ-աւայ, մէկ Փրանք և յիսուն հարիւրորդ (centime). երկու ակաւայ, երկու Փրանք. երեք ակաւայ, երկու Փրանք և յիսուն հարիւրորդ: Առիթը մի փախցունէք: — (Այս առիթը Վեօլմէրին կը նշանակէր. կարելի եղածին չափ ակաւայ քա-շէլ տուէք): Ժամանակաւ կարգուած և զաւակներ ունեցած էր: Չզիտէր թէ ինչ եղած էին իր կինը և զաւակները: Արուսած էր զսնոնք թաշկինակ մը կորուսելու պէս: Պապէ իր խաւարասէր ընկերներուն մէջ մեծ բացառութիւն ըլլալով, լրագիրները կը կարդար: Օր մը երբ ընտանիքը տակաւին իր հետն էր իր դնայուն խրճիթին մէջ, Մեթիէ լրագիրը կարդալով իմացած էր թէ կին մը բաւական ապրելի աղայ մը բերած է որ կովի կնճիթ մ'ունի, և աղաղակած էր. Ահա հարստութիւն մը, ինչ է՞ ինչի ալ ինչէն առանձն զաւակ մը քնել-լէլը լռեցաւ:

Անկէ ետք ամէն բան թողած էր Բարիգը յեռնարիւն համար: Իրն էր այս խօսքը:

Գլադսու ինչ էր: Խաւարն էր: Տեսնուելու համար կըս-պասէր որ երկինք սենայ: Գիշերը ծակէ մը կեռնէր, և լուս-նալու մօտ դարձեալ հոն կը մտնէր: Ուր էր այս ծակը: Ոչ ոք չիտէր: Ամենէն թանձր մութին անդամ միշտ կռնակը դարձունելով կը խօսէր իր մեղսակիցներուն հետ: Գլադսու

էր անունը՝ ոչ։ Անունս Ամենին է, կըսէր։ Եթէ ճրագ մը բերուէր յանկարծ, դիմակ մը կառնուր ան։ Որովայնա խօս էր։ Պապէ կըսէր. *Գլաֆոֆ Երկնային Գլաֆոֆ*։ Գլաֆոֆ անշայտ, թափառական և սոսկալի էր. ոչ ոք ստուգապէս չէր կրնար թէ ձայն մ'ունի, վասն զի որովայնը աւելի ըսաւէպ կը խօսէր քան թէ բերանը. ոչ ոք ստուգապէս չէր կրնար թէ երես մ'ունի ան, վասն զի ամէն մարդ անոր միայն դիմակը կը տեսնէր։ Անհերեւելի մարդ անհետաձգելի մը պէս. երբ էրեւար, կարծես թէ երկրին տակէն կ'ելնէր։

Սոսկալի անձ մ'ալ Մօնթարնասն էր։ Մօնթարնաս պատահի մ'էր. քսան տարեկան չկար. աղւոր երես մը, կերասան անան շուրթեր, սեւ լոյս և զմայլելի մազեր, և աչեբուն մէջ զարնային պայծառութիւն ունէր. ամէն մեղք թիւն կար իր վրայ, և ամէն ոճիւր գործելու կը փափաքէր։ Մօնթարնաս չարը մարտերովը յուսկոյնի նկատմամբ ախորժակը կաւելնար։ Նախ ստամբակ մ'էր, յետոյ թափառաշրջիկ սրելկայ, ետքն ալ մարդասպան (*escarpe*) եղաւ։

Սիրուն, կնատ, շնորհաձև, հասարակասէ, մեղի և դազանաբարոյ էր։ 1829ի ձմեռն համեմատ գլխարկին եղբը ձախ կողմէն դէպ 'ի վեր կը նայէր՝ մազերուն փունջը յուսկոյնէն համար։ Բռնապէս գողութիւն ընելով կապրէր։ Թիկնոցը լաւագոյն ձեռով կտրուած, բայց խիստ մաշուած էր։ Մօնթարնաս մօտայի քանդակ մ'էր, որ թշուառութեան մէջ ըլլալով մարդասպանութիւններ կընէր նենդապէս։ Այս չափահասին ամէն եղեւնագործութիւններու պատճառն էր հաղուած շքուած ըլլալու փափաքը։ Առջի անգամ հանգիստը կընէր Մօնթարնասին, զեղեցիկ ես, ըսելով անոր սիրտը խաւարով աբաբած և այս Արեւը Արեւն մ'ըրած էր։ Մօնթարնաս աղւոր ըլլալուն համար ուղած էր վայելատէր Բլաւ. արդ վայելատիրութիւններու տալիսն է պարապորգութիւնը. Աղքատի մը պարապորգութեան հետեանքն է ոճապարծութիւն։ Թափառաշրջիկներու մէջ քիչերը Մօնթարնասն

սին պէս ահարկու էին։ Տասնութ տարեկան էր, և արդէն բաղմամբիւ դիակներ ունէր իր ետեւ։ Շատ անցորդներ այս թշուառականին շուրթն մէջ գետինը վառած էին թեւատալած և երեսնին արեան մօրի մը մէջ ընկղմած։ Մօնթարնասն մազերը պահպանաւ և անուշահոտ իւղերով ծեփուած. մէջքը բարակ և ազգերը կնային էին. կէս մէջքէն վերը բոլոր սիւսի պաշտօնատարի մը կը նմանէր. պուլվարին աղջիկները իր վրայ կը փոփային. վերջը վարպետութեամբ կը կապէր, զրպանին մէջ մահալ մը և կոճկաբանին (*boutonniere*) վրայ ալ ծաղիկ մը կը կրէր. այսպէս էր ահա գերեզմանին այս պճնամեղ պատանին։

ՊԼՈՒՐ ԳՊ

ԽՈՒՄԻՆ ԿԱՅՄԱԹԻՆԵՐ

Այս չորս աւագանները տեսակ մը բրօթէ (*պրօթէ*) կը կազմէին 'ի միասին՝ ոստիկանութեան առջեւ, ետեւէն կամ մէջէն օձապաշտ պողալով, տարբեր դէմք տոնելով, ծառի, բոցի, աղբիւրի կերպարան մտնելով՝ Վիտոլի հետաքրքիր նայուածքին չերեւալու համար. իրենց անունները և գործողութեան միջոցները մէկ մէկու փոխ տալով, բուն խի իրենց միութեան մէջ պահուելով, իրարու համար գաղտնատուփ (*boite à secrets*) և պատասպան ըլլալով, դիմակային պարահանդէսի (*bal masqué*) մէջ իրենց շինու քիթը հանելու պէս անձերին այլափոխելով, երբեմն ամէնքնին մէկ անձ կազմելու չափ նուազելով երբեմն ալ այնքան բաղմամբով որ նոյն խի Գոյօ-Լազուր բաղմամբին մը կը կարծէր զանոնք։

Այս չորս մարդերը չորս մարդ չէին. այլ տեսակ մը քառալիկ և թագուն գող մը, և բարիքի մէջ մեծ գողութիւններու կը ձեռնարկէին. չարութեան հրէշապաշտ բաղմամբան էին անոնք և բնիկութեան գետնափորը կը բնակէին։

Իրենց ճիւղերուն, նաև յարաբերութիւններու ստորեր-

կրեայ ցանցին շնորհիւ Կէօքէր, Գլազու, Պապէ և Մօն, բարնաս Սէն գաւառին դաւաճանութիւններու ընդհանուր ձեռնարկութեան վարչներն էին: Անոնք անցորդը ստորեր կրեայ վարչական բռնաբարութեամբ կը տապալէին: Այս տեսակի գաղափարներ գտնողները, զիշերային երեւ կայութիւն ունեցող մարդերը անոնց կը գիմէին իրենց գաղափարին դարձագրութեան համար: Ծրար իրը հայթայթուելով այն չորս չարագործներուն կը յանձնուէր. անոնք ալ տեսարանը հանելու պաշտօնը կը կատարէին: Տեսարանի վրայ կը գործէին: Միշտ պատրաստ էին պէտք եղածին չափ և յարմար անձեր տալ այն ամէն եղեւնական ձեռնարկութիւններու որք բաւական շահաբեր էին և անմիջական ձեռնառութեան մը կարօտ: Աճիք մը երբ բազուկ կը փնտռէր, անոնք մեղսակիցներ կուտային անոր: Այս չորս աւազակները զիշերագէմ դերասաններու խումբ մ'ունէին՝ խոռոչներու ամէն ողբերգութեանց ներկայացումը տալու պատրաստ:

Սովորաբար Սալթէթրիէրի մօտակայ տափաստանները կը հաւքուէին զիշերուան մութը արեւելու ժամանակ որ անոնց դարձումն ժամանակն էր: Հոն կը խորհրդակցէին: Մինչև առաւօտ տասներկու զիշերային ժամեր ունէին որոնց գործածութիւնը կը կարգադրուէր այն աւազակներու ժողովին մէջ:

Ստորերկրեայ շրջաբերութեան մէջ Բալթի-Մէնէլ կանուանէր այս չորս մարդերուն ընկերակցութիւնը (association), ժողովրդային հին և այլանդակ լեզուին մէջ որ ամէն օր կորսուելով կանհատի, Բալթի-Մէնէլ առաւօտ ըսել է, ինչպէս որ Բալթի լէն է լա (չունի և գայլի մէջ) խօսքն ալ երեկոյ կը նշանակէ: Այս Բալթի-Մէնէլ անունը հաւանորէն (probablement) յառաջ եկած էր այն ժամէն ուր կը վերջանար խումբին գործողութիւնը, ըստ որում արշալոյսը ուրուականներու անհետումին և աւազակներու բաժանումին միջոցն է: Չորս աւազակները այս անունով ճանչուած էին: Եղեւնական տանին նախագահը երբ բանտը դնաց Լասընէր

աւազակապետը տեսնելու, հարցումներ ըրաւ անոր իրողութեան մը նկատմամբ զոր կուրանար Լասընէր: — Ա՛յլ ըրաւ այս բանը, հարցուց նախագահը: — Լասընէր յետագայ պատասխանը տուաւ որ դատաւորին համար անխմանալի, այլ ոստիկանութեան համար գիւրիմանալի էր. — Դույ՛է Բաթրօն-Մինէթը:

Երբեմն թատրային հեղինակութեան մ'ինչ ըլլալը կը գուշակուի երբ անձերու անունները կիմացուին, այնպէս ալ դրեթէ կարելի է խումբի մ'արժէքը կշռել աւազակներու անուններուն ցանկը տեսնելով: Ահա հոս կը նշանակե՛ք Բաթրօն-Մինէթը զլսաւոր անգամակիցներուն անունները, վա՛ն զի այս անունները դեռ մասնաւոր յիշողութիւններու մէջ կը ծփան:

Բանջօ, որ նաև Բրէնթանիէ ու Պիլլընայլ կըսուի:

Պրիւժօն, (Պրիւժօնի սերունդ մը կար, որու վրայ քանի մը խօսք պիտի խօսինք ետքէն):

Պուլթրիւէլ, ուղեգործ զոր ընթերցողը արդէն կը ճանչնայ փոքր ինչ:

Լալէօլ:

Ֆինիօթէր:

Օթէր-Օկիւ, սեպէմ:

Մարտիսուար:

Տէրէշ:

Փօնլըրօյ, որ Պուզըթէր ալ կըսուի:

Կլորիէօ, աղատադիր թիապարտ:

Պարգարօս, որ Պարոն Տիւրօն ալ կըսուի:

Լէբլանատ-տիւ-Սիւտ:

Բուսակրիվ:

Գարմանեօլէ:

Քրիւիարնիէ, որ Պիլարրօ ալ կըսուի:

Մանժմանթէլ:

Լէ-Բրէլ-ան-Լէր:

Տըմուլեար, որ Տէօ-Միլեար ալ կըսուի:

Եւ այլն, և այլն...

Աւելի անուններ ևս կան, բայց դանց կրնենք, թէ և յոռեգոյններու կարգէն չըլլան: Այս անունները կը պարանք ունին: Ոչ միայն էակներ, այլ նաև տեսակներ կը ցուցուին: Այս անուններուն ամէն մէկը քաղաքակրթութեան ներքեւ բուսնող տաճկ սուրմիբուն ամէն մէկ զանազանութիւնը կը նշանակէ:

Այս անձերը որք ոչ այնքան կը ցուցունէին իրենց երեսը, չէին այն անձերու կարգէն որք փողոցները կը բլեկեկեն: Յորեկը՝ տաճանի զիշերներ անցուցած և յոյնացած ըլլալով՝ կերթային կը քնանային մերթ բնահոցներու (four à platre), մերթ Մօնարթի կամ Մօնրուծի լքեալ քարահատներուն, երբեմն ալ կոյուղիներուն մէջ: Երկրի տակ կը պահուէին:

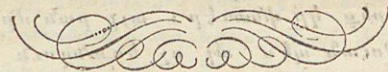
Ի՞նչ եղան այս մարդերը. կապրին միշտ. ապրած են միշտ: Հօրաւ կը խօսի այս մարդերու նկատմամբ. Ambubaiarum collegia, pharmacopolae, mendici, mimae³. Եւ քանի որ մարդկային ընկերութիւնը իր աղի էութիւնը պիտի շարունակէ, անոնք ալ իրենց էութիւնը պիտի ունենան: Իրենց նկուղին մթին ձեղունին տակ անընդհատ կը ծնին ընկերային ծորու մէն: Կը վերադառնան այս ճիւղները, միշտ մի և նոյն յատկութիւններով, միայն թէ ալ ոչ մի և նոյն անունները և ոչ ալ մի և նոյն մարմինները կը կրեն:

Անհատները հետաջինջ կըլլան, այլ տոհմը միշտ կայ:

Միշտ մի և նոյն կարողութիւնները ունին: Յեղը՝ մուրացկանէն թափառողին կանցնի անարատ: Ասոնք գրպանին մէջ դրուած ստակը կը զուշակեն, և ժամացոյցին հոտը կառնեն: Ոսկին և ստակը հոտ մ'ունի անոնց համար: Կան այն պիտի միամիտ քաղաքաւորներ որք զողանալի կերեան: Այս մարդերը համբերութեամբ այն քաղաքաւորներուն ետեւէն կերթան: Երբ օտարական մը կամ զաւառաբնակ մը կանցնի, սարդի պէս ցնցում մը կըզան անոնք:

Երբ կէս դիշերի միջոցին ամայի պուլարի մը վրայ հանգիստ ըլլաւ այս մարդերուն կամ ընդհմարես զանոնք, կը զարհուրիս, վասն զի սոսկալի են: Այս միջոցին մարդերու չեն նմանիր, այլ կենդանի մշուշով մը կազմուած կերպարաններու. կրնայ ըսուիլ թէ սովորաբար խաւարին հետ շաղուելով անոր մէկ մասը կը կազմեն. թէ խաւարէն չեն զանազանիր, թէ իրենց հոգին խաւարն է միայն, և թէ առ ժամանակեայ կերպով և հրէշային կեանքով մը քանի մը վայրկեան ապրելու համար զատուած են խաւարէն:

Ի՞նչ պէտք է այս ճիւղները բնաջինջ ընելու համար: — Լոյս. հեղեղանման լոյս: Զիշերուն և ոչ մին կը դիմադրէ արշալոյսին: Լուսաւորէ ստորերկրային ընկերութիւնը:

Յեպսեմբերի տրեւփայլ օրերէն օր մը Մարիուս՝ Գոթը՝ ֆէյրոդի, Պոսիւէի և Նրանթէրի թախանձանայ զիջանէ լույ՛ Յօի պարահանդէսը զացած էր, յոսսալով թէ, ո՛հ, ինչ երազ, թերեւ հոն պիտի դառնէր իր օրրուհին։ Փութանք ըսելու թէ Մարիւս չգտաւ այն աղջիկը զոր կը փնտռէր։ — Սակայն հոս կը գտնուին ամէն կօրսուած կիները, կը մրմարէրանթէր մեկուսի։ Մարիուս պարահանդէսը թողուց իր բարեկամները, և ետ դարձաւ հետի, մինակ և տենդահար։ Գիշերային մթութեան մէջ իր աչիքը կը պղտորուէին և կը տրամէին իսկ այն զուարթ կառքերը որոնց մէջ խոնող և երգող անձերը պարահանդէսէն կը դառնային և անոր քովէն կանցնէին, իրենց աղմուկովը և փոշովով կը շփոթէին զան։ Մարիուս ահա այսպէս իր սենեակը դարձաւ, մէջա-

տեղով և՛ դուխը զովելու համար՝ ճամբուն վրայի ընկու-
զեհիններուն կծու հոտը շնչելով :

Սկսաւ հետ զհետէ առեւ ի առանձնութեամբ , մոլորումով :
վհատութեամբ ապրիլ , բոլորովին իր ներքին վիշտովը հա-
մախուելով , որոգայթը իյնող գայլի մը պէս իր վշտին մէջ
երթնեկելով , ամենուրեք տարակոյ օրիորդին հետքը որոնե-
լով և սիրովը ապուշ մը դառնալով :

Անգամ մը բան մը սրտահեղաւ Մարիուսի և տարօրինակ
ապաւորութիւն մ'ըբաւ իր վրայ : Տեղ-հնալիտի պուլվար-
ներուն մօտակայ դռհհներուն մէջ Մարիուսի գէմ մարդ մը
ելած էր . այս մարդը բանուորի մը պէս հագուած էր և եր-
կայն սահանակով գլխանոց մ'ունէր որու տակէն խիտ ըս-
պիտակ մազերու փունջիւ կերեային : Մարիուս զարմացաւ
այս սպիտակ մազերուն զեղութիւնը տեսնելով և մարդուն
նայեցաւ որ յամբապէս կը քայլէր և կարծես թէ ցաւալին
մօտախոհութեան մը մէջ ընկղմած էր : Մարիուս կարծեց թէ
Պ . Լըպլանն էր ան . ինչ զարմանալի բան : Մարիուսնոյն մա-
զերը , նոյն կիսադէմքը կը տեսնէր որքան որ գլխանոցին առ-
կէն կերեար այն , նաեւ մի և նոյն ընթացքը , միայն թէ ա-
ւելի արտում էր մարդը : Բայց ինչո՞ւ բանուորի զգեստներ
հագած էր մարդը . ինչ ըսել կուզէր այս . ինչ կը նշանա-
կէր այս ծպտումը : Մարիուս շատ զարմացաւ : Երբ ուշաբե-
ցաւ , իր առաջին շարժումն եղաւ . այս մարդին ետէն եր-
թալ . ով գիտէ , թերեւս դատած էր վերջապէս այն հետքը
զոր կը փնտէր : Ինչ կուզէ թող ըլլայ , պէտք է , կըսէր ,
'ի մօտուսա նորէն տեսնել մարդը և կնճիւղը քակել : Բայց
շատ ուշ ծնու . այս դաղափարը իր մտքին մէջ , վասն զի
մարդը ալ հեռացած և աներեւոյթ եղած էր . կողմնական
պղտի փողոցներուն մին մօտած էր , հետեւաբար Մարիուս չը
կրցաւ զանել զան : Այս հանգիստումը քանի մ'օր անոր միտ-
քը զբաւեց , յետոյ մոռցուեցաւ . — Մանաւանդ թէ , ըսաւ
իւրօրի , հաւանօրէն ոչ այլ ինչ էր այն թէ ոչ նմանու-
թիւն մը :

ՉԼԱՌԻ Բ .

ԳՅՆՈՐԱԾ ԲԱՆ ՄԸ

ՄԱՐԻՈՒՍ Կորսոյի խարխուլ տունը կը բնակէր միշտ ,
ուր և ոչ մէկուն ուշադրութիւն կընէր :

Ստուգիւ այն միջոցներուն Կորսոյի տունը իրմէ և Ժօն-
տրէթ տնուն ընտանիքէն 'ի դատ ոչ ոք կը բնակէր : Մարի-
ուս անդամ մ'այս Ժօնտրէթներուն վարձքը ինք վճարած ,
սակայն ոչ հայրին , ոչ մայրին , ոչ ալ աղջիկներուն հետ
խօսած էր : Միւս վարձարեանները տունէն ելած կամ մնած
և կամ՝ վարձքը վճարել չկարենալով՝ արտաքսուած էին :

Նոյն ձմեռը օր մ'արեւը փոքր ինչ երեցած էր կէսօրէն
ետք : Բայց փետրվարի երկուքին օրն էր այն , Տեառընդա-
ռաջի այն հին օրը որու մատնտու արեւը վեց շաբաթուան
ցուրտի կարապետն է և որ Մաթէօ Լաէնսպէրիի յետադայ
երկաող և (Ֆրանսերէնի մէջ) իրաւամբ դասական ըսուած
քանահիւսութիւնը ներշնչեց :

Թէ արեւ , փայլի միշտ կամ մերթ ընդ մերթ .

Այցը դառնալով իր խոռոչ մուկէ :

Մարիուս իր խոռոչէն պահ մ'առաջ ելած էր : Գիշերուան
մութը կը տիւրէր : Ընթերելու ժամանակն էր այս : Վասն զի ,
բարձր , պէտք էր ընթերել սկսիլ դարձեալ . ո՛ր տկարութիւն
տեսլական սիրոյ :

Մարիուս գուրս ելած էր իր գուռին սեմէն զոր նոյն մի-
ջոցին Պուլիօն խաթունը կաւէր . յետադայ երեւելի մնալիս
տութիւնը արտասանելով .

— Հիմա ինչ կայ աման . ամէն բան սուղ է : Միայն աշ-
խարհիս վիշտը աման է . ոչինչ գինով կտացուի աշխարհիս
վիշտը :

Մարիուս կամայ կամայ քայլելով պուլվարէն վեր կենդեմ

և դէպ 'ի քաղաքագուռը կուղղէր Սէն Ժաղի գոեհը երթալու համար : Գլուխը կախած և խորհուն կերպարանով կը քայլէր :

Յանկարծ արմուկէ մը գրգռել զգաց մշուշին մէջ. ետեւը դարձաւ և ցնցոտիներ հագած երկու մեծկակ աղջիկ տեսաւ, որոնց մին երկայն և նրբաձև հասակ ունէր, իսկ միւսը փոքր ինչ պզտիկ էր, և որք արագապէս, շնչասպառ և ահաբէկ կանցնէին և կարծես թէ կը փախէին. այս աղջիկները Մարիուսի դէմը ելած, և՛ քովէն անցնելու միջոցին՝ չտեսնելով դրդած էին զան : Մարիուս վերջալուսին մէջ անոնց տեղոյն կերպարանքը, բայց և հերարձակ զլուխը, ստիպելի դատկները, հինուրդու միջադեպները և բոկ ոտները կը նշմարէր : Կը վազէին ու միանգամայն կը խօսէին աղջիկները : Ամենէն մեծը ցած ձայնով մը կըսէր.

— Փայսուորները (cognes) եկան : Քիչ մնաց զիս պիտի բռնէին Կէս-շրջանին մէջ :

Միւսը կը պատասխանէր. — Ես ալ տեսայ զանոնք : Փախայ, բոլոր ուժովս փախայ : Արկթեան սոսկալի լեզուով կըսէին այս խօսքերը, զոր Մարիուս իմացաւ և աղջիկներուն ոտակահանութեան մարդերէն դժուարաւ ազատելով խոյս տուած ըլլալին հասկեցաւ :

Աղջիկները Մարիուսին ետեւի կողմէն պուլվարին ծառերուն տակ սուղեցան, և հոն մուծին քանի մը վայրկեան տեսակ մ'անորոշելի սպիտակութիւն կաղմեցին որ շուտ մ'անհետ եղաւ :

Մարիուս սրահ մը կանգ առաւ :

Ճամբան շարունակել ուղած միջոցին դեռինը ոտներուն քով պզտիկ և դորշաղոյն ծրար մը նշմարեց : Ծուռեցաւ և առաւ ծրարը. տեսակ մը պահարան էր այն և կերեար թէ թուղթեր կը պարունակէր :

— Ա՛յ, ըսաւ, կարծեմ թէ այն թշուառուհիները ձգած պիտի ըլլան այս ծրարը :

Ետ դարձաւ, կանչեց, բայց չդուռ զանոնք. մտածելով թէ արդէն հեռացած էին աղջիկները, ծրարը դրպանը դրաւ և ընթերլու գնաց :

Ճամբան քայլելու ժամանակ Մուֆթարի փողոցին մօտ ծառուղիի մը մէջ մանուկի գաղաղ մը տեսաւ որ սև սաւանով մը ծածկուած և երեք աթոռի վրայ դրուած էր և զոր ճրագ մը կը լուսաւորէր : Մշուշին մէջ նշմարած երկու աղջիկները միտքը եկան :

— Խեղճ մայրեր, ըսաւ մտապէս. բան մը կայ որ իր զաւկին մեռնիլը տեսնելէն աւելի տրամալի է, այսինքն տեսնել անոնց դէշ ապրիլը :

Յետոյ ելան մտքէն այս ստուերները որք զանազանութիւն կուտային անոր արամուծեան, և նորէն պաշարուեցաւ իր սովորական մտահոգութիւններովը : Սկսաւ մտածել իր վեց-ամսեայ սիրոյն և երանութեան վրայ զոր Լիւքսանպուրի ծառերուն տակ բայց օգով և պայծառ լոյսով վայելած էր :

— Քանի՛օն տխրեցաւ կեանքս, կըսէր իւրովի : Նորառի աղջիկներ միշտ կերեան ինձ. միայն թէ առաջները հրեշտակներ, իսկ հիմա դիշակեր բէլէներ (goule) էին անոնք :

ՔԼԱՌԻՔ

ՉՈՐՍ ՆԵՄԵՆ

ԳԻՇԵՐԸ՝ պառկելու համար՝ երբ վրայի զգեստները կը հանէր, ձեռքը դրպանը խառնած միջոցին հանդիպեցաւ այն ծրարին զոր պուլվարին վրայ դեռնէն դրած էր : Մարիուս մոռցած էր զայն : Մտածեց թէ անօդուտ չպիտի ըլլար բանալ ծրարը. թէ երիտասարդուհիներուն հասցէն թերեւ անոր մէջ նշանակուած է, և թէ իրօք անոնց կը վերաբերէր այն, և թէ դէթ պիտի ստանար հարկ եղած տեղեկութիւնները որպէս զի հասկնայ ծրարին որու վերաբերիլը և յանձնէ զայն տիրոջը :

Բայց ահա հետհետևանք որ կնքուած չէր և որու մէջ չորս նա-
մակ կար նոյնպէս անկնիք :

Այս նամակներուն հասցէները դրուած էին :

Չորսն ալ ծխախոտի սոսկալի հոտ մը կուտար :

Առաջին նամակին հասցէն էր. Առ Տիկին, Կիլիկի մարտիկ-
Տը Արիւնդէ, Երեսփոխանաց Խորհրդարանին Երասպարակը, Եւ-
Մարիուս ըսաւ իւրովի թէ հաւանօրէն պիտի ստանար իր
փնտռած անդեկութիւնները, և մանաւանդ թէ նամակը զոյ
չըլլալով ստոյգ էր թէ կրնար կարգապահիլ առանց անպա-
տեհութեան :

Ահաւասիկ այս նամակին պատճէնը.

« Տիկին մարքիզուհի ,

« Ընկերական միութեան ամենէն սերտ կապն է դժութեան
և բարեպաշտութեան առաքինութիւնը : Ժուռ ածեցէք ձեր
քրիստոնէական զգացումը և կարեկցաբար նայեցէք անդամ
մ'այն անհոն՝ Սպանիացիին որ հարազատութեան նուիրա-
կան դատին յարած և հաւատարիմ մնացած ըլլալուն համար
նահատակուեցաւ : որ նոյն դատը սրաշտպանելու համար իր
արիւնը թափեց, հարստութիւնը, վերջապէս ամէն բան զո-
հեց, և որ այսօր յետին թշուառութեան մէջ կը գտնուի :
Ապահով եմ թէ ձեր պատուարժան անձը օգնութիւն մը պի-
տի շնորհէ ինձ՝ պահպանելու համար կեանք մը որ վերջով
լի կիրթ և պատուակիր զինուորականի մը կարի անտանելի
եղած է : Կը վստահիմ ձեր օրտին մարդասիրութեան և
այն համակրութեան, զոր դուք, Կիլիկի մարքիզուհի, ունիք
այսպիսի դժբաղդ ազգի մը վրայ : Մեր աղաչանքը ասորդիւն
չպիտի մնայ, և մեր երախտադիտութիւնը պիտի պահէ ձեր սի-
րուն յիշատակը :

« Ընդունեցէք իմ յարգական զգացումներու հաւաստիքը :

« Մնամ . . . և այլն :

« ՏՕՆ ԱԼԱԼԱՐԷՉ. Սպանիացի

դնդապետ հեծեղաւորաց, և ար-

քայական, որ իր հայրենիքը երբ
թալու համար ուղեւորելով Քրան-
սա հասած և ապաւինած է, և
որ իր ճամբորդութիւնը չկրնար
շարունակել առանց չունենալուն
համար » :

Այս ստորագրութեան քով հասցէ մը չկար ամենեւին : Մա-
րիուս յուսաց թէ հասցէն միւս նամակին մէջ պիտի գտնէ,
որուն վրայ դրուած էր. Առ Տիկին, Կիլիկի Տը Մարքիզէ Կո-
նստէ. Գաւեթ Խորոյ. Եւ Գ.

Մարիուս յետագայ տողերը կարդաց.

« Տիկին կոմսուհի ,

« Դժբաղդ մայր մ'եմ ես և վեց զաւակ ունիմ որոնց վեր-
ջինը ութ ամիսուան է : Վերջին ծննդաբերութիւնէս 'ի վեր
հիւանդ եմ, հինգ ամիսէ 'ի վեր էրիկ թողած է զիս : Ես
կալի չբուժուածեան մէջ կը տառապիմ՝ աշխարհին մէջ ա-
մենեւին ձեռնառու մը չունենալով :

« Տիկին կոմսուհի, յոյսս ձեր վրայ դնելով,

« Մնամ խորին յարգանք

« Կին ՊԱԼԻՉԱՐ »

Մարիուս երբորդ նամակն ալ կարդաց որ նախորդներուն
պէս աղերսալի մ'էր :

« Պ. Բապուշժօ, ընտրող, մեծ վաճառական-Խոր-
արար, Օ-Ֆէր փողոցին ծայրը, Սէն-Տընի փողոց :

« Կը համարձակիմ այս նամակը ուղղելու ձեզ և աղաչե-
լու որ ձեր համակրութիւններու անդին շնորհը չզրանայ ին-
ձի և պաշտպանէք զրադէտ մը որ մօտ օրերս թատրերդու-
թիւն մը ղրկած է Բէաթրը-Քրանսէ թատրոնը : Կիւթը

պատմական է, և զործողութիւնը Օվէրնիի մէջ տեղի կու-
նենայ կայսերական կառավարութեան ժամանակ: Ոճը կար-
ծեմ թէ բնական և լակոնական է, և կրնայ արժէք մ'ու-
նենալ: Զորս տեղ երգի տուններ կան: Այս թատերերգու-
թեան մէջ ծիծաղաշարժ, անկատակ և անակնկալ դէպքերը
կը խառնուին բնականութիւններու զանազանութեան և վի-
պականութեան գոյնի մը հետ, որով թեթեւակի նկարուած
են գործողութեան ամէն մէջէ մէջ խառնուող պատահարներ-
ը, զործողութիւն մը որ խորհրդաւորապէս կը յառաջանայ,
և որ յանկարծական փոփոխումներէ ետք կը վերջանայ տե-
սարանի բազմաթիւ և փառաւոր իրողութիւններով:

«Գլխաւոր նպատակն է յագեցնել այն փափաքը որով հետ
զհետէ կը վառի մեր դարուն մարդը, այսինքն մօտան, այն
անհեղեղ և այլանդակ հողմադրօշը (girouette) որ ամէն նոր
հովին փոփոխութիւն կառնու:

«Թէև թատերերգութիւնս այս կատարելութիւնները ունի,
բայց և այնպէս կը ժախնամ որ առանձնաշնորհեալ հեղինակ-
ներուն նախանձոտութիւնը, ինքնամոլութիւնը թերեւս պի-
տի կրնայ զիս արտաքսել տալ թատրոնէն, վասն զի գիտեմ
այն ամէն դառնութիւնները զոր կը ճաշակեն նորեկները:

«Պ. Բապուրժօ, դուք դրադէտներու լուսաւոր պաշտպանն
ըլլալու իրաւացի համբաւը ունիք. ահա այս համբաւէն խրա-
խուսուելով կը զրկեմ ձեզի աղջիկն որ մեր չքաւոր վիճակը
պիտի նկարագրէ ձեզ և պիտի ըսէ թէ ինչպէս առանց հայր
և կրակի մնացած ենք այս ձմեռային եղանակին մէջ: Ար փա-
փաքիմ ձեր անուանին նուիրել թէ այն թատերերգութիւնս և
թէ այսուհետեւ զրեւիքներս, աղաչելով որ հաճիք ընդու-
նիլ իմ այս ակնածական նուէրս. առով կուզեմ ապացույցա-
նել ձեզ թէ ո՛րքան կուզեմ ձեր վահանին ներքեւ ապաւի-
նելու և հեղինակութիւններս ձեր անուանին պաշտպանութեան
ներքեւ գնելու պատիւով փառաւորել: Եթէ կը հաճիք պղտի
նուէրով մը պատուել զիս, անմիջապէս պիտի սկսիմ տաղա-

շափական երգ մը յօրինելու պարագիւր՝ երախտագ խառնութեան
հաւաստիքը ձեզ նուիրելու համար: Այս երգը զոր կըրցա-
ծիս չափ պիտի աշխատիմ անթերի կերպով հեղինակելու,
թատերերգութեան սկիզբը տպուելէ և տեսարանին վրայ կար-
գացուելէ առաջ ձեզ պիտի ղեկուի:

«Ար համարձակիմ յարգանայս հաւաստիքը նուիրելու

«Առ Պարոն

և Տիկին Բապուրժօ.

«ԺԱՆՖԼՕ» գրադէտ.

«Յ. Գ. Գէթ երկու ֆրանք ըլլայ, շնորհք ըրէք:

«Ներեցէք անձամբ չլալուս և աղջիկն զրեւելուս համար,
վասն զի, բա՛րէ, հաղուստի արամալի պատճառներ զիս կար-
գիլեն դուրս ելնելու...»:

Մարիուս վերջապէս չորրորդ նամակն ալ բացաւ: Հասցէն
էր. Առ Պարոն Բապուրժօ Սէն-Ժաք Կէ-Հօ-Բա Եկեղեցւոյ:

Նամակը յետագայ սուղերը կը պարունակէր:

«Բարեբաւր մարդ,

«Եթէ կը զիջանիք աղջիկին հետ դալ, թշուառ աղէտը
մը պիտի տեսնէք, և վկայադիւններս պիտի ցուցունեմ ձեզի:

«Երբ պիտի տեսնէք այս վկայադիւնները, ձեր առատա-
քուզն սիրտը զգալի բարեսիրութեան զգացումով մը թունա
պիտի ելնէ, վասն զի ճշմարիտ փիլիսոփաները միշտ բուռն
կերպով կը յուզուին:

«Հաւանեցէք, կարեկից մարդ, թէ պէտք է անադորոյն
հարկ մը զգալ, և թէ միսթարութիւն մը դռնելու համար
շատ ցաւով բան է ապացոյցով հաստատել այս հարկը, իբր
թէ աղաւտ չըլլայինք վշտաբէկ տառապելու և անանուղ մնա-
լով մեռնելու՝ սպասելով որ սփոփում մը դռնէ մեր թշուա-
ռութիւնը: Ճակատագիրները ոմանց համար շատ աղէտաբեք
և ոմանց համար կարի առատաձեւն կամ պաշտպան են:

« Չեր ներկայութիւնը կամ նուէրը կտպասեմ », եթէ կը հաճիք նուէր մ'ընելու, և կաղաչեմ որ ընդունիք իմ յարգանայ հաւատարմութիւնը որով

« Կնամ, ո՛ր ստորագիւ մեծանձն մարդ, ամենախոնարհ և ամենահնազանդ ծառայ ձեր »

« Բ. ՔԱՊԸՆԹՈՒ » ղերասանապետ.

Մարիուս այս չորս նամակները կարդալէն ետք առջի գիտցածէն աւելի բուն մը չիմացաւ :

Նախ ստորագրողներուն և ոչ մին իր հասցէն նշանակած էր ստորագրութեանը քով :

Երկրորդ կերևար թէ այս նամակները չորս զանազան անձերու, այսինքն Տօն Ալվարէզի, իկն Պալիլար կնոջ, Ժանֆրօ գրողէտին և Փայանթու գերասանապետին կողմէն գրուած էին, բայց զարմանալին սա էր որ այս նամակներուն չորսն ալ մի և նոյն ղերով գրուած էին :

Ասիկէ կը կարծուէր թէ չորսն ալ մի և նոյն անձին կողմէն գրուած էր. ուրիշ ինչ հետեւութիւն կարելի էր հանել :

Այս կարծիքը աւելի իրականման (vraisemblable) կերևար ուրիշ պատճառով մ'ալ. չորս նամակին թուղթն ալ մի և նոյնն էր, այսինքն ստորին և դեղին. չորսն ալ մի և նոյն ծխախոտի հոտը ունէր. և թէև յայտնապէս կերևար թէ ոճը փոփոխելու ջանք մ'եղած է, սակայն մի և նոյն ուղղադրական սխալները չորսին մէջն ալ կարի յայժ հանդարտութեամբ մը կարտադրուէին, և Ժանֆրօ գրողէտը սպանիացի գնդապետէն ոչ նուազ ուղղադրական սխալներ բրած էր (բնազդին մէջ) :

Անոցուտ աշխատանք էր այս պզտի հանելուկը լուծելու նկրտիլը : Եթէ գետնէն գտնուած չըլլային նամակները, կըրնար կարծուիլ թէ միամիտներու քիթէն բռնելու համար գըրուած էին անոնք : Մարիուս շատ տրտում ըլլալով չէր կըր-

նար աղէկ միտքով աւելու նաեւ դիպուածին մէկ կտտակը և ներել այն խաղը զոր կերեայ թէ փողոցին քարայրառակը կուգէր խաղալ իրեն : Մարիուս կը կարծէր թէ ինք Աչք-կապուկ մ'էր չորս նամակներուն մէջ որք զինքը կը ծաղրէին :

Մանաւանդ թէ ամենէն նշան մը չկար հաստատելու համար թէ անոնք կը վերաբերէին այն նորատի աղջիկներուն որոնց հանդիպած էր Մարիուս պուլվարին վրայ : Աւերջապէս յայտնապէս կերևար թէ կարեւորութիւն մը չունեցող թուղթեր էին այն նամակները :

Մարիուս նորէն պահարանին մէջ դուռ զանոնք, մէկ դիմեաց և պառկեցաւ :

Առտու ժամը եօթի ժամանակ ելնէն և նախաճաշիկը ընէնէն ետք երբ աշխատիլ սկսելու կը պատրաստուէր, կամաց մ'իւր սենեկին դուռը զանուեցաւ :

Մարիուս բան մը չունենալուն համար բանալին դուռին դրայէն հանած չէր. երբեմն և խիստ քիչ անգամ կը հանէր, և այն՝ ստիպողական գործի մը պարագայէն ըլլար : Մանաւանդ թէ դուռն ելած ժամանակները անգամ բանալին կըրկապէին վրայ կը թողուր : Բան պիտի գողցունես, կըսէր Պուլիօն խաթունը. — Ի՞նչս պիտի գողցունես, կըսէր Մարիուս : — Սակայն ստոյգ է թէ օր մը Մարիուսին գոյց մը հին կօշիկը գողցուած էր ի մեծ յաղթանակ Պուլիօն խաթունին :

Սենեկին դուռը անգամ մ'ալ զարնուեցաւ առաջուան պէս խիստ կամաց մը :

— Մտի՛ր, ըսաւ Մարիուս :

Դուռը բացուեցաւ :

— Ի՞նչս կուզես, Պուլիօն խաթուն, հարցուց Մարիուս աչքը առանց վերցունելու իր դիւքերուն և ձեռադիրներուն վրայէն :

— Ներեցէք, պարոն... , պատասխանեց ձայն մը որ Պուլիօն խաթունին ձայնը չէր :

Այս ձայնը սուր, տկար, քաշուած և թուլցած ձայն մ'էր :

օղի և ցքի խմած ծեր մարդի մը կերկերուն ձայնին նման ձայն մ'էր :

Մարիուս իսկոյն ետեւը դարձաւ և նորաւի աղջիկ մը տեսաւ :

ՔԱՌԱՐ Գ՝

ԹՅՈՒՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ՎԱՐԳ ՄԸ

ԿԻՍԱՐԱՆՑ դուռին սեմին վրայ նորահաս աղջիկ մը կեցած էր : Վերնայարկին երդը ուր լոյս կերնար , ճիշդ դուռին դէմն էր և տօղոյն լուսով մը կը լուսաւորէր այս կերպարանը : Տօղոյն , վախ և ոսկորուտ անձ մ'էր այն , և մարմնին վրայ՝ որու մերկութիւնը կը սարսուէր և կը սառէր , շաղկէ և միջաղցեստէ մ'ի զատ բան մը չկար : Գօտի տեղ չուան մը , զգալի տեղ նոյնպէս չուան մը , սրածայր ուտեր ուր շաղկէն դուրս կենէին , խարտեշանման և աւշային տօղնութիւն մը , հողաղոյն անրակներ , կարմիր ձեռքեր , կիսաբաց և աւերուն բերան մը , ակումներու պակսութիւն , աչքը մթին , յանդուդն և օտորին , ազաղուն երիտասարդութիւն մը ձեւերը և ամպարիշտ պատաւի մը նայուածքը , յիմնամեայ հասակի հետ խառնուած հնդկաստանյա մեայ հոսակ մը , այն տարածներուն մին ուր տկար ու միանդ ամայն սոսկալի են և ուր սարսուռ կուտան տեսնողին թէ չկրնան լայնել զան . ահա այս էր Մարիուսի դուռին շեմին վրայ սղասող աղջիկին նկարագիրը :

Մարիուս ելած էր և տեսալ մը շուարումով այս աղջիկին կը նայէր որ երազներու մէջն անցնող ստուերին ձեւերուն զրեթէ համատիպ էր :

Տեսնողը կսկիծ մը կզգար մանաւանդ զիտեով թէ այս նորաւի աղջիկը տղեղ ըլլալու համար եկած չէր աշխարհ : Իր աւաջին մանկութեան մէջ կերեայ թէ աղւորութիւն անդամ ունեցած էր : Նորահասութեան դեղութիւնը տակաւին չը կուտէր չաւայտութեան և աղքատութեան կանխահաս և

սոսկալի ծերութեան դէմ : Այս վեշտասանամեայ դէմքին վրայ գեղութեան մնացորդ մը կը մեռնէր այն տօղոյն արեւին նման որ ձմեռնային օրուան մ'արշալոյսին ժամանակ սոսկալի ամպերու ներքե կը մարի :

Այս գէմքը բոլորովին անծանօթ չէր Մարիուսի :

Կը կարծէր Մարիուս թէ տեղ մը տեսած է զայն :

— Ի՞նչ կուզէք , օրիորդ , հարցուց :

Նորաւի աղջիկը արբիւ թիպարտի մը ձայնով պատասխանեց .

— Ձեզի նամակ մը բերի , պարոն Մարիուս :

Երիտասարդութիւն Մարիուսին անունը տալով կը խօսէր . հեռեւեար Մարիուս առանց տարակուսելու հասկացաւ թէ իրօք զինք տեսնելու եկած էր ան . բայց ո՞վ էր այս աղջիկը . բնչալէս զիտէր իր անունը :

Ներս մտաւ աղջիկը առանց սպասելու որ Մարիուսէն հրաւէր ընդունի ներս մանելու : Ներս մտաւ վստահութեամբ՝ սենեակին ամէն կողմը և գեռ չափուած անկողինը նայելով տեսալ մը սրտաճմլիկ համարձակութեամբ : Ոտները բոսիկ էին : Միջաղցեստին լայն ծակերէն անոր երկայն սրունքը և նիհար ծունկերը կը տեսնուէին : Աղջիկը ցրտահար կը սարսուէր :

Իրօք ձեռքը նամակ մը կար զոր Մարիուսին տուաւ :

Մարիուս այս նամակը բանալով զիտեց որ լայն և ահազին նշխարը տակաւին թաց էր : Ըսեւ է թէ նամակը հեռի տեղէ եկած չէր կրնար ըլլալ : Մարիուս յետագայ տողերը կարդաց .

« Սիրելի դրացիդ իմ , երիտասարդ ,

« Իմացայ ձեր ինծի համար ըրած աղէկութիւնները , իմացայ թէ վեց ամիս առաջ սենեկիս վարձքը վճարեւ էք : Կօրհնեմ զձեզ , ո՞վ երիտարարդ : Աղջկէկ աղջիկէս պիտի իմանաք թէ երկու օրէ 'ի վեր առանց պատառ մը հացի մնացած ենք , չորս հօդի և հիւանդ կենս : Եթէ միաքովս խաբ-

ուած չեմ, կարծեմ կը պարտաւորիմ յուսալ թէ ձեր վեհ թերալը պիտի գլխայ մեր այս վիճակին վրայ և ձեզ ինձ նպաստաւոր ըլլալու և թեթե ողորմութիւն մը տալու փափաքը պիտի ներշնչէ :

« Մնամ այն յարգալի ակնածութեամբ զոր կը պարտաւորինք մարդկութեան բարեբարներուն :

« ԺՕՆՏԻԹ »

« Թ. Գ. Աղջիկս ձեր հրամանին պիտի սպասէ, սիրելի պարոն Մարիուս » :

Առջի դիշերուանէ 'ի վեր Մարիուսի ուշը դրաւ ող միտն դէպքին մէջ այս նամակը նամակեցաւ նիւղին մը մէջ վառուած ճրագի մը : Ամէն բան յանկարծ լուսաւորեցաւ :

Նամակը կուգար ուսկէ որ միւս չորս նամակները կուգային : Մի և նոյն գիրը, մի և նոյն ոճը, մի և նոյն ուղղագրութիւնը, մի և նոյն լուրջութիւն, մի և նոյն ծիսական հոգի էր : Հինգ նամակ, հինգ պատմութիւն, հինգ անուն, հինգ տարադրութիւն, և միայն մէկ ստորագրող կար : Ծոն Ալֆաբէզ սպանիացի գնդապետը, Պալիզար անուն դժբաղդ մոյլը, բանաստեղծ Թանֆլը, և ծերունի թատերագու գերաւսանապետ Փապանթու Թօնտրէթ կանուանէին, և թէ սակայն նոյն իսկ Թօնտրէթի անունը իրօք Թօնտրէթ էր :

Մարիուս երկար ժամանակէ 'ի վեր թէև այս խաբխուտունը կը բնակէր, բայց ինչպէս ըսինք արդէն՝ ինքն քիչ անդամ առիթ ունեցած էր տեսնելու, ընդունարելու իսկ իր ամենատրուալ գրացիները : Միտքը ուրիշ տեղ էր, և մարդուս միտքը երբ ուրիշ տեղ կը շրջի, նայուածքն ալ հոն կը շրջի : Ետտ անդամ փողին մէջ և սանդուղին վրայ Թօնտրէթներու հանդիպած էր : Բայց ասոնք իրեն համար ուրիշ բան չէին թէ ոչ շքանկարներ : այնքան ուշադրութիւն չէր բրած որ առջի օր երեկոյեան ժամանակ ընդհարում մ'ունեցած էր Թօնտրէթի աղջիկներուն հետ առանց ճանչնալու զա-

նոնք, ըստ որում յայտնի է թէ անոնք էին պուլմարն վրայ իրեն հանդիպող աղջիկները, և թէ տեսնելով այն աղջիկը որ հիմա իր սենեակը մտած էր, պժգումով և կարեկցութեամբ համակուած միջոցին մեծ դժուարութեամբ և անորոշապէս կըրցած էր յիշել թէ տեղ մը հանդիպած էր անոր :

Հիմա Մարիուս ամէն բան յայտնապէս կը տեսնէր : Ար հասկնար թէ իր Թօնտրէթ անուն գրացին յետին կարօտութեանը մէջ բարեբար անձերու գլխաւորութեան շահ հանելու արհեստը ունէր, թէ հասցէներ կանուար, և թէ կեղծ ստորագրութիւններով նամակներ կը գրէր այնպիսի անձերու զոր հարուստ և գլխաւոր կը կարծէր նամակներ զոր իր աղջիկները կը տանէին՝ վտանգը և պատասխանատուութիւնը իրենց վրայ ունենալով, վասն զի այս հայրը իր աղջիկները վտանգի գնելու վիճակին հասած էր ալ, ճակատադրին հետ խաղ մը կը խաղար և ստակի տեղ այս աղջիկները կը դնէր խաղին մէջ : Մարիուս այս թշուառութիւնը առջի օրուան փախուստը, շնչապառութիւնը, սարսափը և արկութեան խօսքերը յիշելով և ըստ այնմ դատելով՝ կը հասկնար թէ անոնք հաւանորէն չդիտեմ ինչ տխուր արհեստ մ'ալ կը բանէին, և թէ այս ամէն իրերէ մարդկային բնկերութեան արդի վիճակին մէջ երկու տեսակ թշուառ արարածներ զոյսցած էին, որք ոչ մանուկ, ոչ աղջիկ և ոչ ալ կին էին, այլ տեսակ մը պիղծ և անմեղ հրէշներ զոր թշուառութիւնը արտագրած էր :

Ծրամալի արարածներ որք ոչ անուն, ոչ հասակ և ոչ սեռ ունին, որոնց համար ոչ բարին և ոչ չարը հնարին է, և որք մանկութեան հասակէն ելնելով այս աշխարհի մէջ արդէն բան մը չունին, ոչ ազատութիւն, ոչ առաքինութիւն և ոչ պատասխանատուութիւն : Հողինք որք երէկ փթթած և այսօր թօշնած են փողոցը նետուած սոսի ծաղիկներուն պէս զոր ամէն տիղմերը կը լծաւաճեն մինչև որ անիւի մը ներքեւ ճնշուին :

Սահայն մինչդեռ Մարիուս անդուլ աղջիկին կը նայէր զարմանօք և ցուօք, նորաստի աղջիկը ճիւղաղային յանդգնութեամբ մը վերնայտրիկին մէջ կերթեկէր: Հոն հոս ժուռ կուգար առանց հոգ ընելու իր մերկութիւնը: Իր քակուած և պատառուած շապիկը երբեմն գրեթէ մինչև մէջքը կ'ընար: Աթոռները կը շարժէր, դարանին վրայ դրուած պաճուճանքի առարկաները կը խառնէր, Մարիուսի զգեստներուն կը դպնար, հոն հոս ինչ որ կար, հետաքրքրութեամբ կը քննէր:

— Ահա հայելի մը, ըսաւ նորաստի աղջիկը:

Եւ սենեկին մէջ առանձին ըլլալու պէս՝ ակռաներով ըսկսաւ երգ արտաւն զաւելտի կտորներ, զուարթուն հայներդներ երգել ուրոնք անոր կոկորդային և բիրտ ձայնովը սոսկալի եղանակ մը կը գառնային: Այս յանդգնութեան տակ չդիտեմ ինչպիսի զգուշութիւն, խռովութիւն և խոնարհութիւն մը կընդհանրուէր: Լրբութիւնը ամօթ մ'է: Ամնաախուր բան մ'էր տեսնել թէ այս աղջիկը ինչպէս Մարիուսի սենեկին մէջ կըքօսնուր և կարծես թէ կը թուշտէր լոյսէն խրտչող կամ թեաքէկ թուշունի մը շարժումներով: Մարդս կողար թէ այս նորաստի աղջիկը եթէ ուրիշ տեսակ կըթուլիւն և ճակատագիր ունեցած ըլլար, իր զուարթ և համարձակ ընթացքը կրնար քաղցր և սիրուն բան մ'ըլլալ: Կենդանիներուն մէջ բնաւ ծովարծիւի մը չփոխուիր այն արարածը որ աղանի մ'ըլլալու համար ծնած է: Այս փոփոխութիւնը միայն մարդերու մէջ կը տեսնուի:

Մարիուս կը մտախոհէր, և կը թողուր որ աղջիկը ուզածը ընէ:

Սեղանին մօտեցաւ նորաստի աղջիկը:

— Ա՛հ, ահա գիրքեր, ըսաւ:

Նշոյլ մ'անցաւ անոր ազօտ աչքին մէջէն:

— Կարդալ դիտեմ ես, կըկենց, և իր ձայնը բանի մը նկատմամբ պարծելու երանութիւնը կարտայայտէր, երանութիւն զոր չկայ մարդկային արարած մը որ չզգայ:

Սեղանին վրայ բացուած գիրքը տուաւ ուժգնակի, և դիւրութեամբ կարդայ:

«... Պօտիւէն զօրասկսը հրաման ընդունեցաւ իր վաշտին հինգ դունդերովը Ուկոմնի վզակէին անիւն ուր վաթերկոյի դաշտին միջավայրն է...»:

Ընթերցումը ընդմիջելով, պօռայ:

— Ա՛հ, վաթերկօ՝ դիտեմ ասոր քնչ ըլլալը: Պատե՛րազմ մ'է որ ասիէ առաջ տեղի ունեցաւ: Հայրս ալ այս պատերազմին մէջը կար: Հայրս բանակներուն մէջ զինուորութիւն ըրած է: Մենք ամէնքս ալ ընտանիքով հանդերձ հաւատարիմ պօստաւարութեան ենք, գիտէք: Վաթերկօն Ինկիլիզներուն գէմ պատերազմ մ'էր:

Վար դրաւ գիրքը, գրիչ մ'առաւ, և պօռայ:

— Գրել ալ դիտեմ:

Գրիչը մեղանին թաթղեց, և գէտ 'ի Մարիուս գտնաւով:

— Կուզէք տեսնել: Ահա խօսք մը գրեմ տեսնելու համար:

Եւ առանց ժամանակ տալու Մարիուսին որ պատասխանէ, սեղանին վրայ դրուած թերթ մը ճեմակ թուղթին վրայ գրեց. Փայտաբէլը եկան:

Ապա գրիչը նետելով,

— Ուղղադրական սխալ չկայ, ըսաւ: Կրնաք նայիլ: Քոյրս և ես կըթուլիւն առած ենք: Ինչ որ ենք հիմա, նոյնը եղած չենք միշտ: Մեր առջի վիճակին նայելով պէտք չէր որ հիմա մենք...:

Հոս ընդմիջեց իր խօսքը, միտն բերը Մարիուսին վրայ յառեց, և քահ քահ խնդալով, վա՛շ, ըսաւ այնպիսի հընչումով մ'որ ամէն անամօթութիւններէ զսպուած ամէն վիշտերը կը պարուճակէր:

Եւ ապա սկսաւ ակռաներովը յետադայ խօսքերը երգել զուարթ եղանակաւ մը:

Նոթի իմ, հայր իմ,
Սակայն հաց չունիմ :
Այս լինիմ, մայր իմ,
Բայց գգևատ չունիմ :
Յուրովնս դողայ
Թող Երանիկ,
Եւ հեճկտայ
Աղերջանիկ :

Հազիւ թէ լինյուցած էր այս երգը, և ահա պոռայ.

— Երբեմն թատրոն կերթա՞ք, պարոն Մարիուս : Ես կերթամ : Պզտի եղբայր մ'ունիմ որ դերասաններուն հետ բարեկամ է և որ երբեմն տոմասի կուտայ ինձի : Օրինակի աղաղաւ վերնատուններու բազմոռները չեմ սիրեր, վասն զի այս բազմոռներուն վրայ նստողը նեղութիւն կը կրէ, հանդիստ չունենար : Թատրոններու վերնատունները երբեմն բիրտ մարդեր կը լընան, նաեւ այնպիսի մարդեր որոնցմէ սրկիտուն թիւն կը բուրի :

Յետոյ Մարիուսի նայեցաւ, տարօրինակ կերպարան մ'առաւ, և ըսաւ անոր.

— Պարոն Մարիուս, դիտէ՛ք որ դուք խիստ ազնոր տղայ մ'էք :

Եւ ահա նոյն միջոցին երկուքին միտքէն մի և նոյն բանը անցնելով, աղջիկը ժպտեցաւ, Մարիուսն ալ կարմրեցաւ :

Աղջիկը Մարիուսին մօտեցաւ և ձեռքը անոր ուսին վրայ դնելով, ըսաւ. — Ինձի ուշադրութիւն չէք ընել, բայց ես կը ճանչնամ ձեզի, պարոն Մարիուս : Հոս երբեմն սանդուղին վրայ կը տեսնեմ ձեզի, երբեմն ալ երբ Աստերլիցի կողմերը կը պարտիմ, կը տեսնեմ որ այն կողմը բնակող Մաշպէօֆ ախպար անուն մէկու մը տունը կերթաք : Այդ գիտաւ խիւ մազերը շատ աղէկ կը վայելէն ձեզ :

Աղջիկը թէև կը ջանար խիստ մեղմիկ հանել ձայնը, բայց չէր կրնար. փոխանակ մեղմովին ելնելու մի միայն ցած էն

կերնէր ձայնը : Բառերուն մէկ մասը կոկորդէն մինչև շուրթերը դալը անհետ կը լըար այն պահաս խաղերու նման որոնց ձայնը չլսուիր դաշնակի մը ստեղնաշարին (clavier) վրայ :

Մարիուս ետ քաշուած էր կամաց մը :

— Օրիորդ, ըսաւ անտարբեր ծանրութեամբ մը, ծրար մը կայ հոս որ կարծեմ ձերն է : Ներեցէ՛ք որ ձեզի յանձնեմ զայն :

Եւ երկնցուց պահարանը որու մէջն էին չորս նամակները : Աղջիկը ձեռները մէկ մէկու զարնելով, պոռայ.

— Ո՛րքան փնտռեցինք առի :

Այս ծրարը առաւ ուժղնակի և պահարանը բացաւ՝ ըսելով.

— Փառք քեզ Աստուած, որքան փնտռեցինք ես և քոյրս : Բսել է թէ դուք գտաք առի, պուլվարին վրայ դառք, այնպէս չէ. անշուշտ պուլվարին վրայ գտած ըլլալու էք : Հոն խնկած պիտի ըլլայ երբ վաղելով կերթայինք. ձգողը քոյրիկս է, խեւը : Երբ տունը եկանք, չգտանք ծրարը, և չուզելով պարաստ տեղը, բոլորովին տարաստ տեղը, բացարձակապէս պարաստ տեղը ծեծ ուտել, ըսինք թէ նամակները տարինք որոնց որ ուզողուած էին, և թէ « Աստուած տայ » ըսին մեզ : Ահա ուրեմն այն խեղճ նամակները : Բայց ուսկէ հասկցաք թէ իմս էին անոնք : Հա, աղէկ միտքս եկաւ, դիւրէն հասկցած էք : Բսել է թէ դուք էիք այն անձը որու զարկինք երէկ զիշեր երբ կանցնէինք : Յանցանքը մերը չէր. մութին չկրցանք տեսնել : Մի՞թէ կրթեալ մ'էր ան, հարցուցի քոյրիս : Կարծեմ թէ կրթեալ մ'էր, ըսաւ ինձ քոյրս :

Սակայն այսպէս խօսելով բացած էր այն աղերսաղիւրը որու հասցէն էր. « Առ պարոն քարերար Սէն-Ժազ-աիւ-Հօ-Բա եկեղեցւոյ » :

— Ահա ասի այն ծերինն է որ ժամ կերթայ, ըսաւ : Հիմա ժամանակն է տանելու : Երթամ տանիմ : Գուցէ բան մը տայ, որով կարենանք նախաճաշել :

Յետոյ սկսաւ խնդալ, և շարայարեց.

— Եթէ այսօր նախաճաշելու ըլլանք, ինչ ըրած պիտի ըլլանք, դիտէք: Մեր առջի օրուան նախաճաշիկը, առջի օրուան ընթրիքը, երէկուան նախաճաշիկը, երէկուան ընթրիքը ամէնը մէկ սնկամով ըրած պիտի ըլլանք եթէ այսօր առաւօտ նախաճաշելու ըլլանք: Հա, հա, մեզի ինկեր է աւար հոգը, դայէք անօթի սատկեցէք, շուներ:

Մարիոս այս խօսքին վրայ յիշեց թէ թշուառուհին իր սեւեռակը ողորմութիւն ուզելու համար եկած էր:

Ժիլէն խառնեց, բայց բան մը չկար դրպանը:

Երիտասարդուհին կը շարունակէր, և կարծես Մարիոսին ներկայութիւնը մոռնալով, կը խօսէր.

— Երբեմն գիշերները կը ձգեմ կերթամ: Երբեմն ալ տուն չեմ դառնար: Երբ տակաւին այս տունը եկած չէիք, անցած ասորի ձմեռը կամուրջներուն կամարներուն տակ կը բնակէիք: Հոն քով քովի կը կենայիք շտապելու համար: Պզտիկ քոյրս կուլար: Ո՛րքան տրամալի բան է ջուրը: Երբ կը մտածէի դեար նետուիլ և խղզուիլ, չէ, ջուրը շատ պաղ է, կըսէի: Երբ որ սիրտս ուզէ, մինակ կըլծամ ուր որ երթամ. երբեմն ալ խրամներու մէջ կը քնանամ: Գիտէք որ գիշերը երբ պուլվարին վրայ կը քայլեմ, կը կարծեմ թէ ծառերը երեքժամիններ են, կը կարծեմ թէ սևաթայր և մծառնները նօթըրը—Տամի աշտարակներն են, կերակայեմ թէ ճերմակ պատերը դեռ են, և կըսեմ իւրովի. Ա՛հ, ահա ջուր կայ հոն: Ասողերը ճրագալատութեան կանթիղներու պէս կերեան. կարծես թէ կը ծխեն և հովէն կանցնին, ան ատեն կը շուարիմ կը մնամ, կը կարծեմ թէ խել մը ձիեր ախանջի մէջ կը հնան: Չոյներ կը լսեմ որք երգեհոններու և մանարտնի մեքենաներու ձայներ են, ինչ են, ես ալ չըլտեմ: Ար կարծեմ թէ ետեւ քարեր կը նետուին, ուստի կը փախիմ առանց դիտնալու. ամէն բան կը դառնայ, ամէն բան կը դառնայ: Մարգոս երբ բան մը չուտեր, ինչ ըլլալը ինքն ալ չգիտէ:

Յետոյ մոլորադին կերպարանով մը Մարիոսին նայեցաւ: Մարիոս իր դրպանները փոքրելով, խառնելով վերջապէս կրցած էր հինգ ֆրանք և տասնուվեց սու գումարել: Նոյն միջոցին աշխարհի մէջ իր բոլոր ունեցածը այս գումարն էր միայն: — Ահա այսօրուան ընթրիքիս համար, ըսաւ մտապէս, վաղը Աստուած ողորմած է: — Տասնուվեց սուն իրեն պահեց և հինգ ֆրանքը աղջկին տուաւ:

Աղջիկը առաւ դրամը:

— Լաւ, ըսաւ, արեւ կայ վրան:

Եւ իբր թէ արեւը անոր ուղեղին մէջ արկօթեան քառերու ձիւնակոյտեր հալեցնելու յատկութիւնը ունենար, սկսաւ պոսալ:

— Հինգ ֆրանք. իրաւ որ արեւի պէս փարփուն է. վրան թաղաւոր մը կայ. ինչ աղւոր ստակ. բարեսիրտ մարդ մ'էք դուք. շնորհակալութիւն մեծապէս: Ապրին աղքատասէրները: Երկու օր հաց պիտի ուտենք. միս ալ պիտի ուտենք. պանիր ալ, պատուական պիտի դառնանք:

Հասկիկը ուտելուն վրայ վերցոյց, յարգանք բարեւ տուաւ Մարիոսին, յետոյ ձեռքով ընտանեաբար նշան մ'ըրաւ, և գէպ 'ի դուռը ուղղեցաւ, ըսելով.

— Մնաք բարեւ, պարոն: Հոգ չէ: Երթամ ծերս դռնմ:

Անցած միջոցին դարանին վրայ չորարէկ հացի կեղև մը նշմարեց որ կը բորբոսէր փոշիին մէջ. յարձակեցաւ այն հացի կեղևին վրայ և խածաւ մրմռալով. — Գէշ չէ ասի, կարծեք է, ախառներս կը խորտակէ:

Յետոյ դուռս ելաւ:

ԳՐԱՌԻՒՄ Ե.

ՆԱԽԱԽԱՆՍՈՒԹԵԱՆ ՅՈՒԴԱՆ

ՄԱՐԻՈՍ ՏՀԻՊ տարիէ 'ի վեր աղքատութեամբ, զգաւ կուսով, չքաւորութեամբ իսկ ապրած էր, բայց հիմա նոր:

մարեց որ իրական թշուառութիւնը տակաւին ճանչցած չէր : Գեռ Տիմա կը տեսնէր բուն թշուառութիւնը : Պահ մ'առաջ իր առջեւն անցնող այն ճիւղին էր բուն թշուառութիւնը : Եւ իրօք մի որ միայն մարդուս թշուառութիւնը տեսած է , բան մը չէ տեսած . պէտք է տեսնել կնոջ թշուառութիւնը . ու որ միայն կնոջ թշուառութիւնը տեսած է , բան մը չէ տեսած . պէտք է տեսնել մանկան թշուառութիւնը :

Երբ մարդս յետին ծայր վիճակի կը հասնի , կտախտի նաեւ յետին ապաւէններու գիմէլ : Վայ այն անպաշտպան անձերուն որ այսպիսի մարդու մը բոլորակը կը դանտւին : Աշխատութիւն , վարձք , հաց , կրակ , խրախոյս , տրամադրութիւն , վերջապէս ամէն բան կը պակսի իրեն համար : Արեւին ճառագայթը կարծես կը խաւարի դուրսը . բարոյական լոյսն ալ ներսը կը մարի . այս կրկին մթութեան մէջ մարդս կնոջ և մանկան տկարութեան կը հանդիպի , և զանոնք խայտառակութիւններու կը սովորէ բռնապէս :

Անտեսն հնարին կըլլան ամէն պժգալի իրերը : Եռսահաւտութիւնը կը շրջապատուի գիւբարէի միջնորմներէ որոնց ամէնն ալ մտլութեան կամ սճիւրի վրայ կը նային :

Առողջութիւնը , երիտասարդութիւնը , պատիւը , անարատ մարմինին սրբաւէտ և անընդել փափկութիւնները , սիրար , կուսութիւնը և ամօթխածութիւնը որ հոգիին կեղծն է , աղէտապէս կը շոշափուին այն խարխափումէն որ ապրելու միջոցներ կը փնտռէ , որ խայտառակութեան կը հանդիպի և որ կընդունի այն խայտառակութիւնը : Հայր , մայր , մանուկ , եղբայր , քոյր , մարդ , կին , աղջիկ , ամէնքն ալ կը հաւանին , և՛ դրեթէ հանքային կազմութեան մը պէս՝ իրարու հետ կը շաղուին սեռերու , ազգականութիւններու , հասակներու , նշաւակութիւններու և անմեղութիւններու այս միգապատ խառնուրդին մէջ : Մէկ մէկու հետ կռնակ կռնակի տալով տեսակ մը ողորմելի ճակատադրի մէջ կը կծկուին : Ա՛ թշուառներ , քանիօն տժգոյն , որքան ցրտահար կը տա-

ռապին : Արծեա թէ այնպիսի մտլորակի մը մէջ են , որ մեզմէ շատ աւելի հեռի է արդէն :

Այս երիտասարդութիւն Մարիուսի համար խաւարին կողմէն եկած տեսակ մ'առաքելութիւն (envoyée) եղաւ :

Այս առաքելութիւն խաւարին մէկ կողմը ամբողջապէս յայտնեց անոր :

Մարիուս գրեթէ զղջաց իր խելքը միտքը մտախոհութեան և սիրոյ տուած ըլլալուն համար , վասն զի այն պատճառաւ մինչև հիմա ժամանակ ունեցած չէր անգամ մ'իր գրաքինները նկատելու : Անոնց բնակարանի վարձքը վճարած ըլլալը մեքենական յօժարութիւն մ'էր . ամէն մարդ կրնար այս յօժարութիւնը ունենալ . բայց Մարիուս կը պարտաւորէր աւելի մեծ բան մ'ըրած ըլլալ : Ի՛նչ . պատու մը միայն բաժնուած մնալ այն լքեալ անձերէ որք կենդանի մտադրէ հեռի և ի խաւարի առ խարխափա կապին , անոնց դպնալ , մարդկային սեռի շղթային կերպիւ իւրք յետին օղակն ըլլալ անոնց մօտ , իր քով անոնց ապրիլը՝ կամ լաւ ևս է ըսել հոնչել լսել և ամենեւին ուշադրութիւն չընել , ամէն օր , ամէն վայրկեան պատին ետեէն անոնց քայլելը , երթալը , գալը , խօսիլը լսել և՛ ականջ չտալ , անոնց խօսքերը հեծումներ պարունակեն , և այս հեծումները չլսելով միտքը ուրիշ տեղ տալ , երազներու , անհնարին ճառագայթումներու , երեակայական սիրոյ առաքելաներու , յիմարութիւններու պարտիւ , այլ սակայն իր քրիստոնեայ եղբայրները , ժողովուրդային եղբայրները իր քով կը հոգեվարէին , ի նանիւր կը հոգեվարէին , և ինքն ալ անոնց դժբաղդութեան մէկ մասը կը կաղմէր , և այն դժբաղդութիւնը կը ծանրէր : Վասն զի եթէ անոնք ուրիշ դրացի մը , նուազ ցնորամա և աւելի ուշադիր գրացի մը , հասարակ և դթոտ դրացի մ'ունենային , անշուշտ իրենց չբաւորութիւնը դիտուած պիտի ըլլար , իրենց կարօտութեան նշանները նշմարուած , և շատ ժամանակէ ի վեր թերեւս պաշտպանուած և ազատուած պիտի ըլլային : Ըս-

տոյգ է թէ անոնք կարի ապականուած, կարի խայտառակուած, կարի նուաստացած, կարի պծողի իսկ կերակային, բայց հաղուագիւտ են որոնք որ կիյնան առանց խայտառակութեան: Դանաւանդ թէ կէտ մը կայ ուր դժբաղդները և անուանարկները կը խառնուին և կը շփոթին բառով մը, աղէտալի բառով մը որ է թշուառներ: որո՞ւ է յանցանքը: և միթէ մարդս ալ աւելի չսրտաւորիր զթալ երբ ալ աւելի խորունկ է այն անգունդը ուր կիյնայ թշուառը:

Մարիուս ինքն իրեն այս յանգիմանութիւնները ընելու միջոցին, ըստ որում կային պարագաներ ուր Մարիուս՝ ամէն ստուգապէս բարեմէր սիրտերու պէս՝ նոյն իսկ իր դատաւարակը կը լլար և պէտք եղածէն աւելի կը յանդիմանէր ինքզինքը, Մարիուս, կըսենք, զինքը ծօնարէթի ընտանիքէն բաժնող պատը կը դիտէր՝ իբր թէ կարող ըլլար իր զթալի նայուածքը այս միջնորմին մէջէն անդիի կողմը անցունել և միտմարեւ այն թշուառները: Պատը մարդակներով և նուրբ տախտակներով հիւսուած բռածեփ նուրբ թիթիւ մ'էր, որու եռեկէն՝ ինչպէս ըսինք՝ միւս սենեկի խօսքերուն և ձայներուն շնորքը կատարելապէս կը լսուէր: Մարիուսին պէս մտախոհ մը միայն կրնար տակաւին նշմարած չըլլալ այս իրողութիւնը: Այս պատին վրայ որ և է թուղթ մը փակած չէր ոչ ծօնարէթի կողմէն, ոչ ալ Մարիուսի կողմէն: Հետեւաբար պատին անշնորհ շինութիւնը յայտնապէս կը տեսնուէր: Մարիուս՝ դրեթէ առանց դիտակցութեան՝ այս միջնորմը կը քննէր. մտախոհութիւնը՝ երբեմն մտքին պէս՝ կը քննէ, կը դիտէ և կորոնէ: Յանկարծ ոտքի վրայ ելաւ Մարիուս, վասն զի պատին վերի կողմը, ձեղունին քով՝ եռանկիւնաձև ծակ մը մը նշմարած էր, որ իրենց մէջ անջնայեալ մը ձողը երեք տախտակներէ կը դոյանար: Չկար այն բռածը որ հարկաւ այս անջնայեալը զոյցած էր, և դարանին վրայ ելնելով այն ծակէն կարելի էր տեսնել ծօնարէթի հզօրին ներսը: Ատրեկցութիւնն ալ իր հետաքրքրութիւնը ունի և պէտք է որ

ունենայ: Այն ծակը տեսալ մը յուզայի կը նմանէր: Օդէն լուդիտաւորութեամբ դժբաղդութեան յուզայաբար նայելը ներքի է: — Տեսնեմ փոքր ինչ թէ քնն տեսալ մարդեր են և ինչ է անոնց արդի վիճակը, ըսաւ մտապէս Մարիուս:

Գարանին վրայ ելաւ, բիրը ճեղքին մօտեցոյց և նայեցաւ:

ՄԱՐԻՈՍ Զ.

ՈՐՁԻՆ ՄԻՋ ԴԱՅՆԱՐԱՐՈՅ ՄԱՐԻ ՄԸ

ԱՆՏԱՌՆԵՐՈՒՆ պէս քաղաքներն ալ անձանք ունին ուր կը պահուի ինչ որ ամենաշար և ամենատախտակ է: Միայն թէ՝ քաղաքներուն մէջ՝ ինչ որ այսպէս կը պահուի, անգուցի, աղտեղի և պղտիկ, այսինքն տղեղ է, միջոցիւ անտառներուն մէջ այսպէս պահուող անկուց, վայրենի և մեծ այսինքն գեղեցիկ է: Արջերու գէմ որջեր. բայց դազաններու որջերը մարդերու որջերէն նախաձեռնար են: Խոտոյները խցիկներէն աւելի աղէկ են:

Մարիուսի տեսածն էր խցիկ մը:

Մարիուս աղքատ էր, և իր սենեակին ալ չքաւոր, բայց ինչպէս աղին էր իր աղքատութիւնը, նոյնպէս մաքուր էր իր վերնայարկը: Իսկ այն խուցը՝ որու մէջ կը աւագէր հիմա իր նայուածքը՝ դձուած, աղտոտ, նեխոտ, ծանաւահոտ, խաւարին և ստորին խուց մ'էր, ուր կարասիի տեղ ոչ այլ ինչ կար բայց եթէ խտրեւ աթոռ մը, կաղ սեղան մը, քանի մը հին խցիկներ, և երկու տեղ երկու աննկարելի խշտեակ. իսկ իբր պատուհան քառապակեայ երդ մ'ունէր զոր սարդիտաւայներ կը վարագուրէին: Այս երդէն ճիշդ այնքան լոյս կուզար սրբան պէտք է մարդու զէմք մը ուրուականի զէմք մ'երեւալու համար: Պատերը բոլոր տեսք մ'ունէին, և ծածկուած էին կարերով և սպիներով՝ տոսկալի հիւանդութիւն մը քաշելով տպեղած դէմքի մը պէս, այս պատերուն

վրայ՝ որոնցմէ բժային (chassieux) խոնաւութիւն մը կը հոսէր, տաճկօրէն մրտաւած լորենի ծրալիբներ կը նշմարուէին:

Մարիութին բնական սենեակը աղիւսաւէն յատակ մ'ունէր աւրուած. քայլ Գօնարէթի սենեակը ոչ աղիւսէ և ոչ ալ տախտակէ յատակ ունէր. քայլողը դեալինը տունին հին բուռին վրայ կը քայլէր, որ տոնէրու տակ կոխուելով սեցած էր: Այս անհասարակ դեալին վրայ ուր փոշին կարծես թէ ծեփուած էր և որ փայն մէկ կուսութիւն ունէր, այսինքն աւելի երես տեսած չէր, հոն հաս հին շղուակահներու, հինուփուտ մուճակներու և պզգալի քուրջերու գէղեր կային. սակայն չմինէտ մը կար այս սենեկին մէջ, և ասոր համար տարին քառսուն ֆրանքի կը վարձուէր: Այս չմինէտային մէջ ամէն բան կար, այսինքն կրակարան մը, սան մը, կարուած տախտակներ, բեռններէ կախուած ծուէններ, թուչունի վանդակ մը, մոխիր և նաև քիչ մը կրակ: Երկու կիսախանձ փոյտ տրամապէս կը ծխէին այս չմինէտային մէջ:

Բան մ'էս կար, որով այս դռուձ սենեկին սարսափը կաւելնար, և որ էր սենեկին մեծութիւնը: Այս սենեակը ցըցուած մասեր, անկիւններ, մութ ծակեր, յարկերու տակեր, ծոցեր և հրուանդաններ ունէր: Այս պատճառաւ սոսկալի և խորունկ խորշեր կը կազմուէին որոնց մէջ ներքի էր կարծել թէ ձեռքի չափ մեծ սարդեր, ոտքի չափ լայն նեպուկներ և թերևս չգիտեմ ինչ անսակ մարդկային հրէշներ կ'ծկուելով կը պահուէին:

Խշտիներուն մին դուռն քով, միւսն ալ պատուհանին մօտ դրուած էր: Երկուքն ալ ծայրով մը չմինէտին կը հպէին և Մարիութին դիմացի կողմը կիյնային: Սենեկին մէկ անկիւնը՝ որ Մարիութին նայած ծակին մօտ էր՝ պատին վրայ սե փայտէ շրջանակի մը մէջ դունաւոր պատկեր մը կախուած էր, և տակը խոշոր տաւերով զրուած էր. ԵՐԱՁ: Այս պատկերին նկարներն էին կին մը և քնացած մանուկ մը որ կնոջ ծունկերուն վրան նստած է. ամպի մը մէջ արծիւ մը որ

կտուցովը պսակ մը բռնած է, և կինը՝ առանց արժնյնելու մանուկը անոր գլուխէն կը հեռացնէ պսակը: Ներսը բոյ երկինքի մէջ Նաբոլէոն կ'ընայ՝ մութ-կապոյտ (gros-bleu) սիւնի մը կոթնած որու խոյակը գեղին է և որ յետադայ փորակ գիրը ունի:

ՄԱՐԻՆԿՕ

ԱՎԱՏՏԵՐԼԻՑ

ԻԷՆԱ

ՎԱԿՐԱՄ

ԷԼՕԹ

Այս շրջանակին տակը և դեալինը աւելի երկայն քան թէ լայն և փայտէ նկարատախտակի (panneau) նման բան մը դրուած և պատին կոթնած էր շեղակի. ասի դարձած պատկերի մը, հաւանօրէն միւս կողմը մրտաւած շրջանակի մը, պատէ մը վար աւնուած կամ տեղը կախուելու տեղ հոն մտցուած հայելիի պէս բան մ'էր:

Սեղանին քով՝ որու վրայ Մարիութս դրիչ մը, մեջան և թուղթ կը նշմարէր՝ դրեթէ վալմսուն տարեկան, պղտի, նիհար, դունատ, վայրենագեմ, վարպետորդի, անդուլթ և անհանդարտ մարդ մը, սոսկալի անզղամ մը նստած էր:

Աւալմէր եթէ գիտած ըլլար այս գէմքը, պիտի տեսներ տնոյ մը որ նենդամիտ դատասէրի մը հետ խառնուած է. պիտի տեսներ դիշակեր թուչունը և խաբեբայ մարդը որք զիւրար կը տղեղեն (enlaidir) և կամբողջն, խաբեբայ մարդը՝ դիշակեր թուչունին անարդու թիւն տալով, և դիշակեր թուչունն ալ խաբեբայ մարդը սոսկալի ընելով:

Այս մարդը ալիսառն երկայն մօրուս մ'ունէր: Կնիկի շապիկ մը հագած էր որով իր թաւ կուրծքը կերևար, նաև մերկ թեկերը որոնց վրայ ալիսառն մազեր անկուած էին: Այս շապիկէն ի զատ մարդը տղմուտ բանթալօն մը և կօշիկներ հագած էր որոնցմէ դուրս կ'ընէին ոտներուն մատերը:

Բերանը ծխափայտ մ'ունէր և կը ծխէր : Խօսցին մէջ մը
Հայ չկար , բայց տակաւին ծխախոտ կար :

Հաւանօրէն նամակ մը կը դրէր նման այն նամակներուն
զոր Մարիուս կարդացած էր :

Սեղանին մէկ կողմը կարմիր և անդոյզ հատոր մը կար հին-
ցած . այս գրքին ձևէն որ ընթերցարաններու հին 12-նոց
ձևն էր , կը հասկցուէր թէ վէպ մ'էր այն . նախադուռին
վրայ խոշոր գլխադիրերով այս վերնադիրը տպուած էր .

ԱՍՏՈՒԱԾ , ԱՐԲՍԵՆ , ՊԱՏԻՒՆ ԵՒ ՏԻԿՆԱՅԲ .

Ի ՏԻՒԳՐԷՅ-ՏԻՒՄԻՆԻԼԷ

1814

Մարդը գրելու ժամանակ միանդամայն կը խօսէր բարձր
ձայնով , և Մարիուս սա խօսքերը կը լսէր .

— Ո՛չ , հաւասարութիւն չկայ , նաև մեռնելէ ետք : Տէս
փոքր ինչ Բէր-Լաշէզի գերեզմանատունը : Մեծերը , որոնք
որ հարուստ են , վերերը , աղատիաներու ծառուղիին մէջն
են որ քարայտակ ունի : Անոնք կրնան կառքով զաւ հոն :
Բայց պզտիկները , աղքատ մարդիկը , թշուառ մարդիկը , Է՛հ ,
ասոնք վարի կողմը կը դրուին , կը թաղուին ուր որ աիգմը
մարդուս մինչև ծունկը կը հասնի , կը նետուին ծակերուն
մէջ , խոնաւութեան մէջ : Հոն կը թաղուին սրպէս զի աւելի
շուտ փախն : Անկարելի է զանոնք տեսնելու երթալ առանց
ընկճելու տղմին մէջ :

Հոս կանց առաւ մարդը , ձեռքը սեղանին զարկաւ և տի-
ռաները կը ճելով շարայարեց .

— Ո՛հ , կռքէի աշխարհս ուռել :

Զմիռնային քով իր մերկ ներբաններուն վրայ կծկուած մը-
սեղ կին մը կար որ քառօուն կամ յիսուն տարեկան կրնար
կարծուիլ : Այս կինը ևս չապիկ մը հագած էր և կտաւէ մի-
ջազեօտ մը որ հին չուխայի կտորներով փարկուած էր :
Հաստ կտաւէ զնշակ մը միջազգեստին կէսը կը ծածկէր :

Թէև կծկուած և սմբուած , կերևար սակայն թէ խիստ
բարձրահասակ էր ան : Էրիկին քով տեսակ մը հսկայուհի
մ'էր : Արմիր կապոյտի զարնող ալեխառն և սոսկալի մաղեր
ունէր զոր ժամանակ առ ժամանակ կը խառնէր տափարակը .
դունդներով փափիլող ահալին ձեռները :

Այս կնիկին քով գետինը բոլորովին բաց գիրք մը կար որ
միւսին գիրքը ունէր և հաւանօրէն նոյն վէպին մէկ հա-
տորն էր :

Խօշորներուն մէկին վրայ Մարիուս տեսակ մը երկայնահա-
սակ , գունատ և դրեթէ մերկանդամ պզտի աղջիկ մը կընդ-
նշմարէր որ օտները երկնցունելով նստած էր և որ կերևար
թէ ոչ մտիկ կընէր , ոչ կը տեսնէր և ոչ ալ կարէր :

Ասի անշուշտ Մարիուսին տեսեալը եկող աղջիկին կրտսեր
քայրն էր :

Տասնութիկ կամ տասներկու տարեկան կերևար ան : Ուշագիր
քննող մը կրնար սակայն դիտել թէ ճիշդ տասնուչորս տա-
րեկան կար : Ասի այն պատահուհին էր որ առջի օր երեկոյ-
եան դէմ պուլվարին վրայ ըսած էր . Փախայ , անմիջապէս
փախայ :

Այս աղջիկը պէս տկար տունկերուն կը նմանէր որք եր-
կար ատեն կը յապաղին , յետոյ շուտ մը և յանկարծ կա-
ճին : Զքաւորութիւնն է այս մարդկային տկար տունկերը
կազմողը : Այս արաքածները ոչ մանկութիւն և ոչ չափահա-
սութիւն ունին : Հնդեօտօնամեայ հասակի մէջ տասներկու
տարեկան կերևան , իսկ երբ տասնուվեց տարեկան կըլլան ,
քսանամեայ կերևան : Այսօր պզտիկ աղջիկ են , վաղը կին :
Արնայ ըսուիլ թէ փոխանակ քայլ առ քայլ ապրելու ու-
տունով կապրին շուտ մը ծերանալու և վերջանալու համար :

Կոյն պահուն այս անձը մանկուհի մը կը նմանէր :

Սակայն այս բնակարանին մէջ աշխատութեան մը հետքը
չէր տեսնուեր ընտա . ամենեւին ոչ արուեստ մը , ոչ ճախա-
րակ մը , ոչ դործի մը կար : Յեղ մը քանի մը հինուփուտ

երկաթներ կային որոնց տեսքը կասկածելի էր : Սենեկին մէջ կը տիրէր այն ավսուր ծուլութիւնը որ յուսահատութիւնէ ետք և հոգեվարութիւնէ առաջ կուգայ :

Մարիուս ժամանակ մը դիտեց այս տխրալի սենեկին ներսը որ դերեզմանի մը ներսէն աւելի ահարկու էր , վասն զի կողար թէ հոն մարդկային հոգին կը շարժի և կենդանութիւնը կը յուզի :

Գձուձ բնակարանը , նկուղը , ցած փոսը ուր չքաւորներէ տմանք ընկերային շէնքին ամենէն վարի կողմերը կը սողան , նոյն խիլ գերեզմանը չէ , այլ անոր նախասենեակն է . բայց ճիշդ այն հարուստներուն պէս որ իրենց ամենէն մեծ ճոխութիւնները իրենց պալատին դռին քով կը տարածեն , մահն ալ որ բոլորովին մօտ է , կարծես թէ իր ամենէն մեծ թշուառութիւնները այն նախասենեակին մէջ կը գնէ :

Մարդը լուծ էր , կիներ չէր խօսեր , նորառի աղջիկը կարծես թէ շունչ չէր առնուր : Թուղթին վրայ գրչին հանած ձայնը կը լսուէր :

Մարդը՝ առանց գրելէ դադարելու՝ մրմնաց .

— Սրիկայ ես , սրիկայ , ամենքն ալ սրիկայ :

Անիկը անդամ մը հառաչեց երբ Սողոման իմաստունին այս վճռական վերջաբանութիւնը լսեց :

— Սիրուն բարեկամ , հանգարա՛հ , ըսաւ : Մի՛ ալդքան նեղանար , սիրելիս : Շատ բարի ես որ այդ ամէն մարդերուն նամակներ կը գրես , հոգիս :

Մարմինները ինչպէս ցուրտին նոյնպէս և թշուառութեան մէջ իրարու կը մօտին , բայց սիրտերը կը հեռանան : Ըստ երեւոյթի կերպար թէ այս կիներ ժամանակաւ սիրած էր այս մարդը որքան որ կրնար սիրել , բայց այս սէրը հաւանական է թէ մարած էր սոսկալի չքաւորութեան մը փոխադարձ և հանապազօրեայ յանդիմանութիւններով : Այս կնիկին սրտին մէջ իր էրիկին նկատմամբ ալ սիրոյ մոխիրը կար միայն : Կակայն զգուշի ածականները մնացած էին , ինչպէս շատ

անդամ կը պատահի այս : Բերնով՝ Սէրէլէ , «Էրու» , Բարեկամ , հոգիս , կըսէր էրիկին , բայց սիրտը կը լուէր :

Մարդը նորէն սկսած էր գրել :

ԳԼՈՒԽ Է.

ԶՕՐԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՐՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐԻՈՒՍ՝ սիրտը ճնշուած՝ կը պատրաստուէր վար իջնել այն տեսակ մը դիտարանէն զոր անանկալ կերպով զըտած էր . բայց ձայն մ'առնելով ուղեց հասկնալ ինչ ըլլալը , և տեղէն չշարժեցաւ :

Հիւզին դուռը յանկարծ բացուեցաւ , և առջինիկ աղջիկը սեմին վրայ երեցաւ : Մարդու հաստ մուճակներ հագած էր , զոր տիպը ոչ միայն ցեխոտած այլ նաև աղջիկին մինչև կարմիր պճեղներուն վրայ ժայթքած էր : Արան հին լոթիկ մ'ունէր , որ ծուիկ ծուիկ էր : Մարիուս ժամ մ'առաջ անոր վրայ տեսած չէր այս լոթիկը . հաւանական է թէ աղջիկը անոր արդահատանքը աւելի շարժելու համար դուրս ձգած և ետքէն դարձեալ վրան առած էր զայն : Ներս մըտաւ , ետեւ դառնալով դուռը հրեց , կանգ առաւ շունչ առնելու համար , վասն զի բոլորովին շնչառպառ էր , յետոյ յաղթական և ուրախալի ձայնով մը պօռաց .

— Պիտի գայ մարդը :

Հայրը աչերը դարձուց , կիներ դուռը դարձուց , սլաքի երջրը տեղէն չշարժեցաւ :

— Ո՛վ , հարցուց հայրը :

— Պարսնը :

— Մարդասէրը :

— Այո՛ :

— Սէն-Ժազ եկեղեցիին մարդասէրը :

— Այո՛ :

— Ծերը :

— Այո՞ :

— Հիմա պիտի գայ :

— Ետեւէս կուգայ արդէն :

— Ապահով ես :

— Ապահով եմ :

— Իրաւ կըսես, իրաւ պիտի գայ :

— Կառքով կուգայ :

— Կառքով, Բօչիլտն է ուրեմն :

Հայրը ոտքի վըայ ելաւ :

— Ինչպէս կրնաս ապահով ըլլալ, եթէ կառքով կուգայ, դու ինչպէս կըցար անորմէ առաջ հասնիլ, դէթ աղէկ մը հասկցուցիր թէ հոս կը բնակինք մենք, ըսիր թէ փողին ներսը և աջ կողմը վերջին դուռն է մերինը, բաւական է որ չսխալի, ո՞ր գտար դան, ժամը, նամակս կարգաց, ինչ ըսաւ :

— Կամայ, քիչ մը կամաց, ծերո՛ւկ, պիտի շուտ կարշաւես, ըսաւ աղջիկը : Ահաւասիկ իրողութիւնը, եկեղեցին մտայ, մարդը իր սովորական տեղը նստած էր, յարգանք բարեկցի, և նամակը յանձնեցի, կարգաց և ըսաւ ինծի, Ո՛ր կը բնակիք, որդեակ : Հետո եկէք, ցուցունեմ մեր տունը, ըսի : — Ոչ, տուն ինձ ձեր հասցէն, աղջիկս քանի մը բան պիտի դնէ, զնեղէն ետք կառք մը պիտի մտնեմ, և ետեւէդ դալով քեզի հետ միատեղ տունը կը հասնինք : Տուի հասցէն : Երբ տունին ուր և ո՞ր տունը ըլլալը ըսի, զարմայաւ և պահ մը դեղեկեցաւ, յետոյ ըսաւ ինձ, Լաւ, պիտի գամ : Երբ պատարագը ընցաւ, իր աղջիկին հետ ժամէն ելնելը և կառք մը մտնելը տեսայ : Աղէկ մը հասկցուցի թէ փողին ներսը աջակողմեան վերջին դուռն է մեր սենեակը :

— Եւ ուսկի՞ դիտես թէ անսպասաւ պիտի գայ :

— Հիմա կառքը տեսայ որ Բըթի-Պանքիէի փողոցէն կուգար : Ահա անոր համար վաղելով եկայ հասայ :

— Ուսկի՞ դիտես թէ եկողը այն կառքն է :

— ԲՏ, դու՛ն ալ, գիտեմ, վասն զի թիւ միտքս պահած էի :

— Զանի է թիւը :

— 440 :

— Լաւ, խելացի աղջիկ մ'ես եղեր :

Աղջիկը համարձակապէս հայրին նայեցաւ, և ոտքը հաշած մուճակները ցուցունելով, ըսաւ.

— Կարելի է թէ խելացի աղջիկ մ'ըլլամ, բայց գիտնաս որ մէյ մ'ալ չպիտի հագնիմ այս մուճակները, և թէ և ոչ իսկ անոնց երեսը կուղեմ տեսնել, նախ՝ առողջութեան, երկրորդ մաքրութեան համար : Մարդուս ամենէն աւելի ջիղերուն դպչող բանն է հագնիլ այնպիսի կօշիկներ որոնք անբանաները ջուր կառնեն և ճամբան քայլելու ատեն չքղ, չքղ, չքղ ձայն կը հանեն : Աւելի աղէկ կը սեպեմ բոկոտի երթալ :

— Իրաւունք ունիս, ըսաւ հայրը մեղմ կերպով մը որ նորատի աղջիկին խստութեան հակապատկերն էր, բայց եթէ բոկոտն երթաս, թոյլ չարօւիք որ եկեղեցիէն ներս մանես, պէտք է որ աղքատները մուճակ ունենան : Աստուծոյ տունը բոկոտն երթալը ներքի չէ, շարայարեց դառնապէս :

Յետոյ իր միտքը զբաւող առարկային վրայ մտածելով, հարցուց.

— Ապահով ես թէ պիտի գայ, ստուգապէս դիտես :

— Ետեւ ձգեցի, հիմա կուգայ, ըսաւ աղջիկը :

Մարդը կանգնեցաւ : Դէմքին վրայ տեսակ մը լուսաւորութիւն կերեար :

— Այ ըսես, կնիկ, պօռայ : Ահա կուգայ մարդասէրը : Անցուր կրակը :

Կնիկը շուտրելով տեղէն չշարժեցաւ :

Մարդը ձեռնածուի մ'արագաշարժութեամբ բերանը կըտրուած անօթի մ'առաւ որ չմինէային վրան էր, և ջուր թափեց կրակին վրայ :

Յետոյ աւջինեկ աղջիկին դառնալով.

— Դու՛ն ալ սա աթուին խտիրը հանէ :

Աղջիկը չէր հասկնար թէ ինչ ըսել կուզէր հայրը :

Հայրը անմիջապէս բռնեց ամուսնը և ոտքով մէյ մը դարձնելով խտրելու պատուեց : Ոտքը խտրելին մէջէն միւս կողմը անցաւ :

Մինչդեռ ոտքը խտրելէն դուրս կը քաշէր, աղջիկին ալ կը հարցունէր.

— Յուրա կայ :

— Սաստիկ ցուրտ կայ : Չին կուգայ :

Հայրը գէտի կրտսեր աղջիկը դարձաւ որ պատուհանին քով խշտեակին վրան էր, և որոտալիւ ձայնով մը պօռաց.

— Հո՛ւտ ըրէ, վա՛ր իջի անկողինէդ, ծո՛յլդ դու. բան մ'ալ դուն չե՛ս ըներ. ապակի մը կտրէ, չուտ :

Պատանուհին շուարեցաւ մնաց :

— Ի՛նչ ըսի, չսեցի՛ր, կրկնեց հայրը. ըսի քեզի սր ապակի մը կտրես :

Պատանուհին տեսաւ մ'ահաբէկ հնազանդութեամբ ոտքին ծայրովը ելաւ կայնեցաւ, և կռուփովը ապակիին մը դարկաւ : Ապակին խորտակուեցաւ և մեծ աղմուկով մ'ինկաւ :

— Լա՛ւ, ըսաւ հայրը :

Ծանր և ամաղղի էր լին : Արագօրէն սենեկին չորս կողմը աչքէ կանցունէր :

Կարծես թէ զօրավար մ'էր որ յետին պատրաստութիւնները կը կարգադրէ պատերազմը սկսելու միջոցին :

Մայրը որ տակաւին բան մ'ըսած չէր, ելաւ և հարցուց յամբ և խորին ձայնով մը. կարծես թէ թանձրացեր էին խօսքերը :

— Սիրելիդ իմ, ի՛նչ է դիտաւորութիւնդ :

— Անկողնին մէջ պառկէ դուն, պատասխանեց մարդը :

Որոտալի հրամանը խորհրդակցութիւն չէր ընդուներ :

Կնիկը հնազանդեցաւ, և ծանրութեամբ խշտեակներուն մէկին վրայ ինկաւ :

Սակայն սենեկին մէկ անկիւնէն հեծկլտանք մը կը լսուէր :

— Ի՛նչ է այն, պօռաց հայրը :

Կրտսեր աղջիկը առանց ելնելու այն մութ տեղէն ուր կը ծեւաւէր, ձեռքը ցուցուց որ արիւնիաթաթաւ էր :

Ապակին խորտակելով ձեռքն ալ վերաւորած էր, և մայրին խշտեակին քով երթալով լռեւեայն կուլար :

Հիմա կարգը մայրին եկաւ կանգնելու և պօռալու :

— Հիմա հանեցա՛մ ըրած խենդութիւններդ. ապակիդ խորտակելով ձեռքը կտրեց :

— Իմին ուզածս ալ ատ է. զիտէի թէ ձեռքը պիտի վերաւորի, ըսաւ մարդը :

— Ի՛նչ ըսիր, քու ուզածդ ալ ատ է եղեր հա՛, կրկնեց կնիկը...

— Լուէ՛, պատասխանեց հայրը. մութուի ազատութիւնը կը ջնջեմ :

Յետոյ պատուելով իր վրայի կնային շապիկը, լաթի սաւառակ մ'ըրաւ և շուտ մը պզտիկին արիւնաշաղաղ ձեռքը կապեց անով :

Կապելէն ետք պատառուած շապիկին նայեցաւ զոհո՛ւնաւ կութեամբ :

— Շապիկն ալ ասանկ պատառուած աւելի աղէկ է. հիմա ամէն բան կարգին է, ըսաւ :

Սառնալի քամի մը կը փչէր կտրուած ապակիէն և ներք կը մտնէր : Գուրսի մշուշը նայեցաներս կը մտնէր և սենեկին մէջ կը տարածուէր անբեւոյթ մատերէ անխաղաղութեան պարզուած զրեթէ սպիտակ և նրբաթիւ բամպակի մը պէս : Խորտակուած ապակիէն կերեւար դուրսը եկած ձիւնը : Առջի օրը Տեաւանդառաջի արեւին խոստացած ցուրար իրօք ելած էր :

Հայրը անդամ մը չորս դին նայեցաւ արագօրէն՝ լաւ մը դիտելու համար որ մի գուցէ բան մը մոռցած ըլլայ : Հին բաճ մ'առաւ և մակիւր ցանեց թրջուած խորոյններուն վրայ՝ դանտնք բոլորովին ծածկելու համար : Յետոյ կանգնելով և չմիտնային կութեամբ,

— Հիմա կրնանք ընդունիլ մարդասէրը, ըսաւ :

ՓԼՈՐԻ Բ.

ՈՐՁԻՆ ՄԷՋ ՃԱՌԱՅԵՐԹ ՄԷ

ՍԵՂԵՆԵՐԻ աղջիկը մօտեցաւ և ձեռքը հայրին ձեռքին վրայ դնելով,

— Նայէ՛, որքան պաղ է ձեռքը, ըսաւ :

— Ա՛յ՛, որտառտառեց հայրը, ես ատիէ աւելի կը մտնեմ : Մայրը ուժգին կերպով մը պօռաց :

— Դուռն ատանկ ես ահա՛. միշտ քու ունեցածդ ուրիշներուն ունեցածէն աւելի կը լըսայ, նաև գէշութիւնդ :

— Պիտի պապանձիս, ըսաւ մարդը :

Կնիկը՝ տեսնելով որ երիկը մասնաւոր կերպով մը կը նայի իրեն՝ լռեց :

Որջին մէջ պահ մը ըլլաւ իրենց : Առջինէն աղջիկը անհոգ կերպարանով մը լօթիկին վարի կողմին ցիւխեր կը հանէր. սղտիկ քոյրը տակաւին կը հեծկտար. մայրը ասոր դուրսը երկու ձեռներուն մէջ առած էր, և ստէպ համբուրելով կամաց մը կը սէր :

— Կաղաչեմ, դանձդ իմ, դի՛ լար, շուտ մը կանցնի. հիւ մա հայրդ պիտի ճեղացնես :

— Ո՛չ, պօռաց հայրը, ընդ հաւառին լաց, լաց, գէշ չէ լալդ :

Յետոյ ամբողջին դառնալով.

— Բայց մեր է եւս, տակաւին չեկաւ : Եթէ չգալու ըլլայ, պարտաւ տեղը կրակ մարած, աթուս խորտակուած, շապիկս պարտուած և ապակիս կտրուած պիտի ըլլայ :

— Պղտիկն ալ վերաւորուած, մրմնաց մայրը :

— Գիտես որ տոսկալի ցուրտ է այս դժոխային սեռեակը : Եթէ ատ մարդը դալու չըլլայ : Ո՛հ, ահա սպասել կուտայ մեզի : Թո՛ղ սպասեն ինձ, սպասելէ 'ի զատ ի՞նչ գործ ունին հոն : Կըսէ անշուշտ իւրովի : Ո՛հ, որքան ատելի են ինձի

այդ հարուստները. որքան կը փափաքիմ ամենայն դուրսու թեամբ, ուրախութեամբ, եռանդով և զոհուհալութեամբ խղիւղ այդ հարուստները, այդ ամէն հարուստները, այդ ամէն ինքնակոչ զթասէր մարդերը որք քաղցրարարոյ կը ձեւանան, ժամ կերթան, տէրտէրներուն, քարոզիչներուն, վարդապետներուն պոչէն չեն զատուիր. որք ինքզինքնին միգմէ վեր կը դասեն, և որք կուգան մեզ նուաստելու և ըզգեստներ այսինքն ինչպէս կըսեն անոնք, լաթեր բերելու որք հինգ ստակ չեն ընէր, նաև հաց տալու համար : Իմ ուղածս ատի չէ, ա՛ սրիկաներ, ուղածս ստակ է, ստակ : Ա՛հ, ստակ չեն տար ամենեին, վասն զի կըսեն թէ կերթանք գինի կը խմենք և թէ գինով ենք, թափառաջընկ ծոյլ ենք. հապա իրենք, ո՛վ են իրենք, և ի՞նչ էին ծաւառակաւ. զողեր. եթէ գող չըլլային, ասանկ հարուստ չէին կընար ըլլալ : Ո՛հ, պէտք է որ մարդկային ընկերութիւնը ոտքէն և գլուխէն բռնուի, և վերէն վար նետուի ամէն բան. անատեն կարելի է թէ ամէն բան պիտի խորտակուի, բայց գէթ ոչ որ բան մը պիտի ունենայ. գէթ այդ օգուտը ունեցած կըլլանք : — Բայց մեր է, ի՞նչ կրնէ քու այդ էշի կտոր պարտն բարեբարդ. երբ պիտի դայ. աւանտիկը պոյգէ մտցաւ հասցէն. տարակոյս չկայ թէ այս պառաւ ապուշն ալ . . . :

Նոյն պահուն թեթեւ կերպով մը դուռը դարձուեցաւ. մարդը աճապարելով եկաւ դուռը բացաւ, և յարդական բարեւանելով և պաշտով ժպտանալով պօռաց :

— Հրամեցէք, պարոն, հաճեցէք մանելու, յարդի բարեբարդ իմ, և գուր սիրուն օրիորդ :

Սենեկին սեմին վրայ հասակաւոր մարդ մը և նորասի աղջիկ մ'ը ընկաւ :

Մարիուս իր տեղէն չէր շարժած : Թէ ի՞նչ զգաց այն միջոցին, մարդկային լեզուի արուած չէ բացատրել :

Օրիորդը Ան էր :

Ով որ սիրած է զիտէ թէ ինչ ճառագայթաւոր նշանաւոր
կութիւններ ունին «Ան» բառին երկու տառերը :

Իրօք Լիւքսանպուրի պատանուհին էր ան : Մարիուս Հա-
զիւ Հազ որոշակի զան կը նշմարէր այն լուսեղէն շողիին
մէջէն որ յանկարծ ծաւալած էր իր աչերուն վրայ : Նշմա-
րածն էր իր աւարակայ քաղցր էակը , այն աստղը որ վեց ա-
միս փայլած էր իր առջև , այն բիւրը , այն ճակատը , այն
բերանը և այն զեղեցիկ բէմքը որ աներեւոյթ ըլլալով զի-
շերային խաւար կազմած էր : Տեսիլը խաւարած էր , և հի-
մա նորէն կերեար :

Նորէն կերեար մթութեան մը , գձուճ սենեկի մը , աճէ
որջի մը , սոսկումի մը մէջ :

Մարիուս կը սարսուէր մոլեղին : Ինչ . իրօք ան էր եկո-
ղը . սրտին բաղնուծները իր աչքը կը պղտորէին : Աղլար թէ
պարարտ էր լալու . ինչ , վերջապէս նորէն կը տեսնէր զան
այնքան ճամառակ փնտռելէն ետք . այնպէս կերեար Մարիու-
սի թէ իր հոգին կորուսած էր , և թէ հիմա կը գտնէր :

Նորատի աղջիկը մի և նոյն աղջիկն էր . միայն թէ փոքր
ինչ դուռնատ էր . մանիշաղոյն թաւշէ զլնարկ մ'անոր փա-
փուկ կերպարանը կը շրջանակէր և սեւաթոյր սնդուսէ մաշ-
կեակ մը մէջքը կը ծածկէր : Երկայնաձև քաղցրին տակէն
պզտիկ ոտքը կերեար որ մետաքսեայ կիսաձև կոշիկի մը մէջ
կը սեղմուէր :

Գարձեալ Պ . Լըպլանին հետ եկած էր : Քանի մը քայլ
առնելով ներս մտած և սեղանին վրայ բաւական մեծ կակ ծը-
րար մը դրած էր :

Ժօնտրէթին աղջիկէն աղջիկը գուռին ետևը քաշուած էր
և տխուր նայուածքով մ'անոր թաւշէ փեղցըրը , մետաքսեայ
կոշիկը և երանաւէտ սիրուն դէմքը կը նայէր :

ԳԼՈՒԹ Բ

ԺՅՆՏՐԻԹ ԳՐԵԹԻ ԿՈՒԼԵՑ

ԺՅՆՏՐԻԹԻՆ խուցը այնքան մուր էր որ դուրսէն Գ-
նդ մարդիկ երբ ներս կը մտնէին ստորերկրեայ մառան մը
մտնել կղզային : Ուստի երկու նորեկները գեղեւումով մը յա-
ռաջացան հազիւ հազ անյայտ կերպարաններ նշմարելով ի-
րենց չորս դին , մինչդեռ խուցին բնակիչները որք սովորած
էին այս մշուշին , կատարելապէս կը տեսնէին և կը զննէին
չանոնք :

Պ . Լըպլան բարետէր և տրտում նայուածքով մտնեցաւ ,
և ըսաւ ժօնտրէթին .

— Պարոն , այս ծրարին մէջ նոր զգեստներ , ասուէ դու-
պաներ և վերմակներ կան :

— Մեր հրեշտակային բարերարը երախտաղ խոտթեամբ կը
համակէ զմեզ , ըսաւ ժօնտրէթ . մինչև դեռինք ծուռելով :—
Յետոյ իր աղջիկէն աղջիկին մտնեցաւ . մինչդեռ երկու այցե-
ղուները այս ոգւրմէի սենեակը կը դիտէին , և անոր ականջին
կամայ մը և արագօրէն ըսաւ .

— Տեսար . միթէ ձեզի չըսի . ահա բերածը լաթեր են ,
ստակ չկայ : Ամենքն ալ մէկ հորի ջուր են : Աղէկ միտքս
ինկաւ , ինչպէս ստորագրուած էր այս ապուշ ծերին դըք-
ուած նամակը :

— Փապանթու , պատասխանեց աղջիկը :

— Դերասանապետ , լաւ :

Ժօնտրէթ աղէկ որ նամակին ստորագրութիւնը հարցուց .
Վանս զի մի և նոյն միջոցին Պ . Լըպլան գէպ անոր կողմը կը
դառնար և կը հարցունէր՝ անունը յիշել ուզողի մը կերպա-
րանով :

— Կը տեսնեմ որ շատ ցաւալի է ձեր վիճակը , պարոն . . .

— Փապանթու , պատասխանեց ժօնտրէթ սաստկապէս :

— Պ. Փայպանթու, այո՛, այո է՝ կը յիշեմ անուշիկ :
— Դերասանապետ, պարոն, որ յաջողութիւններ ունեցած է :

Հոս ժօնարէթ կարծեց թէ « մարդասէրը » զբաւելու վայրէ կեանք եկած է : Ուստի պօռայ այնպիսի ձայնով մը որ տօնաւաճառներու մէջ ծաղրածուի մը սնափառութեանը ու միանգամայն մեծ ճամբաներու վրայ մուրացողի մը խոնարհութեան յատուկ ձայն մ'էր :

— Թաւրայի աշիկը, պարոն, Թաւրայի աշիկըն եմ : Բաղդը ժամանակաւ ժպտեցաւ ինծի : Աւանդ, որ հիմա կարգը եկաւ դժբաղդութեան : Տէր իմ՝ բարերար, տեսէք անդամ մը, ոչ հայ ունինք, ոչ կրակ : Խեղճ զաւակներս կրակ չունին : Մէկ աթուռ ունիմ, անոր ալ խօրը պատուած է : Պատուհանին ապակին կտրած է ասանկ ցուրտ եղանակի մը մէջ : Ախն ալ հիւանդ է, յանկողնի կը տաւապի :

— Խեղճ՝ կին, ըսաւ Պ. Լըպլան :

— Զաւակս ալ վերաւոր է, շարայարեց ժօնարէթ :

Վերաւոր աղջիկը օտարականներուն դալուստովը իր ցաւը մոռնալով սկսած էր « օրիորդին » նայիլ ակնապիշ, և դադարած էր հեծկլալէ :

— Լաց, պոռչա՛ք քիչ մը, ըսաւ ժօնարէթ աղջիկին կամայ մը :

Եւ անմիջապէս աղջիկին վերաւոր ձեռքը ճմլեց :

Այս ամէնը ձեռնածուի մը յատկութիւններուն կը նմանէր : Պատանուհին սկսաւ մեծածայր լալ :

Պաշտելի երիտասարդուհին զոր Մարիուս իր սրտին մէջ « Իւրսիւլ » կանուանէր՝ անմիջապէս մօտենալով :

— Խեղճ՝ աղջիկ, ըսաւ :

— Տէն ինչպէս արիւնլուայ է ձեռքը, գեղանի օրիորդ, շարայարեց ժօնարէթ : Օրը վեցը սու վասակելու համար երբ մեքենայի մը տակ կաշխատէր, վտանդի մը հանդիպեալով վերաւորեցաւ : Գուցէ հարկ պիտի ըլլայ թեւ կտրել :

— Իրաւ կըսէք, հարցուց ծեր պարոնը՝ խոռվելով :
Պզտիկ աղջիկը այս խօսքը իրաւ կարծելով սկսաւ նորէն հեծկլալէ :

— Բա՛րէ, այո՛, բարերարդ իմ, պատասխանեց հայրը :

Քանի մը վայրկեանէ՛ի վեր ժօնարէթ տարօրինակ փերպով մը կը գլտէր « մարդասէրը » : Մինչդեռ կը խօսէր, կերեւոր թէ նաև ուշագրութեամբ կը գննէր զան իբր թէ ուղէր միտքէն ելած բաներ յիշել : Յանկարծ պատեհ առիթ մը սեպելով այն ըսպէն ուր նորեկները համակրութեամբ պզտիկին հարցումներ կընէին իր վերաւոր ձեռքին նկատմամբ, կնոջը քովը զնաց որ անկողնին մէջ նստած էր վհատ և ապուշ կերպարանով մը, և շուտ մը ըսաւ անոր կամայ մը :

— Նայէ՛, աղէկ նայէ սա մարդին :

Յետոյ գէպ ՚ի Պ. Լըպլան գառնալով, իր ողջը շարունակեց :

— Տեսէք, պարոն. կնիկիս շապիկէն ՚ի դատ զգեստ մը չունիմ ամենին. այն ալ բոլորովին պատուած է ասանկ ամենասաստիկ ցուրտ եղանակի մէջ : Թիկնոց չունիմ որ կարենամ դուրս ելնել : Եթէ որ և է թիկնոց մ'ունենայի, կերթայի օրիորդ Մարսը (երեւելի գերասանուհի) տեսնելու որ կը ճանչնայ և շատ կը սիրէ զիս : Միթէ միշտ Թուր-Տէ-Տամ փողոցը չընակիր : Միտեղ դեր խաղացած ենք զաւառներու մէջ, լսած էք արդեօք : Ես ալ պսակներ ընդունած եմ իրեն հետ : Սէլիմէն ձեռնաու ըլլալ պէտք էր ինձ, պարոն : Ելմի որդորմիլ պէտք էր Պէլիգէրին : Բայց ոչ, բան մը չեմ տեսներ : Եւ տունս ալ ստակ մը անգամ չկայ : Ախն հիւանդ է, ստակ մը չկայ : Աղջիկս վտանգօրէն վերաւորուած է, ստակ մը չկայ : Ախն հեղձումներու կենթարկի. տարիքն է պաաճաւ. ուրիշ պաաճաւ մ'ալ ջղային դրութիւնն է որ խանգարուեցաւ : Պէտք է որ դարմանուի ան, նաև աղջիկս. Բայց բժիշկը, բայց դեղավաճառը, ուսկի՛ք տեսեմ ստակը որ ասոնց տամ, և ոչ իսկ լումայ մ'ունինք :

սլարոն : Մէկ փուլի առջև երկրպագութիւն կընէի , եթէ դրոշմէի : Ահա տեսէք թէ մինչև ուր իջած են ճարտարութիւնները : Գիտէք , սիրուն օրիորդ , և դուք , վեհանա՛ն իմ բարերար , դուք որ առաքինութիւն և բարութիւն կը շնչէք , գիտէք որ խեղճ ազջիկն աղօթք ընելու համար եկեղեցի կերթայ , այն եկեղեցին դոր դուք կանուշահոտէք և ուր ձեզի կը նշմարէ միշտ : Ասան զի ազջիկներուս կրօնական սրտաւորութիւններ կատարել կուտամ : Զուգեցի որ գերասանուհի ըլլան : Ահ , եթէ անդամ մը զայլին լակտաներ , կը հասկցնեմ իրենց իմ ուր ըլլալ : Ես կատակ չգիտեմ : Պատիւի , բարոյականի , առաքինութեան վրայ անոնց իրատներ տալէ բերանս կը չորնայ , պարոն : Հարցուցէք , եթէ չէք հաւատար : Առջեմ որ աղջիկներս ուղիղ քայլեն : Հայր մը ունին անոնք . չեն բնաւ այն թշուառուհիներու կարգէն որք ի սղըան ընտանիք չեն ունենար և որք հուսկ յետոյ հասարակութեան հետ կամուսնանան . որք նախ օրիորդ Անհատ փանուանին , և յետոյ տիկին Ամեն-մարդ կըլլան : Ասանկ բան չկրնար ըլլալ Քապանթուր ընտանիքին մէջ : Առջեմ առաքինապէս դաստիարակել զանոնք , կուզեմ որ պարկեշտ ըլլան , ազնիւ ըլլան , Աստուծոյ հաւատան , թէ ոչ , Աստուած վկայ : Բայց սակայն , պարոն , իմ աղնիւ պարոնս , գիտէք թէ վաղը ինչ փորձանք պիտի պատահի : Աւաղը փետրվարի 4ն է , օր աղէտալի , յետին պայմանաժամ զոր այս տունին տէրը տուած է ինձ . եթէ այս գիշեր քնեկիս վարձքը չվճարեմ , վաղը մեծ աղջիկս , ես , կնիկս իր տնիւ դովը , պղտի աղջիկս իր վէրքովը , ամենքս ալ ասիկ պիտի արտաքսուինք , գուրս նետուելով առանց պատնապարանի փողոցը պիտի մնանք , պուլվարին վրայ պիտի մնանք անձրեւին տակ , ձիւնին տակ կենալով : Ահա վիճակս , պարոն : Զորս եւ աւամեայ , այսինքն մէկ տարուան վարձք պարտք ունիմ որ է վաթսուն ֆրանք :

Թօնարէթ կը ստէր : Զորս եւ աւամեայ քառսուն ֆրանք

կրնէր , և չէր կրնար չորս եւ աւամեայ պարտաւորիլ քանի որ Մարիուս դեռ վեց ամիս չկար՝ երկու եւ աւամեայն վճարած էր :

Պ . Լըպլան գրպանէն հինգ ֆրանքնոց մը հանեց և սեղանին վրայ նետեց :

Թօնարէթ ժամանակ ունեցաւ իր մեծ աղջիկին ականջին մըմուտու .

— Անդամը . ինչ ընեմ ես հինգ ֆրանքը : Ասի և ոչ իսկ աթուրիս և ասպիկիս արժէքն է : Եկու տէ ծախս ըրէ ասանկ մարդերու համար :

Սակայն Պ . Լըպլան թխողոյն մեծ վերարկու մը հանելով զոր իր կապտադոյն վերարկուին վրայէն հագած էր՝ աթուրին կոնակին վրան նետած էր :

— Պարոն Քապանթուր , ըսաւ , վրաս հինգ ֆրանք ունիմ միայն . բայց հիմա աղջիկս տունը պիտի տանիմ , և այս իրիկուն դարձեալ հոս պիտի դամ . ըսիք թէ այս գիշեր կը պարտաւորիք վճարել , այնպէս չէ :

Թօնարէթի դէմքը տարօրինակ արծայացումով մը լուսաբեցաւ :

— Այո՛ , տէր իմ՝ յարգապատիւ : Այս իրիկուն ժամը ութ թիւն տան տիրոջ տունը ելլալու պարտաւոր եմ :

— Ժամը վեցին հոս պիտի ըլլամ , և վաթսուն ֆրանքը պիտի բերեմ :

— Տէր իմ , բարերար , պօռայ Թօնարէթ մոլեղին :

Եւ կամայ մը շարայարեց .

— Անիկ , աղէկ նայէ իրեն :

Լըպլան դեղանի աղջիկին թեւ մտաւ դարձեալ , և դէպ ի գուռը դառնալով .

— Այս իրիկուն , բարեկամներ , ըսաւ :

— Ժամը վեցին , այնպէս չէ , հարցուց Թօնարէթ :

— Ճիշդ ժամը վեցին :

Այս պահուն Թօնարէթի մեծ աղջիկը աթուրին վրայ ձրգուած վերարկուն տեսնելով ,

— Պարոն, ըսաւ, մտցաք առնել ձեր վերաբերումն :
Ժօնտրէթ ահարկու կեցողով մը ուսերը վեր ընելով անգամ
մ'աղջիկին նայեցաւ շանթաձիգ նայուածքով մը :

Պ. Լըպլան ետեւ դարձաւ և ժպտելով պատասխանեց .

— Չեմ մոռնար, այլ կը թողում :

— Ո՛ր պաշտպանդ իմ, ըսաւ Ժօնտրէթ, ո՞ր վեհապետ բարե-
բարդ իմ, կարտասուեմ Երախտադիտութեամբ : Ներեցէք որ
մինչև կառքը առնիմ ձեզ :

Եթէ դուրս պիտի ելնէք, կրկնեց Պ. Լըպլան, առէք սա
վերաբերումն : Ստուգիւ սաստիկ ցուրտ կայ :

Ժօնտրէթ երկրորդ անգամ ըսել ֆալս հարկ չթողուց : Ան-
միջապէս կռնակը անցուց դորադոյն վերաբերումն :

Եւ երեքը մէկ դուրս ելան, Ժօնտրէթ օտարականներուն
առջևէն երթալով :

ՊԱՌՈՒԹ Ժ.

ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿԱՌՔԵՐՈՒՆ ՎԱՐՉՔԸ ԵՐԿՈՒ ՓՐԱՆՔ Ե ԱՍԷՆ ՄԷԿ ԺԱՄԻՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐԻՈՒՍ այս տեսարանը ամէն պարագաներովը տե-
սած էր, այլ սակայն իրապէս բան մը տեսած չէր : Աչերը
նորաժողով օրիորդին վրայ յառեր էին անդուլ. օրիորդին դէպ
'ի սենեակը առած առաջին քայլէն 'ի վէր' կրնանք ըսել թէ՝
Մարիուսի սիրաւ բոլորովին բռնած և պաշարած էր զան :
Անոր դալէն մինչև երթալը Մարիուս ապրած էր այն հիա-
սքանչ կեանքով որ ամէն նիւթական ըմբռնումները կը դադ-
րէ և հոգին ամբողջապէս միայն կէտի մը վրայ կը զահալիթէ :
Պը նայէր ակնապիշ չէ թէ այն աղջիկը այլ այն լոյսը որ
անդուսեայ լոթիկ և թաւիշէ փեղոյր մ'ունէր : Եթէ Սի-
րիուս աստղը տեսնակը մտած ըլլար, աւելի սաստիկ չլա-
ցում մը չպիտի տար Մարիուսին :

Մինչդեռ անտիական օրիորդը ծրարը կը քակէր, զգեստ-
ները և վերմակները կը բանար, բարեսիրտապէս հիւանդ մայ-
րին և կարեկցարար վերաւոր աղջիկին հարցումներ կընէր,
Մարիուս անոր ամէն շարժումները կը դիտէր, ամէն խօսքե-
րը լսելու կը ջանար : Ար ճանչնար անոր աչերը, ճակատը,
զեղեցիկութիւնը, հասակը, քայլը, բայց ճայնին հնչիւնը չէր
ճանչնար : Արժած էր թէ Լիւքսանպուրի մէջ անոր քանի
մը խօսքը լսած էր, բայց կատարելապէս ապահով չէր լսած
ըլլալուն : Իր կեանքէն տասը տարի կուտար՝ անոր խօսիլը
լսելու, այն երաժշտութենէ մաս մ'առնելով հոգիին մէջ
պահելու համար : Բայց ամէն բան անլսելի կը մնար Ժօնտրէ-
թի ողորմելի վայնասուններուն և շեփորական աղմուկներուն
պատճառաւ : Մարիուս հիացումով զրաւուած ժամանակ մի-
անգամայն իրապէս կը բարկանար Ժօնտրէթին դէմ : Կեղա-
նի օրիորդին կը նայէր անընդհատ և սիրադին : Չէր կրնար
երեւակայել թէ իրօք այն երկնային արարածն էր ան զոր այս
դարձելի մարդերուն և սոսկալի խուցին մէջ կը նշմարէր : Ար
կարծէր թէ դորսերու մէջ արօքիլոս մը կը տեսնէր :

Երբ դուրս ելաւ դեղանի աղջիկը, Մարիուս ուզեց անմի-
ջապէս ետեւէն երթալ, հետքը չթողուլ, չբաժնուիլ մինչև
գիտնալը թէ ո՛ր կը բնակի, գէթ դարձեալ չհորուսեւ զան՝
այսպիսի հրաշքով մը վերստին դանելէն ետք : Վար ցատ-
կեց դարանէն և փեղոյրը տուաւ : Երբ ձեռքը պարզունակի
սողնակին կը տանէր՝ դուրս ելնելու համար, բան մ'եկաւ
միտքը, և կանգ առաւ : Փողը երկայն, սանդուղը ցից, Ժօն-
տրէթ ալ շողակրատ էր. Պ. Լըպլան անշուշտ տակաւին
կառքը մտած չէր. հետեւաբար փողին մէջ, կամ սանդուղին
վրայ, կամ շեմին վրայ եթէ ետ դառնալով Մարիուսը տես-
նելու ըլլար այս տունին մէջ, անշուշտ պիտի խոռվուէր, և
նորէն անոր ձեռքէն ազատելու միջոց պիտի գտնէր, և այս
անգամ ալ Մարիուսին յոյսը 'ի դերեւ կեկնէր : Ի՞նչ ընեմ,
սպասեմ արդեօք քիչ մը, կըսէր իւրովի Մարիուս. բայց ըս-

պատկեր առնաւ կառքը կրնայ մէկնիլ: Մարիուս վարանումը մէջ էր: Աւերջապէս վառնողը աչքը առաւ, և տեսնէին դուրս ելաւ չափ:

Փողին* մէջ ալ ոչ ոք կար: Դէպ ՚ի սանդուղը վաղեց: Սանդուղին վրան ալ ոչ ոք կար: Հուտ մ'իջաւ, պուլվարը հասաւ ճիշդ այն պահուն ուր կառքի մը Բըթի-Պանքիէի փողոցին անկիւնէն դառնալը և Բարիդ վերադառնալը տեսաւ:

Մարիուս վաղելով դնայ դէպ այն կողմը, երբ պուլվարին անկիւնը հասաւ, նորէն տեսաւ այն կառքը որ Մուֆթարի փողոցէն կուգար արապագէս: Կառքը արդէն բաւական հեռի էր, և ամենին կարելի չէր հասնիլ անոր քով: Քնչ քնէր, միթէ վաղէր, անկարելի բան, մանաւանդ թէ Պ. Արպլան իր նստած կառքին մէջ անշուշտ պիտի տեսնէր անոր այսպէս վաղելով կառքի մ'ետեւէն երթալը, և պիտի ճանչնար զան: Դոյն պահուն, — ի՛նչ անլուր և հրաշալի զխառած, — Մարիուս վարչութեան երկանիւ կառք մը նըշմարեց որ պուլվարին վրայէն կանցնէր թափուր: Մտածելու հարկ չկար. պէտք էր մտնել այս երկանիւ կառքը և պարոն Արպլանին կառքին ետեւէն երթալ: Ասի ապահով, ազգու և անվտանգ միջոց մ'էր:

Մարիուս նշան ըրաւ կառապանին որ կենայ և պօռայ.

— Ժամի վրայ հաշուելով:

Մարիուս փողակապը դրած չէր. վրայի թիկնոցը ամէն օրուան հին թիկնոցն էր որու քանի մը կոճակները փրթած էին իսկ շապիկը կուրծքին վրայի ծալերուն մէկուն քովէն խըզտուած էր:

Կառապանը կանգ առաւ, աչքերը թարթեց (cligner), և դէպ ՚ի Մարիուս երկնցույ ձախ ձեռքը՝ իր ցուցամատը բոյթին հետ մեղմիկ շփելով:

— Ի՛նչ, բաւ Մարիուս:

— Կանխիկ վճարէ, բաւ կառապանը:

Յիշեց Մարիուս թէ վրան տասնութեց սու ունէր միայն:

— Ո՞րքան, հարցոյց:

— Քառսուն սու:

— Ի դարձին կը վճարեմ:

Կառապանը՝ փոխանակ սյառաքխան մը տալու՝ Լա Բալիսի եղանակը սուրեց և երկվարը մտրակեց:

Մարիուս մոլորազդին կերպարանով մը երկանիւ կառքին հետանալը նայեցաւ: Քսան չորս սուի համար՝ զոր չունէր՝ իր ուրախութիւնը, երանութիւնը, սէրը կը կորսուէր. նորէն խաւարով կը պաշարուէր. աչքը բացուած էր, այլ հիմա նորէն կը կուրծար: Գառնապէս՝ և պէտք է ճիշդը ըսել՝ սաստիկ վիշտով մը յիշեց այն հինգ ֆրանքնոցը զոր նոյն օր առտու այն թշուառական աղջիկին տուած էր: Եթէ քովը ըլլար այն հինգ ֆրանքնոցը, պիտի ազատէր, պիտի վերածնէր, լիմպոսէն և խաւարէն պիտի ելնէր, առանձնութենէ, թախմութենէ, այրիութենէ պիտի ազատուէր. իր ճակատադրին սեւածոյթ թէլը նորէն պիտի կապէր այն ոսկեղէն դեղեցիկ թեւին հետ որ պահ մ'առաջ իր առջև կը ծփար և որ երկրորդ անգամ կտրուած էր: Տունը դարձաւ յուսաբէկ:

Մարիուս կրնար ըսել իւրովի թէ Պ. Արպլան խօսք տուած էր իրիկուն դարձեալ գալու, և թէ այս անգամ անոր ետեւէն երթալու համար կը պարտաւորէր լաւագոյն կերպով պատրաստուիլ. բայց Մարիուս հոգւով սրծով դեղանիին նայելու զբաղելով հազիւ հազ լսած էր Պ. Արպլանին խոստումը:

Երբ սանդուղէն վեր պիտի ելնէր, պուլվարին միւս կողմէն ժօնարէթը նշմարեց որ Պարիէր Տէ Կօպլէնի փողոցին ամայի պատին քովէն էր «մարդասէրին» վերադառնալու պլուրած, և կը խօսակցէր կասկածելի կերպարան ունեցող այն մարդերու մէկին հետ զոր սովորութիւն եղած է քաղաքային խառնուրդ անուանել. մարդէր, որք երկզիմի կերպարան, կասկածելի մանախօսութիւն ունին. որք չարախորհուրդ կերեւան և որք դրեթ սովորաբար ցորեկը կը քնանան, ուսկէ նե.

րելի է ենթադրել թէ զիշերը կաշխատին :

Այս երկու մարդերը որք յորձանքներով եկող ձիւնին տակ անշարժ կը խօսէին , խումբ մը կը կազմէին զոր ոտախկան մը անուշտ պիտի կրնար դիտել և զոր սակայն Մարիուս հազիւ հազ նշմարեց :

Թէև վշտազին մոտաանջութեամբ մը զրաւուած էր Մարիուս , բայց և այնպէս ստիպուեցաւ ըսել իւրովի թէ քաղաքագուներու այն թափառիկը (rôdeur) որու հետ կը խօսէր ծօնարէթ , կը նմանէր Բրէնթանիէ ըսուած , Պիկրընայլ ըսուած Բանջո անուն մէկի մը զոր Գուրֆէյրագ անգամ մը ցուցուցած էր իրեն , և որ թաղին մէջ իբր գիշերային բաւական վտանգաւոր շրջող մը կը նկատուէր : Նախորդ զրքին մէջ այս մարդին անունը տեսանք արդէն : Այս Բրէնթանիէ , Պիկրընայլ ըսուած Բանջոն ետքէն բաղմամբիւ եղբորնական դատերու մէջ գտնուեցաւ , և անկէ ետք երեւելի անտուկ մը եղաւ : Անտուն տակաւին անուննի անտուկ մ'էր միայն : Այսօր աւանդութիւն մ'է աւաղակներու և մարդասպաններու մէջ : Նախորդ իշխանութեան վերջերը աւաղակութեան դաս կուտար : Եւ երեկոյին զիշերուան մուծը տիրած ժամանակ ուր խումբերը կը կազմուին և ցած ձայնով կը խօսին , բանտարկեալները ֆօրսի (բանտ) ֆօս-օ-Լիօն ըսուած դաւիթը խմբուելով անոր վրայ կը խօսակցէին : Այս բանտին մէջ , ճիշդ հոն ուր գիշերապահներու ճամբուն տակէն արտաքնոյի խողովակը կանցնի , — այս խողովակը 1843ին երունն բանտարկեալներու անլուր փախուստին ծառայեց ցորեկով , — ուղղը կրնայ այս արտաքնոյի սալաքարին վերեւ տեսնել անոր ԲԱՆԾՕ անունը զոր անգամ մը փախչելու փորձ մ'ըրած ժամանակ ինք յանդգնարար քանդակած էր պահնորդներու պատին վրայ : Ոստիկանութիւնը 1832ին արդէն հօկողութեան տակ դրած էր զան , բայց Բանջո տակաւին մեծ զործերու ձեռնարկած չէր :

ՎԼԱՐԻ ԺԱՆՈՒՆ

ԹՇՈՒՆՈՒՆՈՒՆԵՐ ԿԵՐԱՅԵՐԿԻ ԺԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ ԸՆԵՆՎԵՐՆԵՐ

ՄԱՐԻՈՒՍ տունին տանգուղէն վեր ելաւ յամրաքայլ . երբ իր խուցը մտնելու վրայ էր , փողին մէջ ծօնարէթին մեծ աղջիկը տեսաւ որ իր ետեւէն կուգար : Մարիուս ատեն լուծիւն մը զգաց այս աղջիկը տեսնելով , վասն զի անոր քովէ էր իր հինգ ֆրանքը զոր չէր կրնար ետ ուզել իւր շատ ուշ էր , երկանիւ կառքն ալ դուցած , և Պ. Լըպլանին կառքն ալ շատ հեռացած էր : Մանաւանդ թէ ետ ուզելու ալ ըլլար հինգ ֆրանկը , աղջիկը չպիտի տար : Քիչ մ'առաջ իրենց սենեակը եկող անձերու տունին վրայօք անոր հարցուցներ ընէն ալ աւելորդ էր անշուշտ . անի չէր պիտի աշտոյց ուր բնակիրը , վասն զի ֆապանիթու ստորադրուած նաւակին հասցէն էր Ա. պարոն Բարեգործ Սէն-Ժակ-Գիւ-Հա-Բա եկեղեցւոյ :

Մարիուս իր սենեակը մտաւ և դուռը հրեց ետեւն :

Հոգեւեցաւ դուռը . ետեւը դարձաւ Մարիուս և տեսաւ ձեռք մը որ կիսաբաց դուռը կը բռնէր չոցուելու համար :

— Ի՞նչ է այն , ո՞վ է ան , հարցուց Մարիուս :

Դուռը բռնողը ծօնարէթին աղջիկն էր :

— Դո՛ւք էք , կրկնեց Մարիուս զրեթէ խօսիւ : Գործեալ գուք էք : Ի՞նչ կուզէք :

Աղջիկը խորհուն կերեւար և չէր նայեր : Աւաւտուան համարձակութիւնը չունէր հիմա : Դերո մտած չէր և փողին ստուերին մէջ կը կենար ուր Մարիուս կիսաբաց դուռէն կը նշմարէր զան :

— Է՛, վերջապէս պիտի պատասխանէք թէ ոչ : Ի՞նչ կուզէք :

Աղջիկը անոր վրայ շրջեց իր տխուր նայուածքը ուր կար-

ձեռն թէ տեսակ մը ճառագայթ հը վառէր աղօտաբար, և ըսաւ.

— Տրտում հերեաք, պարոն Մարիուս: Ի՞նչ ունիք:

— Ե՛ս, ըսաւ Մարիուս:

— Այո՛, դուք:

— Բան մը չունիմ:

— Այո՛, ունիք:

— Ոչ:

— Ես կըսեմ թէ ունիք:

— Հանդարտ ձեռքէք զիս:

Մարիուս նորէն հրեց դուռը, բայց աղջիկը ձեռքը չբաշխելով դուռին վրայէն,

— Իրաւունք չունիք այդպէս վարուելու հետս, ըսաւ: Թէ՛ և հարուստ չէք, բայց այս առտու բարեպէս վարուեցաք հետս: Հիմա նոյնպէս վարուեցէք: Ստակ տուիք ինձի որ հաց ուտեմ. հիմա ալ ըսէք ինձ թէ ի՞նչ ունիք: Յայտնի կըրեւայ թէ վիշտ մ'ունիք: Ձեմ ուզեր որ վիշտ ունենաք: Ի՞նչ ընել պէտք է ասոր համար: Կրնամ ձեզ ծառայութիւն մը ընել: Գործածեցէք զիս: Ձեր գաղանթները չեմ հարցուներ, պէտք չունիք յայտնելու ինձ զանոնք, բայց վերջապէս կրնամ օգտակար ըլլալ: Կրնամ օգնել ձեզ, քանի որ հայրիս կողմէմ: Երբ հարկ ըլլայ նամակներ տանիլ, տուները երթալ, դուռէ դուռ հարցունել, հասցէ մը գտնել, մէկի մը ետեւէն երթալ, իմ ձեռքէս կուգայ այդ ամէնը: Արդ ուրեմն կրնաք ըսել ինձ ի՞նչ որ ունիք. կերթամ խօսելու որոնց հետ որ պէտք է. երբեմն մարդ մը մարդեքու հետ խօսելով կրնամ զխոնալ ինչ որ հարկ է զիտնալ, և ամէն բան կը կարգադրուի: Պատրաստ եմ ձեզ ծառայելու:

Մարիուսի մտքէն դադափար մ'անցաւ: Մարդս երբ իյնալ կըզայ, կայ սոստ մը դուռ առ ոչինչ համարի:

Ժօնտրէթի աղջիկին մօտեցաւ.

— Մտիկ ըրէ... ըսաւ անոր:

Աղջիկը Մարիուսի խօսքը ընդմիջեց ուրախութեամբ մը որ իր աչերուն մէջ կը փայլատակէր:

— Ո՛հ, ապրիք, այդպէս դուզելով խօսեցէք հետս. աւելի սիրելի է ինձ դու քանիք դուք ըսուիլը:

— Լա՛ւ, կրկնեց Մարիուս, դուն բերիք հոս այն ծեր պարոնը այն աղջիկին հետ, այնպէս չէ:

— Այո՛:

— Ուր է անոնց տունը, զիտե՛ս:

— Ոչ:

— Գտի՛ր և ըսէ՛ ինձ:

Ժօնտրէթուհիին նայուածքը տրտում ըլլալէ դադրելով ուրախութեամբ համակուած էր: Հիմա ուրախ ըլլալէ դադրելով տխրութեամբ համակուեցաւ:

— Այդ է ձեր ուզածը, հարցուց Մարիուսին:

— Այո՛:

— Միթէ կը ճանչաք զանոնք:

— Ոչ:

— Այսինքն, կրկնեց ուժգնակի, չէք ճանչնար զան (աղջիկը), և կուզէք ճանչնալ:

Այս զանաւոր որ զանի փոխուած էր, չզիտեմ ինչ յայտարար և դառնալի բան մ'ունէր:

— Վերջապէս, կրնամ, ըսաւ Մարիուս:

— Գեղանի օրիորդին հասցէն պիտի տամ ձեզի:

Այս փեղանի օրիորդ բառերն ալ նուրբ նշանակութիւն մը ունէին որ Մարիուսին սիրտը նեղացուց: Մարիուս կրկնեց.

— Վերջապէս ինչ և է. հայրիս և աղջիկին հասցէն, աւանդ հասցէն կուզեմ, կրնամ գտնել:

Աղջիկը ուղղակի Մարիուսին նայելով, ըսաւ:

— Ի՞նչ պիտի տաք ինձի:

— Ի՞նչ որ պիտի ուզես:

— Ի՞նչ որ պիտի ուզեմ:

— Այո :

— Հասցէն պիտի ունենար :

Աղջիկը վար բրաւ գլուխը , ապա յանկարծական շարժու-
մով մը քաշեց դուռը որ դոցունեցաւ :

Ծարիրուս մինակ մնաց իր սենեկին մէջ :

Աթուռի մը վրայ նստաւ իյնալու պէս , գլուխը և երկու
արմուկները իր անկողնին վրայ կը թնդուց և պաշարունեցաւ
այնպիսի մտածումներէ զոր չէր կրնար ամփոփել և կարծես
թէ գլուխը կը դառնար : Իր ուղեղին մէջ խառն 'ի խուռն
գիւղում իրերն էին ինչ որ առաւօտէն 'ի վեր տեղի ունե-
ցած էր , այսինքն Տրեշտակին երևալը , աներևութանալը ,
ինչ որ Ժօնարէթի աղջիկը քիչ մ'առաջ ըսած էր իրեն , և
յոյսի նշյլ մը որ անբաւ յուսահատութեան մը մէջ կը
ծփար :

Յանկարծ իր մտախոհութենէ սթափեցաւ ուժղնակի :

Ժօնարէթի բարձր և բիրտ ձայնը լսեց որ յետադարձ խօս-
քերը կըսէր , խօսքեր որք իրեն համար ամենաապօրինակ
կարևորութիւն մ'աւնէին :

— Ար կրկնեմ թէ ապահով եմ և թէ ճանչցայ զինքը :

Ժօնարէթ որմէ վրայ կը խօսէր : Զգով ճանչցած էր . Պ .
Լըպլանը . « իր Իւրսիւլին » հայրը , ինչ , միթէ Ժօնարէթ կը
ճանչնար զան : Ծարիրուս ասանկ յանկարծական և անակնկալ
կերպով մը վերջապէս ալ պիտի ստանար այն ամէն տեղե-
կութիւնները առանց որոյ իր կեանքը նոյն իսկ իրեն հա-
մար մթին էր . ալ պիտի գիտնար վերջապէս թէ ով էր իր
սիրածը , թէ ով էր այն երիտասարդուհին , նաև անոր
հայրը . այն մթութիւնը որ կը պաշարէր զանոնք , ալ վեր-
ջապէս պիտի փարատէր ուրեմն : Ա՛հ , սուրբ Աստուած :

Գարանին վրայ աւելի ոստեց քանթէ ելաւ , և միջնորմին
պշտի ծակին մօտեցաւ դարձեալ նայելու համար :

Նորէն կը տեսնէր Ժօնարէթի որջին ներսը :

ՔԼՈՒԹ ԺԲ .

Պ . ԼԵՂԼԵՆԻ ՀԻՆԳ ՓՐՆՔԻՆ ԳՈՐԾԱԹԻԹԻՐՆԵՐ

ԸՆՏԱՆԻՔԻՆ տեսքը դրեթէ անփոփոխ մնացած էր ,
վասն զի կինը և աղջիկները ծրարին պարունակածները առ-
նելով ասուէ զանկապաններ և շապիկներ հագած էին : Երկու
անկողիններուն վրան ալ երկու նոր վերմակ նետում էր .
այս էր միայն եղած փոփոխութիւնը :

Ժօնարէթ յայտնի է թէ նոր եկած էր դուրսէն : Տակաւին
շնչասպառ կերակար : Աղջիկները չմենեային քով գետինը նըս-
տած էին , և առջինէկը կրտսերին վերաւոր ձեռքը կը դար-
մանէր : Աինը չմենեային մօտակայ խշտեակին վրայ կարծես
թէ ամբեր էր զարմանալի գէմքով մը : Ժօնարէթ խուցին մէջ
յաջ և յահեակ կերթեկէր մեծաքայլ : Աչերը տարօրինակ
կերակային :

Աինը որ էրկինն առջև վեհերոտ և շուարումով համակ-
ուած կերակար , համարձակեցաւ ըսելու . անոր .

— Իրաւ կըսես : Ապահովապէս դիտես :

— Զարմանալի հարցում : Աթ տարի առաջ էր . այո՛ , կը
ճանչնամ զինքը : Ա՛հ , կը ճանչնամ , շուտ մը ճանչցայ թէ
ով է : Զարմանք որ անմիջապէս աչքիդ չզարկաւ :

— Այ :

— Եայց ըսի քեզի որ ուշադրութիւն ընես . հաստիլը նոյնը ,
գէմքը նոյնն է . հազիւ թէ աւելի ծեր է . կան մարդիկ սրբ
չեն ծերանար , չդիտեմ թէ ինչ կընեն որ չեն ծերանար .
ձայնն ալ՝ նոյնն է : Աւելի մաքուր հալուած է , ահա այս
է միայն փոփոխութիւնը : Ա՛հ , ամենդուկ ծերուկ , հիմակ ալ
բունեցի քեզի , կեցիր :

Աանդ առնելով իր աղջիկներուն բաւ :

— Դուք ելիք դայեք ասկէ : Շատ զարմանալի բան որ
անմիջապէս աչքիդ չզարկաւ այդ մարդը :

Աղջիկները հնազանդելու համար ոտք ելան :

— Ի՞նչ վերաւոր ձեռքով , թոթովեց մայրը :

— Օգ առնելով ցաւը պիտի մեղմի , ըսաւ Ժօնորէթ :
Դայէք :

Յայտնի էր թէ Ժօնորէթ այն մարդերու կարգէն էր որոնց ներքին չէ դիմադարձութիւն ընել : Դուրս ելան աղջիկները :

Մինչդեռ դուռէն դուրս կեղնէին , հայրը առջինէկին թեւ բռնեց , և մասնաւոր ձայնով մ'ըսաւ անոր .

— Ճիշդ ժամը հնդին հոս պիտի դանուիք երկուքնիդ ալ :
Պէտք պիտի ունենամ ձեզմէ :

Մարիուս կրկնապատկեց ուշադրութիւնը :

Ժօնորէթ երբ մինակ մնաց կնիկին հետ , նորէն սկսաւ քայլել սենեկին մէջ և լռելայն երկու կամ երեք անգամ շրջան առաւ ծայրէ 'ի ծայր : Յետոյ վրայի կնային շապիկին ստորին մասը իր բանթալօնին գօտիին մէջ խօթեց և իջեցուց . քանի մը վայրկեան ևս անցաւ :

Յանկարծ դէպ իր կնիկը դարձաւ , և թեքը կուրծքին վրայ դնելով պօռաց .

— Կուզե՞ս որ քեզի ուրիշ բան մ'ալ ըսեմ . օրիորդը . . .

— Է՛ , ըսէ նայիմ , ինչ է օրիորդը , պատասխանեց կինը :

Մարիուս չէր կրնար կասկածիլ . իրօք անոք վրայ էր թօսքը : Եռանդադին անձկութեամբ մը մտիկ կընէր : Իր բոլոր կեանքը ականջներուն մէջն էր :

Բայց Ժօնորէթ ծուռած և կնիկին ցած ձայնով բան մ'ըսած էր : Յետոյ կանգնեցաւ , և բարձր ձայնով վերջացուց խօսքը :

— Ա՛ն է :

— Ա՛ն որ . . . ըսաւ կնիկը :

— Ան է հա՛ , ըսաւ երեկը :

Բառ չենք դանդաղ որ կարենանք մեկնել ինչ որ կը պարուծակէր կնիկին այս անգամ . . . : Այս խօսքին մէջ ամիսի աւան էր զարմանք , կատուութիւն , առեւութիւն , բարկու-

թիւն իրք հրէշային գոչումի մը հետ խառնուած և միացած էին :

Երկը կնիկին ականջին քանի մը բառ ըսելով , անշուշտ օրիորդին անունը տալով , ահա այս ամէհի և սմբած կինը արթնցաւ , և պժղալի ըլլալէ գաղթելով ահարկու կերպարան մ'առաւ :

— Անկարելի բան , պօռաց . երբ կը մտածեմ թէ իմ աղջիկներս քոկոտն կը քայլեն և բոլոր մը չունին որ հագնին : Ի՛նչ , սնդուռէ մաշկեակ մը , թաւէ փեղոյր մը , մետաքսեայ կիսաձե կօշիկներ և ուրիշ բաներ , որք ամէնը մէկ երկու հարիւր ֆրանքէն աւելի կարծեն . հագուստ մը զոր տեսնողը պիտի կարծէ թէ ազնիւ օրիորդ մ'է ան . ոչ , կը ախալիս , բարեկամ , ասի ան չէ . բայց նախ դիտէ որ միւսը սոսկալի տղեղ մ'էր . ասի դէշ չէ . իրօք կըսեմ թէ ասի դէշ չէ . ասի չկրնար ան ըլլալ :

— Ես ալ կըսեմ թէ ան է : Պիտի տեսնես :

Ժօնորէթի կնիկը երբ այս բացարձակապէս հաստատական պատասխանը առաւ , իր լայն դէմքը՝ որ կարմիր և խարտեաշ էր՝ վեր ըրաւ և ձեղունը նայեցաւ տաճ նայուածքով մը : Նոյն պահուն այս կինը իր երիկէն աւելի ահարկու երեցաւ Մարիուսին : Մասակ վաղրի մը պէս նայող մատակ խող մ'էր ան :

— Ի՛նչ , կրկնեց կնիկը , ուրեմն այն մուրացիկան լակոտն է այս սոսկալի գեղեցիկ օրիորդը որ կարեկից կերպարանով մ'աղջիկներուս կը նայէր : Ո՛հ , ո՛ւր էր թէ կարող ըլլայի որոնելուս տակ առնել և սանդալներովս կոխկրտելով փորը դուրս թափել :

Անկողնէն վար ցատկեց և պահ մը ոտքի վրայ կեցաւ՝ զըլուխը բաց , ուռնդերը ուռնեցած , բերանը կիսաբաց , և ձեռներն ալ պրկուած ու դէպ ետեւը նետուած : Ապա ինյալու պէս նորէն երկնցաւ խշտեակին վրայ :

Մարդը կերթեկէր առանց ուշ դնելու իր հղին :

Քանի մը վայրկեան անցաւ լռելայն . մարդը կնիկին մօ-

տեղաւ և կանդ առաւ անոր առջև թեւերը կուրծքին վրայ տանելով ինչպէս ըրած էր պահ մ'առաջ:

— Կուզեա որ քեզի ուրիշ բան մ'ալ ըսեմ:

— Ի՞նչ, հարցուց կնիկը:

— Կարճ և ցած ձայնով մը պատասխանեց.

— Ալ հարստացայ:

Կնիկը էրիկին նայեցաւ այն նայուածքով որ կը հշտնակէ.

Յիթէ փոխուի է հետս խօսողը:

Ժօնարէթ շարունակեց.

— Կողմից արմատ. Անօթի-մեռիք-եթէ-կրակ-ունիս—, ցլատահար-մեռիք-եթէ-հաց-ունիս թողին թողեցին էի մինչև հիմա. ալ այսքանը կը բաւէ. կողտէ ալ քաշած թշուառութիւնս, ինծի համար, ուրիշներուն համար ալ քաշեցի. ալ կատակը մի կ'դի: ալ ծիծաղաշարժ չեղևար ինձ այս վեճակը, այսքան բառախաղները կը բաւեն, մ'Աստուած, ալ կատակը չեմ վերցուներ, հայրդ յաւիտեանական. ես ալ պիտի ուտեմ յադեբու համար, ես ալ պիտի ըմպեմ ծարաւս անցունելու համար. ես ալ կուզեմ շուայտիլ, քնանալ, չը բանիլ ամենեւին. սատկեմն առաջ կուզեմ որ կարգը ինծի ալ եկած ըլլայ, կուզեմ փոքր ինչ միլիոնաւոր ըլլալ:

Որջին բոլորտիքը շրջան մ'առնեցէն ետք.

— Աւրիշներուն պէս, շարայտեց:

— Ի՞նչ ըսել կուզես, հարցուց կնիկը:

— Գլուխը օրեց, աչքը թարթեց և ձայնը հանեց փողոցներու բնագետի մը պէս որ կուզէ հնարք մը ցուցունել:

— Ի՞նչ ըսել կուզեմ. մտիկ ըրէ:

— Կամաց խօսէ, մրմուսց կնիկը. մի այդքան բարձր խօսիր. եթէ գործի վրայ պիտի խօսիս, պէտք չէ որ լսուի ըսելիքդ:

— Ա՛յ, ո՛վ պիտի լսէ. դրացին. քիչ մ'առաջ դուրս ելնելու ես տեսայ: Բայց եթէ չեկած ըլլայ անդամ, առաջ անակին աւանակը միթէ կը լսէ. բայց կը կրկնեմ թէ դուրս ելնելու աչքովս տեսայ:

Սակայն տեսակ մը բնական դրդումով ժօնարէթ սկսաւ աւելի ցած ձայնով խօսիլ, թէև բաւական ցած ձայնով չխօսելուն համար. Մարիուս կը լսէր անոր խօսքերը: Մարիուս այս խօսակցութիւնը կէտ առ կէտ և ամբողջապէս կրցաւ լսել նպաստաւոր պարագայի մը շնորհիւ. այս պարագայն էր ձիւն եկած ըլլալը որու պատճառաւ չէր լսուէր պուրվարէն անցնող կառքերուն աղմուկը:

Ահաւանիկ ինչ որ Մարիուս լսեց.

— Այլի մտիկ ըրէ: Բռնուեցաւ Բօջիւրը. բռնուած բսել է. արդէն եղած լնացաւ այս դործը: Ամէն բան կարգի դրուած է: Աւագ եղած անձերու հետ անստուեցայ: Այս իրիկուն ժամը վեցին պիտի գայ վաթսուն ֆրանքը բերելու համար, ոխիւրբը: Տեսաւ ինչպէս շտկեցի և կլեցուցի. վաթսուն ֆրանք պարտք ունիմ, տան տիրոջ տունը պիտի երթամ, պայմանած ամը փետրվարի 4ին կը լրանայ ըսի, ինչ որ ըսի, ամէն ալ հաւտաց. աւանակ էր, ինչ էր. արդ ժամը վեցին պիտի գայ, այսինքն այն միջոցին ուր դրացին ալ ընթրելու պացած կը ըլլայ: Պիւրիօն խաթունն ալ քաղքին մէջ սպասները լուալու մը պիտի ըլլայ: Գրացին ժամը տասնութ կէս առաջ տուն չդառնար: Պղտիկները պիտի հսկեն դուրսը: Գուն պիտի օղնես մեղ: Մարդը մեր դործը պիտի ստիպուի լնցնելու:

— Եւ եթէ չլնցնէ, հարցուց կնիկը:

Ժօնարէթ սոսկալի շարժում մ'ընելով, ըսաւ.

— Մենք ալ զինքը կը լնցնենք:

Եւ սկսաւ քահ քահ խնդալ:

Մարիուս առաջին անգամն էր որ անոր խնդալը կը տեսնէր: Այս ինքզուրմ ցուրտ և մեղմ էր և սարսուռ կուտար:

Ժօնարէթ չլինեային քով պահարան մը բանալով, դիւաւնոց մ'առաւ և թեղանիքովը զայն խողանակէն էն ետք գլուխը գրաւ:

— Հիմա ես կերթամ, ըսաւ: Տակաւին տեսնուելու մար-

դեր ունիմ, լաւ տեսակներէն : Պիտի տեսնես թէ ինչպէս
զործը պիտի յաջողի : Աստի ի եղածին չափ շուտ պիտի դառ-
նամ. շահաւոր դործ մ'է մեր այս կատարելիք դործը, դուն
տունը պահպանէ :

Եւ՝ երկու ձեռքը բանթալոնին քսակներուն մէջ դրած՝
պահ մը կեցաւ խորհելով, յետոյ ազաղակեց :

— Մեծ բարեբաղդութիւն մ'ալ սա է որ ան չճանչցաւ
զիս : Եթէ ան ալ զիս ճանչցած ըլլար, ալ չպիտի դարհոս :
Պիտի փախցունէինք զինքը : Մօրուս ազատեց զիս, վնաս
կան մօրուսիս, իմ աղէոր վնասկան մօրուսիս :

Եւ նորէն սկսաւ խնդալ :

Պատուհանին քով գնաց : Անգագար ձին կուգար և եր-
կնից դորշ գոյնը կը դժաւորէր :

— Ինչ սոսկալի օդ, ըսաւ :

Ապա վերադարձին հաղնելով,

— Քիչ մը լայն կտրուած է, բայց հոգ չէ, շարայարեց
Ժօնտրէթ, աղէկ որ թշուառական ծերուկը ինձ տուաւ այս
վերադարձին : Եթէ այս վերադարձին չըլլար, չպիտի կրնայի
դուրս ելնել, և դարձեալ ամէն բան պարասի դացած պի-
տի ըլլար : Տես թէ ինչպիսի բաներէ կախում ունին դեպ-
քերը :

Եւ՝ զլսանոցը մինչև աչերուն վրայ իջեցնելով՝ դուրս ելաւ :
Հաղիւ թէ դուրսը քանի մը քայլ առնելու ժամանակ ու-
նեցած էր, և ահա դուրսը նորէն բացուելով Ժօնտրէթի շի-
կադէմ և ուշիմ կերպարանը կիսովին երեցաւ դուռին բաց
տեղէն :

— Մոռցայ ըսելու, կրակարանին համար ածուխ առնես :

Եւ կնիկին զենջակին մէջ նետեց հինգ ֆրանքնոց դրամը
զոր « մարդասէրը » տուած էր իրեն :

— Արակարանին համար, հարցուց կնիկը :

— Այո :

— Քանի օխա :

— Չորս օխա :

— Երսուն սու կընէ չորս օխան : Մնացորդովը ընթրիքին
պէտք եղածը կառնեմ :

— Ձէ՛ պա :

— Ինչո՛ւ :

— Մի վատնե՛ր հինգ ֆրանքնոցը :

— Ինչո՛ւ :

— Վասն զի ես ալ բան մը պիտի գնեմ :

— Ինչ :

— Բան մը :

— Ո՞րքան պէտք է քեզի :

— Այս կողմերը ո՛ր կայ երկաթեղէն վաճառող մը :

— Մուֆթարի փողոցը :

— Հա՛, աղէկ ըսիր, փողոցին ծայրն է. կրպակը կը տես-
նեմ :

— Բայց չըսես ինձ թէ ո՞րքան պէտք է քեզ այն ծախու-
առնելու բանիդ համար :

— Երեք ֆրանքի չափ :

— Ընթրիքին համար շատ բան մը չպիտի մնայ :

— Այսօր ընթրելու օր չէ : Աւելի աղէկ դործ ունինք կա-
տարելու :

— Ար բաւէ այս, դոհարդ իմ :

Ժօնտրէթ կնիկին այս խօսքին վրայ նորէն դոցեց դուռը,
և այս անգամ Մարիուս լսեց տունին փողին մէջէն անոր հե-
ռանալը և անդուզէն արագօրէն իջնելը :

Նոյն պահուն Սէն-Մէտարի եկեղեցիէն ժամը մէկ կը
զարնէր :

ԳՆՈՒԹԵ ԺԳ՝

ՆՈՒՆՁԻՆ ԵՄ ՆՈՒՆՁՆՈՒԹԵՆ ՀԵՏ ԺԱԺՈՒԿ ՏԵՂ

ՄՈՒՐ ՁԵՆ ԽՈՐՀԻՐ ԱՂՈԹՔ ԸՆՆԷ, ՀԱՅՐ ՄԵՐ

ՄԱՐԻՈՒՍ ԹԷԼ մտախոհ, բայց և այնպէս՝ ինչպէս Ը

սո՞՞ք Ենք արդէն՝ հաստատ և զործունեայ բնաւորութիւն մը ունէր։ Առանձնական մտախոհութեան սովորութիւնները անոր համակիր և կարեկից զգայութիւնները բարդաւաճելով թե՛ ըստ բարկանալու կարողութիւնը նուազած, այլ սրտմտելու կարողութիւնը անեղծ պահած էին։ Կրահմի մը պէս բարեւսէր և գառաւորի մը պէս անուշառ էր։ Կը պիտի դորտի մը վրայ, այլ կը ջախջախէր ի՞նչ մը։ Արդ Մարիուս իր կեցած տեղէն նայած էր ի՞նչ երես ծակի մը մէջ։ Մարիուսի ասջև տեսնուածն էր հրէշներու բոյն մը։

— Ահաք է ջախջախել այս թշուառականները, բնաւ ինքնին։

Կը յուսար թէ պիտի պարզուէին ղինք չըջապատող կընք ճիւղները, բայց բան մը յայտնուած չէր։ Ընդ հակառակն ամէնքն ալ թերեւս աւելի անխմանալի եղած էին։ Եւ ի՞նչ տեղեկութիւն մ'առած չէր ոչ Լիւքսանայուրի զեղանի պատանուհիին և ոչ ալ այն մարդին վրայ զոր Պ. Ալբլան կառուանէր։ Հասկցած էր միայն թէ ծանարէթ կը ճանչնար զանոնք։ Այն ըստած միտին խօսքերէն որոշապէս հասկցած էր միայն թէ դաւաճանութիւն մը կը պատրաստուէր, անյայտ այլ սոսկալի դաւաճանութիւն մը։ Թէ երկուքն ալ այսինքն հայրը անհրաժեշտաբար և աղջիկն ալ հաւանորէն մեծ վտանգի մէջ էին։ Թէ պէտք էր ազատել զանոնք։ Թէ պէտք էր ծանարէթներուն սոսկալի կարգադրութիւնները ասքարդիւն ընել և կտրել այս սարգերուն ոստայնը։

Մարիուս պահ մը ծանարէթին կնիկը գիտեց։ Կնիկը սեւեկին մէկ խորջէն թիթեղեայ հին հնոց մը քաշած էր, և հին երկաթներ կը խառնէր։

Մարիուս դարանէն վար իջաւ խիստ կամայ մը և ուշադրութիւն ընելով որպէս զի ամենեւին ձայն մը չհասնէ։

Մինչդեռ կը համակուէր երկիւղով մը զոր պատրաստուած դաւաճանութիւնը կը ներշնչէր, և պիտի մտնէր մը զոր ծանարէթները կուտային իրեն, Մարիուս տեսակ մ'ալ ուրախութիւն կը գտար մտածելով թէ դուրս արժանի պիտի ըլլայ

այսպիսի ծառայութիւն մ'ընելու անոր զոր կը սիրէր։

Բայց ինչպէս զործէր։ Կէտք էր խմայ տալ վտանգի և թարկուած անձերու։ Բայց ուր գտնար զանոնք քանի որ անոնց ուր բնակիլը չէր գիտեր։ Պահ մ'եկեւած էին իրեն, յետոյ նորէն ուղեր էին Բարիկի անբաւ անգուններուն մէջ։ Միթէ իրիկուն ժամը վեցին դուռը սպասէր։ Պ. Ալբլանը եկած միջոցին որոգայթը անոր խմայնելու համար, բայց ծանարէթ և իր մարդերը անշուշտ պիտի տեսնէին թէ կը լրտեսէ ինք։ Վայրը ամայի տեղ մ'էր։ Բանք իրմէ զօրաւոր էին, հեռեւաբար պիտի կրնային բռնել ղինքը կամ հեռալոյսէ, և ան զոր Մարիուս կուգէր ազատել, պիտի կորուսէր, և ան զոր Մարիուս կուգէր ազատել, պիտի կորուսուէր։ Ժամը մէկ զարկած էր, դաւաճանութիւնը վեցին պիտի կատարուէր։ Մարիուս հինգ ժամ տալն ունէր զործելու համար։

Մէկ բան կտր միայն բնելէր։

Մարիուս հազաւ իր թիկնոցը որ բաւական աղէկ էր գեւ, վիզը թաշկինակ մը կապեց, ղ լնարիլ տուաւ և դուրս ելաւ առանց ձայն ձիւն հանելու, իրը թէ մամուռներու վրայ կը կոխէր բոկոտն։

Մանաւանդ թէ ծանարէթին կնիկը տակաւին հին երկաթեղէնները խառնելու կը պարսպէր։

Մարիուս տունէն դուրս ելն լուսն պէս Բըթի-Պանդիէի փողոցը գնաց։

Այս փողոցին մինչև կիսավայրը եկած և հասած էր խիստ ցած պատի մը քով, որուն քանի մը տեղերէն կարելի էր ուտելով անցիլ և որ անմշակ դաշտի մը վրայ կը նայէր։ Դառնալով իրեն ունենալուն համար կամայ կամայ կը քայլէր։ Ոտքին դիպտումը չէր լսուեր, վասն զի ձիւնին վրայ կը քայլէր։ Յանկարծ ձայներ լսեց որք խիստ մոտէն կը խօսէին։ Նոնը դարձաւ փողոցը ամայի էր։ Ճանճ մ'անգամ չկար, թէ և կատարելապէս ցորեկ էր տակաւին։ Այլ սակայն որոշապէս ձայներ լսեց։

Մխարը եկաւ նայիլ պատին վրայէն որով քովէն կերթար։ Հոն իրօք երկու մարդ կար որք պատին կռթնելով ձիւնին վրայ նստած էին և ցած ձայնով կը խօսէին։

Մարիուս չէր ճանչնար այս երկու կերպարանները։ Մին սլուզա հաղած մօրուանի մարդ մ'էր, միւսն ալ հնոտներ հաղած և մաղոտ մարդ մը։

Մօրուանին յունական կրկնոց մ'ունէր։ Միւսին գլուխը բաց էր և մազերուն մէջ ձիւն կար։

Մարիուս գլուխը անոնց վերեւը յառաջելով կրնար լսել։

Մազոտը արմուկովը կը հրէր միւսը և կըսէր։

— Բաթօն-Մինէթի հետ կրնայ յաջողիլ այս դործը։

— Կը կարծեն, ըսաւ մօրուանին։ Մազոտն ալ պատասխանեց.

— Ամէն մէկը հինգ հարիւր ֆրանք պիտի առնու. և հետեանքն ալ ըլլայ ըլլայ հինգ տարի, վեց տարի, տասն տարի ամենէն շատը։

Միւսը՝ վարանդումով մը և իր յունական դգակին տակ ցրտահար դողալով՝ պատասխանեց.

— Ասի յայտնի բան է։ Ատանկ բաներու կարելի չէ հաւատակիլ։

— Ես կըսեմ թէ՛ դործը չկրնար չաջողիլ, կրկնեց մազոտը։ Բան անպարին ճախնիօն* պիտի լծուի։

Թեոյ սկսան խօսիլ նուագաւոր ներկայացումի մը վրայ զոր առջի օրը կէթէի թաարոնը տեսած էին։

Մարիուս իր ճամբան շարունակեց։

Մարիուսի կը թուէր թէ տարօրինակ կերպով մը պատին ետեւը պահուող և ձիւնին մէջ կծկուող այս մարդերուն մութ խօսքերը թերեւ վերաբերութիւն մ'ունէին Ժօնարէթի դարձելի նպատակներուն հետ։ Գրեթէ անշուշտ Ժօնարէթին պատրաստած դաւաճանութիւնն էր։

Դէպ 'ի Սէն-Մարտի արուարձանը ուղղեցաւ և հարցուց կրպակի մը թէ ո՛ր կար ոստիկանութեան գործակալ մը։

* Տեսակ մը կատը։

Բօնթուազի փողոցը և 14 թիւը յուշուեցաւ իրեն։

Մարիուս հոն գնաց։

Հայագործի մ'առջևէն անցնելու տունն երկու սոս առաւել հայ մ'առաւ և կերաւ, մտածելով թէ գոցէ չպիտի ընթերէ։

Ճամբան մինչդեռ կը քայլէր, իրաւունք տուաւ նախախնամութեան։ Մտածեց որ եթէ առտու իր հինգ ֆրանքը Ժօնարէթի առջինէն աղջիկին տուած չըլլար, Գ. Լըպլանին կառքին հօսէն զացած ըլլալով բան մ'իմանալու չէր. թէ Ժօնարէթի նիւթած դաւաճանութիւնը անարդել պիտի հաւատարէր, թէ Գ. Լըպլան պիտի կորսուէր, և անշուշտ աղջիկն ալ իր հետը։

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ՈՒՐ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐԳ ՄԸ ԵՐԿՈՒ ԱՏՐԱՆԱՆ

ԿՈՒՏԱՆ ՓԱՍՏԱՐԱՆԻ ՄԸ

ՄԱՐԻՈՒՍ Բօնթուազ փողոցին 14 թիւը հասնելով առջի յարկը ելաւ և ոստիկանութեան գործակալը հարցուց.

— Ոստիկանութեան պարոն գործակալը հոս չէ, ըսաւ ծառայ մը. բայց տեսուչ մը կայ որ անոր տեղակալն է։ Կուզէք խօսիլ հետը. միթէ սախաղաղական է դործը։

— Այո, ըսաւ Մարիուս։

Ծառան գործակալին խուցը տարաւ Մարիուսը։ Հոն վանդակի մ'ետեւ ոտքի վրայ կայնած՝ և կրակարանի մը կռթնած բարձրահասակ մարդ մը կար որ եռօձիկ ընդարձակ թիկնոցի մը ծայրերը կը վերցուէր ձեռներովը։ Կերպարանը քառակուսի, բերանը նուրբ և հաստատուն, կիսամօրուսները թանձր, ալիւր և վայրենաձև, իսկ նայուածքը մարդուս զրպանին յատակն անդամ դիտելու կարող նայուածք մ'էր։ Կրնար ըսուիլ թէ այս նայուածքը չէ թէ կը թափանցէր այլ կը խուզարկէր։

Այս մարդը գրեթէ Ժօնարէթին չափ ահարկու և անապա-

րդյն կերեար. երբեմն ամենի շունի մը հանդիպելը զայլի մը հանդիպելէն ոչ նուազ վտանգաւոր է :

— Ի՞նչ կուզէք, հարցուց մարդը Մարիուսին՝ առանց պարուն ըսելու :

— Հոս է ոստիկանութեան սլարմն կործակալը :

— Բացակայ է : Աս եմ իր տեղակալը :

— Խիստ դաղունի դործի մը համար եկած եմ :

— Խօսեցէք ուրեմն :

— Եւ խիստ սարկողական :

— Աւրեմն շուտ խօսեցէք :

Այս հանգարաւ և մարդի մարդը, ահարկու և միանգաւ մայն վտահալէն էր : Երկիւղ և վտահալութիւն կը ներշնչէր : Մարիուս իրողութիւնը տառամեց, ըսելով — Թէ անձ մը զոր տեղը միայն կը ճանչնար, երեկոյին դաւաճանութեան մը պիտի մասնուէր. թէ որչին կից սենեկին մէջ ընտելելով ինքը, Մարիուս Բոնմէրսի՝ փառաբան, միջնորդին ետէն լսած էր բոլոր դաւադրութիւնը. թէ Ժօնտրէթ կանուանէր այն աղբրաբար որ սրողայթը դաղափարած էր. թէ Ժօնտրէթ մեղսակիցներ, թերեւ քաղաքագոհներու թափառիկներ պիտի ունենար իւր դործակից, որոնց մին մանուսնոգ Բրէնթանիէ, Պիկրընայլ ըսուած Բանշօ անուն անձ մ'էր. թէ Ժօնտրէթին աղջիկները դուրսը պիտի լրտեսեն. թէ ամենեւին միջոց մը չկար եղելութիւնը իմացնելու այն մարդուն որ վտանգի մէջ էր, վասն զի անոր և ոչ իսկ անունը յայտնի էր. և թէ վերջապէս այս ամէնը երեկոյեան ժամը վեցին տեղի պիտի ունենայ 30-32 թիւ առանին մէջ որ Օբլիթալի պուրլարին ամենէն ամայի կողմն է :

Տեսուչը երբ լսեց այս թիւը, զլուխը վերցուց և ըսաւ անտարբերութեամբ :

— Աւրեմն փողին ներքի սենեկին մէջ տեղի պիտի ունենայ, այնպէս չէ :

— Ճիշդ, պատասխանեց Մարիուս, և շարադարեց :

— Միթէ կը ճանչնաք այն տունը :

Տեսուչը պահ մը կեցաւ լռիւն, յետոյ կօշիկին ներքանը կրակարանին բերանը դնելով որ աքնայ, պատասխանեց.

— Թերեւ :

Եւ աւելի իր փողակապին քանթէ Մարիուսին հետ խօսելով ակումներովը մըմալց :

— Գործին մէջ հարկաւ փոքր ինչ Բաթրօն-Մինէթ պիտի ըլլայ :

Այս անունը Մարիուսի ուշադրութիւնը գրգռեց :

— Բաթրօն-Մինէթ, ըսաւ : Իրօք տեղ մ'ալդ անունին տրուելը լսեցի :

Եւ Բըթի-Պանդիէի փողոցին պատին ետեւ ձիւնին մէջ պահուող մաղոտ մարդուն և մօրուանի մարգուն արամախօսութիւնը տեսուչին պատմեց :

Տեսուչը մըմալց ակումներովը.

— Մաղաքը Պրիւժօնը պիտի ըլլայ, և մօրուանին ալ Տէօ-Միլիար ըսուած Տըմի-լիարն ըլլալու է հարկաւ :

Նորէն վար ըրած էր արտեանունքը և կը խորհէր :

— Իսկ Բան անպարին ո՞վ ըլլալը կընդհմարնմ : Ահա թիկնոցս այրեցի : Այս անիծեալ կրակարաններուն մէջ միշտ շատ կը դնեն կրակը : Թիւ 30-32 : Կօրպոյի հին կալուածն է այն :

Տեսուչը Մարիուսին նայելով.

— Այն մօրուանիէն և մաղաքէն ի զատ ուրիշ մարդ չը տեսաք :

— Նաեւ Բանշօն :

— Տեսաի մը պղտիկ և շաներես սրիկայի մը այն կողմերը թափառիլը չտեսաք :

— Ոչ :

— Եւ ո՞չ իսկ ահադին յաղթանդամ արձան մը որ Բոսսական Պարտեզի փղին կը նմանի :

— Ոչ :

— Եւ ոչ իսկ հանած վարած մը որ վաղեմի ծաղրածուի (queue-rouge) մը կերպարանն ունի :

— Ոչ :

— Իսկ չորրորդը ոչ ոք , և ոչ իսկ իր օղնականները , դործակալները և ծառաները կը տեսնեն : Ոչ այնքան կը զարմանամ զան չնշմարելուդ :

— Ոչ : Ի՞նչ տեսակ մարդիկ են այդ ամէն անձերը , հարցուց Մարիուս :

Տեսուչը պատասխանեց .

— Մանաւանդ թէ անոնց ժամանակը տախալին եկած չէ : Նորէն լուեց , յետոյ կրկնեց .

— 50-52 . զիտեմ խրճիթը : Անկարելի է որ ներս պահուինք առանց նշմարուելու գերասաններէն . եթէ նշմարեն , վերջէն ներկայացումը ետ ձգելով կը սրծին . այնքան ամփոփ են որ հանգիստականներու առջեւ նեղութիւն կը կրեն : Առանկ չեմ ուզեր , ոչ , ատանկ չեմ ուզեր : Կուզեմ երդել նին լսել և պարել տալ զանոնք :

Երբ լնցաւ այս մնախօսութիւնը , դէպ 'ի Մարիուս դարձաւ , և ուղղակի նայելով հարցուց .

— Կը վախճա՞ք :

— Ի՞նչ բանէ , ըսաւ Մարիուս :

— Այն մարդերէն :

— Եւ ոչ իսկ ձեզմէ , պատասխանեց խստութեամբ Մարիուս որ կսկսէր նշմարել թէ ոստիկանութեան այս լրտեսը տախալին պարոն ըսած չէր իրեն :

Տեսուչը աւելի ուշադրութեամբ Մարիուսին նայեցաւ դարձեալ , և տեսակ մը վճռական հանգիստաւորութեամբ կրկնեց .

— Իբր քաջասիրտ և իբր պարկեշտ մարդ կը խօսիք : Քաջութիւնը ոճիրէն չվախնար և պարկեշտութիւնը իշխանութեանէ չվախնար :

Մարիուս ընդմիջեց .

— Լաւ , բայց ի՞նչ պիտի ընէք :

Տեսուչը միայն սա պատասխանը տուաւ .

— Այն տունին վարձաբնակները բանալիներ ունին դիշերը իրենց սենեակը վերադառնալու համար : Անշուշտ դուք ալ ունիք բանալի մը :

— Այո , ըսաւ Մարիուս :

— Հիմա ձեր քովն է այն :

— Այո :

— Ինձի տուէք , ըսաւ տեսուչը .

Մարիուսը բանալին գրպանէն հանեց , և տեսուչին յանձնելով շարայարեց .

— Եթէ կուզէք հաւատալ խօսքիս , շատ մարդ առնելով եկէք :

Տեսուչը արագապէս Մարիուսին նայեցաւ անդամ մը այն նայուածքով որով անշուշտ վօլթէր նայած պիտի ըլլար 'ի իրեն ոտանաւորի յանդ 'մ'առաջարկող դաւառական ազատեմիայի անդամ մը : Մէկ շարժումով իր թիկնոցին երկու ահապին զրպանները խօթեց ձեռները և երկու սողալատեայ սղօթիկ տարձանակ հանեց , այն ատրճանակներէն որք քան որ քան կանուանին : Մարիուսի տուաւ այս ատրճանակները ուժղնակի և կարճ կերպով մ'ըսաւ .

— Առէք այս ատրճանակները . Ձեր օեռնակը դացէք , հոն պահուեցէք , և թող կարծուի թէ դուրս ելած էք : Լեցուկ են ատոնք . ամէն մէկուն մէջ երկու գնդակ կայ : Ինչպէս ըսիք , պատին վրայ ծակ մը կայ ուսկէ դիտեցէք : Երբ դան մարդերը , թողէք որ քիչ մ'առաջ երթան : Երբ դուրս յարմար կէտին հասած և ալ արդիւնք ժամանակը եկած սեպէք , ատրճանակին մէկը նետեցէք : Բայց մի այնքան շուտ : Անկէ ետք պէտք եղածը ինձ կը վերաբերի : Ատրճանակ մը պարպեցէք միայն դէպ օդը , ձեղունը , ո՛ր որ կուսակ մը պարպեցէք , բայց նայեցէք որ պիտու շուտ չպարպէք : Ըս . պատեցէք որ դործադրութիւնը սկսած ըլլայ . փաստաբան էք և դիտէք ի՞նչ ըսել կուզեմ :

Մարիուս հրապանակները առաւ և իր թիկնոցին կողակա՞ն
գրպանը դրաւ :

— Այդ գրպանին մէջ ուռոյց մը կը կալման դուբէն և
կերևան , ըսաւ ոստիկան տեսուչը : Աւելի աղէկ է բանթա-
լօնիդ գրպաններուն մէջ դնել :

Մարիուս բանթալօնին գրպաններուն մէջ պահեց ատրճ-
ճանակները :

— Հիմա , շարայարեց տեսուչը , ոչ դուք և ոչ ես կըր-
նանք և ոչ իսկ ըսպէ մը կորուսել : Ժամը քանի է . երկուք
ոչ կէս : Չըսիք թէ ժամը եօթին պիտի ըլլայ :

— Վեցին , ըսաւ Մարիուս :

— Ժամանակ ունիմ , կրկնեց տեսուչը , բայց ճիշդ այն-
քան որքան պէտք էր ինձ : Ըսածներէս բան մը չմոռնաք :
Տանկ կընես ատրճանակը պարպելով :

— Անհոգ եղիւր , պատասխանեց Մարիուս :

Եւ մինչդեռ Մարիուս՝ դուռը բանալու և դուռն ելնելու
համար՝ ձեռքը դռնափակին կը տանէր՝ տեսուչը ետէն պո-
ռայ .

— Աղէկ միտքս եկաւ . եթէ մինչև այն ժամանակ իդե-
պէտք ունենաք , հոս եկէք կամ մէկը զըկեցէք : Անունն է
Ժապէր , տեսուչ :

ՊԱՌԹԻ ԺԵ՝

ՔՄԵՏՐԵԹ ԿՐ ԳՆԷ ԻՆՉ ՈՐ ՊԵՏՔ Է ԻՐԵՆ

ՔԱՆԻ մը ըսպէ ետք , ժամը երեքին միջոցները Գուր-
ֆէյրադ Պօսիւէի հետ պատահաբար Մուֆթարի փողոցէն կանց-
նէր : Չիւնը երթալով կը շատնար և անջրպետը կը դրաւէր՝
Պօսիւէ Գուրֆէյրադին կըթէր .

— Այս ճիւղի բոլոր քնդակներուն նայելով կընայ ըսուիլ
թէ երկինքը տպիտակ թիթեռնիկներու ժանտախտ մը կայ :—
Պօսիւէ ասի ըսաւ չըսաւ , և ահա Մարիուսը նշմարեց որ

փողոցը կը մտնէր դէպ 'ի պուրվարը երթալու համար , և ան-
սովոր կերպարան մ'ունէր :

— Ահա Մարիուսը , ըսաւ Պօսիւէ :

— Տեսայ , ըսաւ Գուրֆէյրադ : Չիստինք հետը :

— Ինչո՞ւ :

— Գործ ունի :

— Ի՞նչ գործ :

— Չե՞ս տեսներ կերպարանը :

— Ի՞նչ կերպարան :

— Մէկու մ'ետէն դացողի մը կերպարանն ունի :

— Իրաւ է , ըսաւ Պօսիւէ :

— Տես ինչպէս կը նայի , կրկնեց Գուրֆէյրադ :

— Բայց մը շուտիկին ետէն կերթայ արդեօք :

— Անշուշտ աղւորիկի մը , աղջիկի մը , պուռնիկի մ'ետե-
ւէն : Սիրահար է ան :

— Բայց , կրկնեց Պօսիւէ , փողոցին մէջ ոչ աղւորիկ , ոչ
պուռնիկ և ոչ աղջիկ կը տեսնեմ : Եւ ոչ կին մը կայ :

Գուրֆէյրադ նայեցաւ և պօռայ .

— Մարդի մ'ետէն կերթայ :

Իրօք Մարիուսին առջեւ և քսան քայլի չափ հեռուէն մարդ
մը կը քայլէր , որ դիտանոց մ'ունէր և որու ալեւոր մօրուսը
կը նշմարուէր թէ և կռնակի կողմէն կը տեսնուէր մարդը :

Այս մարդը բոլորովին նոր և իրեն համար շատ մեծ թիկ-
նոց մը հագած էր , նաեւ ծուրիկ ծուրիկ և տղմէն սեցած ա-
հագին բանթալօն մը :

Պօսիւէ քահ քահ խնդայ :

— Ո՞վ է այդ մարդը :

— Անի , կրկնեց Գուրֆէյրադ , բանահիւս մ'է : Բա-
նահիւսները ճագարի մը թ ծախողներու բանթալօններ և
Ֆրանսայի ատենակալներու թիկնոցներ կը հագնին բաւական
յօժարութեամբ :

— Տեսնե՞ք թէ ո՞ւր կերթայ Մարիուս , տեսնե՞ք թէ ո՞ւր

կերթայ այդ մարդն ալ. ինչ կըսես, և տենէն երթանք :

— Պօսիւէ, արծիւդ Մօյի, պօռաց Դուրֆէրադ, երևեւ լի ապուշ մ'ես եղեր : Միթէ լծուած բան է մարդի մ'ետեւէն զայցող մարդի մ'ետեւէն երթալը :

Եւ յանկարծ ետ դարձան :

Իրօք Մարիուս Մուֆթարի փողոցէն Ժօնտրէթին անցնիլը տեսնելով զաղտնապէս կը գիտէր զան :

Ժօնտրէթ զլոխը կախած կերթար առանց կասկածելու թէ ետեւէն նայուածք մ'արդէն կը դաւէր զինքը :

Ժօնտրէթ Մուֆթարի փողոցէն ելաւ, և Մարիուս Աբասի-էօղ փողոցը անոր ամենասոսկալի խրճիթ մը մտնելը տեսաւ : Ուր Ժօնտրէթ քառորդի մը չափ մնալէն ետք նորէն Մուֆթարի փողոցը եկաւ : Այն ժամանակ Բիէր-Լօմպար փողոցին անկիւնը երկաթեղէններու կրպակ մը կար. Ժօնտրէթ այս կըթալը մտաւ, և պահ մ'ետք դուրս ելաւ ձեռքը մեծ ցուրտ-մկրատ (ciseau à froid) մը բռնած որու կոթը ճիւղակ փայտէ էր և զոր թիկնոցին տակ պահէց : Երբ Բըթի-Ժան թիկեի փողոցին վերի կողմը հասաւ, ձախ կողմը դարձաւ, և շուտ մը Բըթի-Պանդիէի փողոցը մտաւ : Օրը կը տարաւ ժամէր. ձիւնը որ պահ մը դադրած էր, նորէն սկսած էր դալ. Մարիուս որ Ժօնտրէթին մկրատ մ'առնելն ալ տեսած էր, նոյն իսկ Բըթի-Պանդիէի փողոցին անկիւնը պահուեցաւ որ միշտ ամայի էր, և չղնաց Ժօնտրէթին ետեւէն : Աղէկ որ չղնաց, վասն զի Ժօնտրէթ երբ մօտեցաւ այն ցած պատին ուր Մարիուս մազոտ մարդին և մօրուանի մարդին խօսակցիլը լսած էր՝ ետեւ դարձաւ, տեսաւ որ ոչ ոք կուգար իր ետեւէն, յետոյ պատին վրայէն ցատկեց և աներեւոյթ եղաւ :

Այս պատին եզերող անմշակ երկրէն անցնելով կարելի էր երթալ ժամանակաւ կառք վարձող վատանու մարդու մը տունին յետնաբակը. սնանկացած էր այս կառք վարձողը և տակաւին քանի մը հին կառքեր ունէր հիւղերու մէջ :

Մարիուս խաչեմալթիւն սեպեց Ժօնտրէթի բացակայութեան միջոցին իր սենեակը վերադառնալը. մանաւանդ թէ ժամանակը կանցնէր. Պիւրիօն խաթունը ամէն իրիկուն սպասները լուալու համար երբ քաղաքը կիջնէր, սովորութիւն ունէր զոցելու տունին դուռը որ միշտ դոյ էր երեկոյեան ժամանակ : Մարիուս ուստիկան տեսուչին տուած էր իր բանալին. ուստի պէտք էր աճապարել :

Իրիկուն եղած և զիշերուան մութը գրեթէ տիրած էր ամենուրեք : Հորիզոնին և երկնից վրայ արեւէն լուսաւորուած միայն մէկ կէտ կար որ էր լուսինը :

Լուսինը Սալէթրիէրի ցած զմբէթին ետեւէն կենէր կարմրադոյն :

Մարիուս մեծաքայլ երթալով 50-52 թիւ տունը հասաւ : Դուռը բաց էր տակաւին : Ոտքին ծայրովը կոխելով սանդուղէն վեր ելաւ, և փողին պատին քովէն մինչև իր սենեակը սղորդեցաւ : Ընթերցողը ինչպէս կը յիշէ անշուշտ, այս փողին երկու կողմը վարձու սենեակներ կային որք այն ժամանակ ամէնքն ալ պարսպ էին : Պիւրիօն խաթունը սովորաբար բաց կը թողուր անոնց սենեակը : Մարիուս երբ այս գուռերուն մէկին առջեւէն անցաւ, անբնակ խուլին մէջ անշարժ մարդերու չորս գլուխ նշմարել կարծեց զոր աղօտապէս կսպիտակէր երգէ մ'եկող վերջալոյսի մնացորդ մը :

Մարիուս չուզելով տեսնուիլ՝ չուզեց տեսնել զանոնք : Յաջողեցաւ մտնել իր սենեակը՝ առանց նշմարուելու և ձայն մը հանելու : Ժամանակն էր մտնելու, վասն զի պահ մ'ետք Պիւրիօն խաթունը ձիւնը դնաց և տունին դուռը զոցուեցաւ :

ԳԼՈՒԹ ԺԶ.

ՈՐ ԸՆԳԼԻՍԱՆ ԵՂԱՆՇԱՊԵՐԳ ԵՐԳ ՄԸ ՊԻՏԻ ԳՏՆՈՒՒ

ՈՐ 1832ԻՆ ՄԻԼԵՆՈՒՆ ԲԵՐԼԵՆ ԷՐ

ՄԱՐԻՈՒՍ իր անկողնին վրայ նստաւ : Ժամը հինգ ու

կէս կար : Կէս ժամ մնացած էր տեղի ունենալու համար ինչ որ պիտի պատահէր : Իր շնչերակներուն զարկը կը լսէր՝ մութին մէջ ժամացոյցի մը զարկը լսելու պէս : Այդ մտածէր որ նոյն միջոցին երկու բան կը քայլէր՝ ի խաւարի, մին ոճիրը որ մէկ կողմէն կը յառաջանար : Միւսն էր արգարութիւնը որ միւս կողմէն կուգար : Չէր վախնար, բայց չէր կրնար առանց սասանում մը զգալու մտարեբէլ այն իրերը որ տեղի պիտի ունենային : Յանկարծ զարմանալի արկածի մ'ենթարկուող ամէն անձերու պէս Մարիուս կը կարծէր թէ այն օրը առաւօտէն մինչև իրիկուն երազ մ'էր իրեն համար, և սոսկալի անուշիկ մը ճնշուիլ չկարծեալու համար պէտք ունէր զգալու իր բանթալօնի զրպաններուն մէջ պահուած պողպատեայ երկու ասրճանակներուն ցուրտը :

Ա'լ ձիւն չէր դարձ. լուսինը՝ հետ զհետէ պայծառանալով՝ մէկերէն կը բաժնուէր, և իր նշոյլը՝ եկած ձիւնին սպիտակ ցօլումին հետ խառնուելով՝ վերջալուսական տեսք մը կուտար Մարիուսի սենեկին :

Ժօնտրէթի հիւղին մէջ լըյս կար : Մարիուս միջնորմին ծակին կարմիր լոյսով մը փայլելը տեսաւ որ արիւնագոյն կերեւար :

Յայտնի էր թէ այս լոյսը ճրագէ մը չէր կրնար արտադրել : Մանաւանդ թէ Ժօնտրէթի սենեակը ամենևին շարժում մը չկար, ոչ ոք կը թնտար, ոչ ոք կը խօսէր, ոչ ոք կը շնչէր. սառնային և խորին լուսութիւն մը կը տիրէր, և եթէ այն լոյսը չըլլար, կրնար կարծեալ մարդ թէ դերեզմանի մը քով կը գտնուէր :

Մարիուս կօշիկները հանեց կամաց մը և անկողնին տակ հրեց :

Քանի մը րոպէ անցաւ : Մարիուս վարի դուռին իր ծխնիւն վրայ դառնալը լսեց. ծանր և արագաշարժ քայլ մը վեր ելաւ սանդուղէն և եկաւ փողէն անցաւ. որչին դռնափակը վեր ելաւ ձայն հանելով. Ժօնտրէթն էր եկողը որ սենեակը կը մանէր :

Անմիջապէս բաղմամբիւ ձայներ բարձրացան : Ընտանիքը ամբողջապէս հիւղին մէջն էր : Միայն թէ տիրոջ բացակայութեան ժամանակ ամէնքն ալ կը լուէին դայլին բացակայութեան ժամանակ լուող դայլիկներու (louveteau) պէս :

— Ես եմ, ըսաւ Ժօնտրէթ :

— Բարձր իրիկուն, հայրիկ, ունացին աղջիկները :

— Ի՞նչ ըրիր, հարցուց մայրը :

— Ամէն բան կարգին է, պատասխանեց Ժօնտրէթ, բայց տաներս փէտ կարուած են ցուրտէն : Լաւ, աղէկ ըրեր ես այդպէս հաղուելովդ : Պէտք պիտի ըլլայ որ կարենաս վաճառահաշիւին ներշնչել :

— Բոլորովին պատրաստ եմ դուրս ելնելու :

— Ըսածներէս բան մը չպիտի մոռնաս. ամէն բան լաւ թր պիտի կատարես, այնպէս չէ :

— Անհոգ եղիր :

— Ինչու որ... ըսաւ Ժօնտրէթ : Բայց չմիջոց խօսքը : Մարիուս լսեց որ Ժօնտրէթ ծանր բան մը գրաւ սեղանին վրայ. հաւանական է թէ միջատն էր գրածը :

— Հա՛, աղէկ միտքս եկաւ, կերակուր կերա՞ք, կրկնեց Ժօնտրէթ :

— Այո՛, ըսաւ մայրը. երեք հատ խոշոր դեանախմճոր և աղ առի : Կրակին եփել տուի և կերանք :

— Աղէկ, կրկնեց Ժօնտրէթ. վաղը ձեզի հետս կը տանիմ ընթերցու : Բա՞ք մը պիտի ուտենք և ուրիշ ինչ որ պէտք է : Շարը Տասներորդներու պէս պիտի ընթերք. ամէն բան յաջող կերթայ :

Յետոյ ձայնը ցածցնելով շարայարեց :

— Կախուլ բացուեցաւ : Կատունները հոն են :

Եւս աւելի ցածցուց ձայնը և ըսաւ.

— Կրակը դիւր սըվի :

Մարիուս ածուխի շառաչիւն մը լսեց. իրօք ունէլիքով կամ երկաթէ գործիով մը ածուխ կը կտրուէր. Ժօնտրէթ շարունակեց.

— Դուռին ծխններուն եղ քսեցիր որպէս զի ձայն չհանեն:

— Այո, պատասխանեց կնիկը:

— Ժամը քանի է:

— Աեցը պիտի զարնէ հիմա: Կէս զարկաւ արդէն Սէն-Մէտարի ժամացոյցը:

— Իրա՛ւ ըսիր: ապա ուրեմն պէտք է որ պզտիկները երթան լրտեսեն, կրկնեց Ժօնտրէթ: Հոս եկէք դուք, և մտիկ ըրէք ինձ:

Փսխութի մ'եղաւ:

Ժօնտրէթին ձայնը նորէն բարձրանալով ըսաւ:

— Պիւրիօն խաթունը դուրս ելաւ:

— Այո, ըսաւ կնիկը:

— Աղէկ զիտես թէ դրացիին սենեակը մարդ չկայ:

— Այսօր չեկաւ ան, և զիտես արդէն թէ հիմա անոր ընթերցում ժամն է:

— Աղէկ զիտես:

— Այո:

— Բայց ինչ ֆլաս ունի, կրկնեց Ժօնտրէթ: պէտք է անգամ մ'երթալ և նայիլ թէ հոն է: Աղջիկ, առ սա ճրագը և գնա նայէ տնգամ մը:

Մարիուս ձեռներուն և ծունկերուն վրայ կռթնելով կա մաց մ'իջաւ և լռելեայն գէպ անկողնին տակը սպրդեցաւ:

Հազիւ թէ անկողնին տակ կծկուած պահուած էր և ահա իր դուռին ճեղքերէն լոյս մը նշմարեց:

— Պապա, աղաղակեց ձայն մը, դուրս ելած է դրացին: Մարիուս Ժօնտրէթի առջինէկ աղջիկին ձայնը ճանչցաւ:

— Ներս մտա՛ր, հարցուց հայրը:

— Չէ, պատասխանեց աղջիկը, բայց յայտնի է թէ դուրս ելած է, վասն զի բանալին դուռին վրան է:

Հայրը պոռաց:

— Հոգ չէ, մտիւր անգամ մը:

Դուռը բացուեցաւ, և Մարիուս տեսաւ աղջիկին ներս մտնող:

նեղը՝ ձեռքը աշտանակ մը ըռնած: Առաւօտուան պէս էր աղջիկը, միայն թէ աւելի ահարկու կերեար ձեռքի ճրագին լոյսովը:

Աղջկաի գէպ անկողնին գնաց: Մարիուս պահ մ'անմեկնելի անձկութիւն մ'ունեցաւ: Բայց անկողնին քով պատին վրայ բեռուած հայելի մը կար: աղջիկը գէպ այն հայելին կերթար: Ոտներուն ծայրովը բարձրացաւ և հայելին նայեցաւ: Մօտակայ սենեկին մէջ հին երկաթեղէններ կը խառնուէին և ձայն կը հանէին:

Աղջիկը ձեռքին ազուռովը մազերը յղկեց և ժպիտներ տուաւ հայելին՝ իր գիգուն և գերեզմանական ձայնովը յետագայ առունը երգելով:

Մեր սէրը տեսեց շաքաթ մը միայն:

Ո՛հ, որքան կարճ են երջանիկ օրեր:

Ո՛ւր օր պաշտուիլ, աշխատանք ունայն:

Սիրոյ ժամանակ միշտ տեսել պէտք էր,

Միշտ տեսել պէտք էր, միշտ տեսել պէտք էր:

Բայց Մարիուս կը դողար: Կը կարծէր թէ աղջիկը անտաբախտ կը լսէր իր շնչառութիւնը:

— Աղջիկը գէպ 'ի պատուհանը ուղղեցաւ, դուրս նայեցաւ և բարձր ձայնով խօսեցաւ կէս մը փախուկի կերպարանով, ինչպէս որ իր սովորութիւնն էր:

— Ո՛րքան տղեղ է Բարեղ երբ ճերմակ շապիկ մը կը հագնի, ըսաւ:

Նորէն հայելին քով եկաւ, և նորէն ինքն իրեն ձեռք և շարժումներ ըրաւ՝ հետ զհետ շիտակ և քովընտի ինքն իրեն նայելով աննայել:

— Է՛, ինչ կընես հոգ, պոռաց հայրը:

— Անկողնին և կարասիներուն տակը կը նայեմ, մարդ չը կայ, պատասխանեց՝ առանց մազերը շտկելէ գաղթելու:

— Շաներես աղջիկ, շուտ հոս եկուր, ժամանակ չկորուսենք, առնաց հայրը:

— Եկայ, եկայ, ըսաւ աղջիկը : Իրենց խճիթին մէջ ա-
մենեին բան մ'ընելու ժամանակ չկայ, շարայաբեց ինքնիրեն :
Յեռոյ ակռաներովը երգեց :

Կը մեկնիս՝ փստքով կռուելու, հաճար :

Տրտում սիրտքս միշտ հետքդ պիտ' ըլլայ :

Անդամ մ'ալ հայելին նայեցաւ և դուրս ելաւ դուռը ե-
տեէն գոցելով :

Պահ մ'ետք Մարիուս երկու նորատի աղջկանց բոկ ոտ-
ներուն ձայնը լսեց որ փողէն կերթային, նաև ժօնորէթին
ձայնը որ կը պուսար անոնց :

— Աղէկ ուշադրութիւն ըրէք. մէկը քաղաքադուռին քո-
վէն, միւսն ալ Բըթի-Պանդիէի փողոցին անկիւնէն : Պահ
մը մի՛ դադրիք գիտե՛լէ տունին դուռը, և եթէ բան մը
տեսնելու ըլլաք, շուտ մը հոս եկէք չորս ոտքով վազելով :
Ներս մտնելու համար բանալի մ'ունիք :

Առջինէն աղջիկը մըմուտց :

— Չիւնին մէջ բոկոտն կենալով պահնորդութիւն ընէ՛լ :

— Վաղը սկարպէան գոյնով մնաքսեայ կօշիկներ պիտի
ունենաք, պօռաց հայրը :

Վար իջան սանդուղէն, և քանի մը ընկէ ետք վարի դու-
ռին գոցուելու ձայնը իմաց տուաւ թէ դուռս ելած էին աղ-
ջիկները :

Տունին մէջ ալ միայն Մարիուս և ժօնորէթ կար կնիկո-
վը, և հաւանորէն նաև այն թաղուն անձերը զոր Մարիուս
մշուշին մէջ անընակ սենեկին դուռին ետեւը ընդհանարած էր :

ԳԼՈՒԹ ԺԷ.

ՄԱՐԻՈՒՍ ԶԻՆԻԹՐԱՆԻՑ ԳՐԱԳԻՆ ԳՐԹԱԳՐԱԳԻՆԸ

ՄԱՐԻՈՒՍ մտածեց թէ նորէն իր դիտարանը ելնելու
և սպասելու վայրկեանը եկած է : Ի քթթել ակնն և իր

հասակին յատուկ դիւրաշարժութեամբը միջնորդին ծակին քով
գտնուեցաւ :

Նայեցաւ :

Ժօնորէթի սենեկին ներսը տարօրինակ տեսք մ'ունէր, և
Մարիուս հասկեցաւ թէ ինչ է եղեր այն տարօրինակ լոյսը
զոր նշմարած էր : Ճրագ մը կը վառէր ժանդոտ աշտանակի
մը վրայ, բայց սենեակը իրապէս լուսաւորողը այն չէր : Թա-
նագէ մեծկակ կրակարան մը որ ամուխով լի էր և չմիշտային
մէջ գրուած, իր ցոլումովը սենեակը բոլորովին կը լուսա-
ւորէր : Ասի այն կրակարանն էր զոր ժօնորէթ առտու պատ-
րաստած էր : Ածուխը խարոյկ և կրակարանը կարմիր էր.
կապտադոյն բոց մը ասոր մէջ կը պարէր և կը նպաստէր ու-
րոշապէս ցուցունելու այն մկրատին ձեւը, զոր ժօնորէթ Բի-
էր-Լամպար փողոցէն գնած էր և որ խարոյկին մէջ դըր-
ուած կը կարմրէր : Գուռին քով անկիւն մը երկու կուտակ
կը տեսնուէր որք նախապէս մտածուած գործածութեան մը
համար պատրաստուած էին կարծես, և որոց մին հին եր-
կաթեղէններու կուտակ մը, միւսն ալ չուաններու կուտակ
մը կերևար : Եթէ մէկը տեսնէր այս ամէնը և տեղեկութիւն
մը չուենար պատրաստուող գէտքին նկատմամբ, իր միտքը
ամենատոկալի կամ ամենապարզ դադարար մ'ունենալով եր-
կուքին մէջ պիտի վարանէր : Որջը՝ այսպէս լուսաւորելով՝
աւելի դարբնոցի քանթէ գեհնական բերանի մը կը նմանէր,
բայց այս լոյսով ժօնորէթ աւելի դեւի քանթէ դարբնի մը
կերպարան ունէր :

Արակին տաքութիւնը այնքան շատ էր որ սեղանին վրայի
մոմը կրակարանին կողմէն կը հալէր և շեղակի կը հասնէր :
Զմիռնային վրայ պղնձեայ ծանր և հին խուլ-լայտեր (lan-
terne-sourde) մը կար որ Գարթուշ դարձող Գիողինէսին
արժանի էր :

Արակարանը՝ որ բուն իսկ չմիշտային վառարանին մէջ և
դրեթէ մարած փայտերուն քով գրուած էր՝ իր շողին չմիշտ-

ային ծխանին մէջը կը դրկէր և հոտ չէր հաներ :

Լուսինը՝ պատուհանին չորս ապակիներէն ներս մտնելով՝ իր սպիտակութիւնը ծիրանեզոյն և բոցափայլ սենեկին մէջ կը ծաւալէր և՛ Մարիուսի բանահիւսական մտքին համար որ նաև դործողութեան միջոցին կը մտախոհէր՝ կարծես թէ երկնային մտածում էր որ երկրային աձև երազներու հետ կը խառնուէր :

Հոյի շունչ մը՝ կտրուած ապակիէն ներս մտնելով՝ ածուխին հօտը փարատելու և կրակարանը ծածկելու կը նպաստէր :

Եթէ ընթերցողը կը յիշէ ինչ որ ըսինք արդէն Կորալի տունին նկատմամբ, Ժօնտրէթի որջը սքանչելի կերպով ընտրուած էր ըռնալի և տխուր իրողութեան մը թառորը և ոճիքի մը պահարանը ըլլալու համար : Այս որջը Բարիզի տմենէն ամայի պուլվարին, ամենէն առանձին տունին ամենէն ներքին և հեռի սենեակին էր : Եթէ դաւաճանութիւն ըսուած բանը հուսկէն չունենար անդամ, կրնար հընարուիլ այս որջին մէջ :

Յունի մը բոլոր շէնքը և խել մ'անբնակ սենեակներ պուլվարէն կը զատէին այս որջը, որու միակ պատուհանը պատերով և ցցապաւանէշներով շրջափակ անմշակ երկիրներու վրայ կը նայէր :

Ժօնտրէթ ծխափայտը վառելով անխսիր աթոռին վրայ նստած էր և կը ծխէր : Անիկը ցած ձայնով հետը կը խօսէր :

Եթէ Մարիուս Գուրֆէյրազ ըլլար, այսինքն այն մարդերուն մին որոնք կեանքի ամէն պարագաներու մէջ կը խնդան, անշուշտ քահ քահ մը պիտի ձգէր Ժօնտրէթին կնիկը տեսնելով : Ասի փեսաութենով զարգարուն սև փեղոյր մ'ունէր որ Շարլը Ժին օծումին զինակիր քարոզներուն փեղոյրներուն կը նմանէր բաւական. ահադին թարթան շալ մը իր կտաւէ միջազգեստին վրայէն առած, և մարդու մուճակներ հաղած էր. առնք այն մուճակներն էին զոր աղջիկը առտու արհամարհած էր : Ժօնտրէթ ահա իր կնիկին այս հաղորատը տես-

նելով՝ աղաղակած էր եռանդազին : Լա՛ս Կոֆուէր Է՛ եղբ' շա՛տ ողէ՛ն ըլլէ՛ր : Պէտէ՛ ե՛ որ Լաբէնա ժառանգութեան ներշնչէ՛ր :

Իսկ Ժօնտրէթ վրայէն հանած չէր Պ. Լըպլանին սուած այն նոր թիկնոցը որ մեծ կուզար իրեն, և իր հաղուստը տակաւին կրնձայէր այն թիկնոցի և բանթալօնի հակապատկերը որ Գուրֆէյրազի կարծիքին համեմատ տեսլական բանաստեղծը կը կաղմէր :

Յանկարծ Ժօնտրէթ ձայնը բարձրացուց.

— Աղէկ որ միտքս եկաւ : Այս օրին նայելով՝ անշուշտ կառքով պիտի գայ ան : Վառէ լապտերը, առ և իջիր : Վարի դուռին ետեւը պահուէ : Երբ կառքին կանգ առնուի լոտս, անմիջապէս դուռը բաց. սանդուղէն ելնելու և փողէն գէպ 'ի հոս դալու ժամանակը ետէն ճրայը բեր որ լոյս ըլլայ. յետոյ անի ներս մտնելու միջոցին դուն վար իջիր ըլլայ : Ետեւային վարձքը վճարէ և ետ ճամբէ՛ կառքը :

— Ստակը ո՛ր դտնեմ, հարցուց կինը :

Ժօնտրէթ բանթալօնին քսակը խառնեց և հինգ ֆրանքոց մը տուաւ անոր :

— Ի՛նչ է այդ, պօռաց կնիկը :

Ժօնտրէթ արժանապատուութեամբ մը պատասխանեց.

— Գրացիին այս առտու տուած թալերն է :

Յետոյ շարայաբեց.

— Երկու աթոռ պէտք է հոս, գիտե՛ս :

— Ինչո՛ւ :

— Կտակելու համար :

Մարիուս աղիքին մէջ սարսուռի մը շրջաբերիլը զգաց երբ լոտեց կնիկին յետադայ հանդարտ պատասխանը.

— Ատ ալ մտածելու բան է. կերթամ դրացիին աթոռները կը բերեմ :

Եւ արագ շարժումով մը որջին դուռը բացաւ և փողը ելաւ :

Մարիուս դարանէն վար իջնելու, մինչև անխոյզներ երթալու և տակը երթալու ժամանակ չունէր իրապէս :

— Ճրայր առ, պօռաց ժօնարէթ :

— Չէ, ըսաւ, աւելորդ շփոթ մ'է այդ ինծի համար, վասն զի երկու աթուռ պիտի բերեմ: Լուսինը ճառագայթած է :

Մարիուս լսեց որ կնիկին ծանր ձեռքը խարխափելով իր դուռին բանալին կը փնտռէր մութին: Բացուեցաւ դուռը: Մարիուս տեղը կեցաւ՝ երկիւղէն և շուարումէն բեկեռուելով: Ժօնարէթին կնիկը մտաւ:

Մանասրտեան երգէն լուսնի ճառագայթ մը կանցնէր և երկու մեծամաս ստուերներու մէջ տեղը կերկնար: Այս ըստ ուերներուն մին բոլորովին կը ծածկէր այն պատը որու վրայ կը թնամ էր Մարիուս, այնպէս որ ասի աներեւոյթ կը մնար:

Կնիկը վեր ըրաւ աչերը, չտեսաւ Մարիուսը, սուա երկու աթուռները՝ որոնցմէ ի վատ ուրիշ չուէր Մարիուս, և ձգեց գնաց՝ թողլով դուռը որ շրահ մ'ընելով նորէն դուռուցաւ:

Ժօնարէթի կնիկը որջը մտնելով,

— Ահա աթուռները, ըսաւ:

— Ահա լապտերն ալ, ըսաւ երիկը: Շուտ իջեր:

Կնիկը աճապարումով հնազանդեցաւ, և ժօնարէթ մինակ մնաց:

Աթուռները սեղանին երկու կողմը դէմ դէմի դրաւ. մերտաւ կրակարանին մէջ դարձուց, չմիտէային առջև հին հովարդէլ մը դրաւ որ կրակարանը կը ծածկէր, յետոյ դնաց չուաններուն կուտակին քով և ծուռեցաւ, կարծես բան մը քննելու համար:

Մարիուս անատեն դիտեց թէ այն՝ զոր տէն կուտակ մը կարծած էր՝ շատ վարպետութեամբ շինուած առաստանէ ելարան մ'էր որ փայտէ ասալիքներ ունէր, նաև երկու ախիշ՝ որոնցմով ելարանը կրնար տեղ մը կտուտելով կախուիլ:

Թէ այս ելարանը և թէ քանի մը մեծ գործիներ որք երկար իրական մահալներ էին և որք դուռին ետեւը դիզուած

հին երկար զէնքներու դէպքն հետ խառնուած էին, առտու ժօնարէթի որջը չկային, և անշուշտ կէսօրէն ետք՝ Մարիուս օր բացակայութեան ժամանակ բերուած էին:

— Գործիք շինող դարբէնի գործիներ են անոնք, ըսաւ Մարիուս մտապէս:

Եթէ Մարիուս այս տեսակ իրերու մէջ աւելի հմտութիւն ունեցած ըլլար, պիտի ճանչնար թէ այն լծակները զոր դարբինի գործիներ կը կարծէր, կղպակ մը խորտակել կամ դուռ մը բռնալ, նաև կարելի կամ յատանել կրցող այլ և այլ գործիներ էին, և կը կազմէին անգլիական գործիներու երկու ընտանիքը զոր գործերը կրօնէքէր և հնչողէք կանուանեն:

Չմիտէաւ, սեղանը և երկու աթուռները ճիշդ Մարիուսի դէմն էին: Կրակարանը ուղահարած էր. սենեակը ալ միայն ճրագէն լոյս կառնուր. սեղանին կամ չմիտէային վրայ ամենափոքր խեցին մեծ շուք մը կը կազմէր: Բերանը կարուած ջուրի սափոր մը պատի մը կէսը կը ծածկէր: Այս սենեակին մէջ չգիտեմ ինչ սովորի և սպառնալի հանգարտութիւն մը կը տրէր: Կղզար մարդս թէ ահարկու բան մը տեղի պիտի ունենար հոն:

Ժօնարէթ մտնելով ծխել, ծխախայտը մարած էր. ծանր նշան մտառանջութեան: Ժօնարէթ իր տեղը նստած էր: Մոմին լոյսը անոր դէմքին վայրենակաւ և նուրբ անկիւնները դուրս ցցել կուտար: Ունքերը կը պոստէր, և աջ ձեռքով յանկարծակաւ ուրախութեան շարժումներ կընէր՝ կարծես ներքին տխուր մենախօսի մը յետին իրատեսներուն պատասխան տալով: Երբ անգամ մ'էս այսպիսի անյայտ պատասխան մը տուաւ ինքն իրեն, սեղանին զգոցը ուժղնակի քաշեց, խոհարանի երկայն դասակ մը հանեց զոր անոր մէջ պահած էր, և անոր սայրը ըզուզին վրայ փորձեց: Ետքը դանաւ կը նորէն ներս գնելով զգոցը հրեց:

Մարիուս ալ իր աջ կողմի դրոպանէն ատրճանակը բռնեց հանեց, և սարպելու պատրաստեց:

Ատրճանակին կայծահաս բլթակը քաշուելու ատեն պղտի ձայն մը հանեց, նուրբ և ցամաք ձայն մը :

Ժօնտրէթ սարսուռեցաւ, և կէս մը աթոռին վրայէն ելաւ :
— Ո՛վ է ան, պօռաց :

Մարիուն շունչը դադրեց. Ժօնտրէթ պահ մը մտիկ ըրաւ, յետոյ սկսաւ խնդալ՝ ըսելով.

— Ապուշ եմ, ինչ եմ: Միջնորմը ճոռնած է անշուշտ :
Մարիուն ատրճանակը ձեռքը պահեց :

ԳԼՈՒԹ ԺԸ.

ՄԱՐԻՈՒՆԻ ՆՐԱՅԻՆ ԱԹՈՒՆԵՐԸ ԳԵՄ ԱՌ ԳԵՄ ԿԸ ԿՆՆԱՆ

ՅԱՆԱՐԾ զանգակի մը հեռաւոր և մեղամաղձային ճօ-
ճումը ապակիները գդրդեց: Սէն-Մէտարէն ժամը վեց կը
զարնէր :

Ժօնտրէթ ամէն մէկ զարկը դուրսը անդամ մը վեր ընե-
լով նշանակեց, իբր վեցերորդը զարկաւ, մատերով ճրա-
դին քիթը առաւ :

Յետոյ սկսաւ քայլել սենեկին մէջ, մտիկ ըրաւ ըսելու հա-
մաք թէ արդեօք ձայն մը կուզայ փողէն. քայլեց և նորէն
մտիկ ըրաւ :

— Բաւական է որ գայ, կմկմաց. յետոյ նորէն իր աթո-
ռին քով եկաւ :

Հազիւ թէ կը նստէր, և ահա դուռը բացուեցաւ :

Ժօնտրէթին կնիկը բացած էր դուռը, և փողը կը կենար
օղակալի օրիուն ձև մ'ընելով զոր խուլ-լապտերին ծակե-
րուն մին վարէն կը լուսաւորէր :

— Հրամայե՛ք, պարոն, ըսաւ կնիկը :

— Հրամայե՛ք, բարերար իմ, կրկնեց Ժօնտրէթ արագա-
պէս ելնելով :

Պ. Լըպլան երևցաւ :

Հանդարտ կերպարան մ'ունէր, որ տարօրինակ պատկա-
ռանք մը կուտար իրեն :

Չորս լուիճի գրաւ սեղանին վրայ :

— Պ. Ֆապանթու, ըսաւ, ահաւասիկ ձեր սենեկի վարձ-
քին և առաջնական պիտոյից համար : Ետքն ալ Աստուած ու
ղորմած է :

— Աստուած փոխարէնը հատուցանէ ձեզ, առատափրա
բարերարդ իմ, ըսաւ Ժօնտրէթ, և արագապէս կնիկին մօ-
տենալով,

— Ետ զրկէ կառքը, ըսաւ կամաց մը :

Կնիկը ձգեց գնաց մինչդեռ էրիկը բարի եկաք ըսելով հա-
ղարումի քաղաքավարական ձևեր կրնէր և աթոռ մը կու-
տար Պ. Լըպլանին : Պահ մ'ետք կնիկը եկաւ և ըսաւ անոր
ականջին :

— Կառքը գնաց :

Չիւնը որ առաւօտէն 'ի վեր տնընդհատ կուղար, այնքան
թանձրացած էր որ ոչ կառքին գալը և ոչ ալ մեկնելը լըս-
ուած էր :

Սակայն Պ. Լըպլան նստած էր :

Ժօնտրէթ նոյնպէս նստած էր միւս աթոռին վրայ որ Պ.
Լըպլանին գէմն էր :

Հիմա զաղափար մ'ունենալու համար այն տեսարանին
վրայ որ պիտի հետեւի, ընթերցողը թող մտքին առջեւ բերէ
ստանալներ գիշերը, Սալբէթրիէրի ձիւնապատ և սմայի վայ-
րերը որք անբաւ պատանքներու պէս ճերմակ կերեւան լուս-
նի ճառագայթով, կանթեղներուն պատրոյդի լոյսը որ անդ
տեղ այս տխրալի պուլվարները և սև կնձիններու երկայնա-
ձիգ շարքերը կը կարմրէ, գիշերապահներու կայանէն մինչև
Կօրպոյի տունը քառորդ մզոնի մը մէջ թերևս ամենին ան-
ցորդ մը չգտնուիլը, այն յետին ծայր լուսթիւնը, սոսկումը
և խաւարը որք Կօրպոյի տունը կը շրջապատեն, Ժօնտրէթին
ճրագով մը լուսաւորուած ընդարձակ սենեակը որ այս խար-

խուլ տունին, առանձնական վայրերուն և մթութեան մէջ տեղն է, և այս որջին մէջ երկու մարդի սեղանի մը քով նստած ըլլալը, Պ. Լըպլանն որ հանգարտ է, ծօնորէթի որ կը ժպտի և ահարկու է, կնիկը որ մատակ դայլ մ'է և ան-կիւն մը քաշուած, Մարիուս որ միջնորմին ետեւ աներեւոյթ կանգուն կսպասէ, որ ամէն բան կը լծէ, որ ամէն շարժում կը տեսնէ, և աչքովը կը գիտէ՝ ձեռքը ատրճանակ մը բռնած:

Մարիուս գանիլ կզգար միայն, բայց ամենն ինչէր վախ-նար: Ատրճանակին բունը կը սեղմէր և սիրտ առնուլ կըզ-դար: Պիտի կեցնեմ այս թշուառականը երբ որ ուզեմ, կը-սէր մտապէս:

Ազգար թէ ոստիկանութեան մարդերը տունին քովերը տեղ մը դարանը մտած են. թէ որոշուած նշանը տրուելուն կըս-տասեն և թէ բոլորովին պատրաստ են հասնելու և թշուա-ռականը բռնելու:

Մանաւանդ կը յուսար որ ծօնորէթի և Պ. Լըպլանի այս բուռն հանդիպումէն լոյս մը ժայթքելով պիտի լուսաւորէր ինչ որ Մարիուս կուզէր իմանալ:

ԳԼՈՐԲ ԺԲ.

Պ. ԼԵՊԼԱՆ ՄԹԻՆ ԽՈՐՈՅՐ ՏԵՍՆԵԼՈՎ ՄՏԱՏԱՆՋՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԿՐԷ

Պարոն Լըպլան նստաւ չնստաւ դէպ 'ի խշտեակները նայեցաւ որք թափուր էին:

— Ի՞նչպէս է վերաւոր խեղճ պզտիկդ, հարցուց:

— Գէշ կերթայ, պատասխանեց ծօնորէթ աղիողորմ և շտրհապարտ ժպիտով մը, շատ գէշ է, տէր իմ յարգի: Առջինէի քոյրը Պուրպ տարաւ զան վէրքը դարմանելու հա-մար: Հիմա պիտի տեսնէք զանոնք. շատ չանցնիր կուզան:

— Տիկին Պապանթու աւելի աղէկ կերևայ ինձ, կրկնեց

Պ. Լըպլան ծօնորէթի կնիկին այլանդակ հաղուստը նայե-լով: Նայն միջոյին այս կնիկը Պ. Լըպլանի և դուռին մէջ կարծես դուռը պահպանելու համար սպառնացողի և կռուողի մը դիրքով ոտքի վրայ կեցած էր և զան կը դիտէր:

— Խեղճը մեռնելու մօտ է, ըսաւ ծօնորէթ: Բայց բա-րեքաղլաբար այս կինը քաջասիրտ է, պարոն: Չէ թէ կին այլ կով մ'է ան:

Կնիկը՝ այս ողորումէն յաւզուելով՝ փաղաքշուող հրէշի մը պէրանքով աղաղակեց.

— Միշտ բարեսիրութիւն կը ցուցունես ինձ, Պ. ծօնորէթ:

— Ծօնորէթ, հարցուց Պ. Լըպլան, կը կարծէի թէ Քա-պանթու է ձեր անունը:

— Պապանթու ծօնորէթ, կրկնեց անմիջապէս երկը. դե-րասանի մականունն է այս:

Էւ անդամ մը կնիկին նայելէ և ուսերը վեր ընելէն ետք զոր Պ. Լըպլան չնշմարեց, ծօնորէթ շարայտեց պաճուճա-ղարդ և ողորակի ձայնով մը զոր կակիլութեամբ կը հանէր.

— Ա՛հ, վասն զի այս խեղճ սիրականս և ես միշտ սիրով և միաբանութեամբ ապրած ենք միատեղ: Եթէ ասի ալ չու-նենայինք, հապտ ալ մեր ինչը մնացած պիտի ըլլար: Շատ թշուառ ենք, տէր իմ պատուարժան: Բաղուկ կայ, բայց աշխատանք չկայ: Սիրտ կայ, բայց դորժ չկայ: Չգիտեմ թէ կառավարութիւնը ինչ կը մտածէ այս մասին, բայց՝ թէ և պատուոյս վրայ կերպնում, պարոն, թէ ժողովէն չեմ, թէ և խռովարար չեմ, թէ և չեմ ուզեր որ դէշութիւն մ'ըլլայ ա-նոր, բայց եթէ պաշտօնեաներն ըլլայի ես, պատիւիս վրայ կըլտեմ թէ դորժերը տարբեր ընթացք մը կուենային: Ահա ձեզի օրինակ մը տամ. ուզեցի աղջկներուս դիրք խաւաքար-տելու արհեստը սորվեցնել տալ: Բօրեւս ըսեք ինձ. Ի՞նչ արհեստ մը: Այո՛, արհեստ մը, պարզ արհեստ մը, հայ հանելու զո՛րժ մը: Ա՛հ, ինչ անկում, տէր իմ բարերար. միթէ ասի մեծ նուաստութիւն մը չէ՞ մեզի երբ ժամանակաւ

քարերաստ վիճակի մէջ գտնուած ենք : Աւաղ, որ մեր այնքա-
քարերաստութեան ժամանակէն ոչինչ ունինք հիմա, ոչինչ,
բաց 'ի բանէ մը, պատկերէ մը որմէ չեմ ուզեր զրկուիլ, և
որմէ պիտի զրկուիմ սակայն, վասն զի պէտք է ապրիլ, կը
կրննամ թէ պէտք է ապրիլ :

Միջնդեռ ժօնարէթ կը խօսէր տեսակ մ'առերեւոյթ շփո-
թով մը որ ամենեին չէր այլայլեր անոր դէմքին խորամանկ
և կեղծ արտայայտութիւնը, Մարիուս վեր ըրաւ աչքը և սե-
նեկին դէպ 'ի ներսի կողմը մարդ մը տեսաւ զոր տակաւին
նշմարած չէր : Երօք քիչ մ'առաջ մարդ մը ներս մտա՛ւ էր
այնքան միջով որ դուռին իր ծխնիններուն վրայ դառնալը
լսուած չէր : Այս մարդը մանիշաղոյն կտաւէ հին, մաշուած,
արատաւոր, կտրուած և իր ամէն ծալերովը ճեղքեր կաղ-
ժող ժիւէ մը, բաժբակեայ թախշէ լայն բանթալօն մը հա-
ղած էր, ոտներն ալ սանգալի հողաթափներ ունէր, շապիկ
հագած չէր, վիզը մերկ, բազուկները նոյնպէս մերկ էին,
և գոնաւոր նկարներ ունէին, իսկ դէմքը սևով մրոտուած
էր : Մօտազոյն անկողնին վրայ լռիկ մնջիկ նստած էր, և
Ժօնարէթի կնիկին ետեւը գտնուելուն հաճար աղօտապէս կը
նշմարեէր :

Մարիուս այս մարդը նշմարած միջոցին նաև Պ. Լըպլան
ետեւը դարձած էր դրդուելով այն տեսակ մը մտղնիսական
քնադգուձէն որ մարդուս նայուածքին իմաց կուտայ. Պ. Լըպ-
լան չկրցաւ զսպել իր դարմանքը և շարժում մ'ըրաւ զոր
նշմարեց Ժօնարէթ :

— Ա՛հ, կը տեսնեմ որ ձեր թիկնոցին կը նայիք, պօռաց
Ժօնարէթ քաղցր կերպարանով մը իր վրայի թիկնոցը կռնի-
քով : Յարմար եկաւ ինձ այն, սառեզիւ յարմար եկաւ :

— Ո՛վ է այս մարդը, հարցուց Պ. Լըպլան :

— Ասի, ըսաւ Ժօնարէթ, գրացի մ'է ան : Հող մի ընէք :

Դրացին տարօրինակ կերպարան մ'ունէր : Սակայն Սէն-
Մարտի արուարձանին մէջ քիմիական արտաբերութիւններու

բաղմամբիւ դարձարաններ կան : Գործարաններու բաներնե-
րուն շատերուն դէմքը կրնայ մրոտ ըլլալ : Մանաւանդ թէ
Պ. Լըպլան յօտից ցլլուի անմեղ և աներկիւղ վստահու-
թիւն մը կը ցուցունէր :

— Ներեցէք : Ի՞նչ կըսէիք ինձ, Պ. Ֆապանթու :

— Չեզի կըսէի սիրելի և տէր իմ պաշտպան, կրկնեց Ժօն-
արէթ սեղանին վրայ կռթնելով և Պ. Լըպլանին նայելով
անշարժ և զորովալի աշերով որք պօս օձի մ'աչերուն կը
նմանէին բաւական, կըսէի թէ ծախու պատկեր մ'ունիմ :

Գուռէն պզտի շուք մը լուեցաւ : Երկրորդ մ'ալ եկաւ
և Ժօնարէթի կնիկին ետեւը անկողնին վրայ նստաւ : Միւ-
սին պէս ասոր ալ թեւերը բաց էին և երեսն ալ մնալէ կամ
մրուրէ դիմակ մ'ունէր :

Թէպէտեւ այս մարդը իրապէս սպրդելով սենեակը մտած
էր, բայց և այնպէս չկրցաւ չնշմարուիլ Պ. Լըպլանէն :

— Անհոգ եղիք, ըսաւ Ժօնարէթ : Տունը բնակող մար-
դիկ են անոնք : Կըսէի ուրեմն թէ թանկադին պատկեր մը
ունիմ... Ահա, տեսէք, պարոն :

Աթուէն ելաւ, մօտեցաւ պատի մը որու ստորոտը նկա-
րատախտակ մը գրուած էր, Ժօնարէթ գարձուց զայն դար-
ձեալ պատին կռթնած թողլով : Երօք պատկերի նմանող բան
մ'էր այն և ճրագին լոյսովը գրեթէ ինչ ըլլալը կերեւար :
Մարիուս այս պատկերը չէր կրնար որոշապէս նշմարել Ժօն-
արէթ իր և պատկերին մէջ տեղը նստած ըլլալուն համար.
միայն թէ իր դիտարանէն կընդնշմարէր տձև կերպով մրոտ-
ուած նկար մը և զխաւոր անձի պէս բան մը, որ օտարոտի
կտաւներու և հողմարգելի նկարներու անհասարակութեամբ
դունաւորուած էր :

— Ի՞նչ բան է այդ, հարցուց Պ. Լըպլան :

Ժօնարէթ գարմաքով մ'աղաղակեց.

— Վարպետի նկար մը, մեծագին պատկեր մը, իմա բա-
րերար. աղջիկներուս պէս կը սիրեմ զայն, վասն զի յիշա-

տակներ կը բերէ մտքիս, բայց ըսի ձեզ արդէն և խօսքս ետ չեմ առներ, այնքան դժբաղդ եմ որ կուզեմ վաճառել...

Պ. Լըպլան կամ պատահարար և կամ թերևս փոքր ինչ խռովիլ սխեւելով նորէն դէպ 'ի սենեկին ներսի կողմը նայեցաւ: Հոն հիմա չորս մարդ կար, երեքը անկողնին վրայ նըստած, մին դուռին մըթին քով ոտքի վրայ կայնած, չորս սին ալ բազուկները բայց և երեսները մրոտուած, և չորսն ալ անշարժ: Անկողնին վրայ նստողներուն մին պատին կը կռթնէր՝ աչերը դոցած, և կրնար կարծուիլ թէ կը քնանար: Ասի ծեր էր. իր ճերմակ մազերը սևադեմ երեսին վրայ սոսկալի կերպով կերևային: Միւս երկուքը երիտասարդ կերևային. մին մօրուանի, միւսը մազոտ էր: Եւ ոչ մէկը մուռ ճակ ունէր. սրունք որ հողաթափ չունէին, բոկոտն էին:

Ժօնտրէթ գիտելով թէ Պ. Լըպլանին աչքը այս մարդեւուն վրայ կը յառէր, ըսաւ.

— Բարեկամներ են, դրացի են ասոնք: Մրոտ է անոնց դէմքը, վասն զի ածխադործ են, ձխահան կը մաքրեն: Հոգ մի ընէք, տէր իմ, բայց դնեցէք սա պատկերս: Գութ ունեցիք իմ թշուառութեան վրայ: Սուղ չսխտի ծախեմ ձեզ: Ինչ գին կը կտրէք:

— Բայց, ըսաւ Պ. Լըպլան ժօնտրէթին նայելով աչքին ծայրովը և զուշացող մարդու մը պէս, կապէլիոնի նշանաւ տախտակ մ'է այդ. երեք ֆրանքի չափ կարծէ:

— Թղթակալդ քնկդ է. հաղար թալերով գոհ կըլլամ, ըսաւ ժօնտրէթ:

Պ. Լըպլան ոտքի վրայ ելաւ, պատին կռթնեցաւ և արահորէն սենեկին չորս գին նայեցաւ: Իր ձախ կողմը պատուհանին քովէ էր ժօնտրէթ, իսկ աջ կողմը դուռին քովէ էին կնիկը և չորս մարդերը: Չորս մարդերը չէին շարժեր և կարծես թէ և ոչ իսկ կը տեսնէին զինքը. ժօնտրէթ նորէն սկսած էր խօսիլ այնպիսի աղիողորմ եղանակաւ, այնպիսի աղօտ բի

բով և այնպիսի ողբալի գոչումով մը որ Պ. Լըպլան կրնար կարծել թէ իր առջև տեսածն էր մարդ մը որ թշուառութեան պատճառաւ պարզապէս խեցած է:

— Եթէ չգնէք այս պատկերը, սիրելի բարեբար, կըսէր ժօնտրէթ, ալ ապաւէն մը չունիմ, ալ կը մնայ ինձ երթալ գետը նետուիլ: Ե՛րբ կը մոտածեմ թէ ուղեցի աղջիկներու կէս-ընտիր կերպով խաւաքարտելու, կաղանդչէքի տուփեր խաւաքարտելու արհեստը սորվեցնել տալ. բայց ասոր համար սեղան մը պէտք է մէջ տեղը տախտակով մը որպէս զի ապակիները վար չիյնան. յատկապէս շինուած փուռ մը պէտք է, երեք խորշեր ունեցող պտուկ մը զօրութեան զանազան աստիճաններու համար զօր սոսինձը կը պարտաւորի ունեւալ, որպէս զի փայտի կամ թուղթի, կամ դիպակներու համար կարենայ դործածուիլ 'ի հարկին. կտրոց մը խաւաքարտը կտրելու և կաղապար մը զայն յարգարելու համար, կըսուան մը պողպատները բեւեռելու համար, վրձիններ և ուրիշ չղիտեմ որքան բաներ. և այս ամէնուն նպատակն է օրը չորս սու վաստիլի, և այն՝ տասնուչորս ժամ աշխատելով օրը մահաւանդ թէ ամէն մէկ տուփը բանուրին ձեռքէն տաներէք անդամ կանցնի. պէտք է նաև թրջիլ թուղթը, բան մը չաքատել, սոսինձը տաք պահել, և այլն, և այլն. կը կրկնեմ ձեզի թէ օրը չորս սու է վարձքը. ինչպէս կուզէք որ կարելի ըլլայ ապրիլ:

Ժօնտրէթ այսպէս խօսելու ժամանակ չէր նայեր Պ. Լըպլանին որ կը գիտէր զան: Պ. Լըպլանին աչքը ժօնտրէթին և ասոր աչքն ալ դուռին վրայ յառած էր: Մարիուսի շնչաւոր ուշադրութիւնը մէկէն միւսին կերթար: Պ. Լըպլան կարծես կըսէր իւրովի: Ապուշ մ'է, ինչ է այս մարդը: Ժօնտրէթ նուազուն և աղերսալի կերպով ձայնի ամէն տեսակ հնչիւններ տալով երկու կամ երեք անգամ կրկնեց. Ալ ինձ կը մնայ երթալ գետը նետուիլ: Միւս օր Աւստրիացի կամուրջ ջին կողմէն երեք աստիճան վար իջայ գետը նետուելու համար:

Յանկարծ իր մարած բիրը սոսկալի փայլատակումով մը լուսաւորեցաւ. այս սղտիկ մարդը կանչներով ահարկու կերպարան մ'ունեցաւ. քայլ մ'առաւ գէպ 'ի Պ. Լըպլան և որոտաձայն դոջումով մ'աղաղակեց.

— Բայց խնդիրը ասոնց վրայ չէ. կը ճանչնա՞ք զիս :

ՓԼՈՐԻ Բ.

ԴԱՐԱՃԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՅՆ պահուն սենեկին դուռը յանկարծ բացուելով եւրեք մարդ երեցան՝ կապոյտ կտաւէ պլուզաներով և սև թղթէ դիմակներով: Առջինը նիհար էր և երկաթագամ երկայն բիր մ'ունէր. երկրորդը որ վեթիսարի մարդ մ'էր, կոշիկը ջախջախելու դժբաժնուող ուն մ'ունէր զոր կտիւն միջնատեղէն և վարի տապարէն բռնած էր: Երրորդը որ յոյր և կարճ ուսեր ունէր, առջինէն նուազ նիհար, երկրորդէն նուազ յաղթանդամ էր, և բանտի դուռէ մը դողցուած ահազին բաւալի մը բռնած էր:

Կերեայ թէ Ժօնտրէթ այս մարդերուն դալուստին կսպսէր: Ժօնտրէթ և բրաւոր նիհար մարդը սկսան արագապէս տրաւմախօսել:

— Ամէն բան պատրաստ է, հարցուց Ժօնտրէթ:

— Այո՛, պատասխանեց նիհար մարդը:

— Բայց ո՞ւր է Մօնրարնասը:

— Անի ճամբան կանգ առաւ աղջիկիդ հետ խօսակցելու համար:

— Որո՞ւ հետ:

— Առջինեկին հետ:

— Կա՞ր մը կայ վարը:

— Այո՛:

— Մարէնկոթին երիվար լծուեցա՞ւ:

— Լծուեցաւ:

— Երկու լաւ երիվար, այնպէս չէ:

— Պատուական երիվարներ:

— Ուրեմն մարէնկոթը կսպասէ՞ ուր որ ըսի թէ պէտք է սպասել:

— Այո՛:

— Լաւ, ըսաւ Ժօնտրէթ:

Պ. Լըպլան բոլորովին գեղնած էր: Որջին մէջ իր բոլորտիքը եղածները կը դիտէր ուր ինկած ըլլալը հասկցող մարդու մը պէս, և իր գլուխը կարգ ըստ կարգէ իր չորս կողմը առնող գլուխներուն ուղղուելով՝ վզին վրայ կը շարժէր ուշադրութեամբ և զարմացող մարդու մը յամրութեամբ: Բայց կերպարանին վրայ չկար բան մը որ երկիւղի նմանէր: Այդ զանը յանկարծագէտ պատնէշ մ'ըրած իրեն, և ահա այս մարդը որ վայրկեան մ'առաջ բարի ծերուկի մը կերպարան ունէր, յանկարծ տեսաւ մ'ըմբիշ դարձած էր, և իր հաստաբազուկ ձեռքը աթոռին կռնակին վրայ կը դնէր ահարկու և զարմանալի շարժումով մը:

Ծերը որ այսպիսի վաանցի մ'առջև կարի հաստատ և արի էր, կերեայ թէ այն անձերու կարգէն էր որոնք ինչպէս բարի նոյնպէս և արի կըլլան դիւրապէս և պարզապէս: Բնաւ օտարական չէ մարդուս այն հայրը որու աղջիկը կը սիրէ: Մարիուս հպարտութիւն մը գզաց այս անձանոթին արիու թիւնը տեսնելով:

Եկած մարդերուն երեքը որոնց համար Ժօնտրէթ քիսահան ճադող էն առնէ՞ր ըսած էր, երկաթեղէններու կուտակին մօտեւել մին թիթեղի մկրատ մը, միւսը ծանր մարմիններ վերցունելու յատուկ լծակ մը, երրորդը կռան մ'առաւ, և երեքն ալ դուռին առջև շարուելով կեցան առանց խօսք մ'արտասանելու: Ծերը անկողնին վրայ մնացած, և աչքը միայն բացած էր: Ժօնտրէթին կնիկն ալ անոր քով նստած էր:

Մարիուս մտածեց թէ քանի մը բոսկէն ետք միջամտելու

ժամանակը եկած պիտի ըլլայ, և աջ ձեռքը փողին ուղղու-
թեամբ գէպ 'ի ձեղունը վերցուց' պատրաստ ըլլալով ասոր-
ձանակը նետելու:

Ժօնտրէթ բրաւոր մարդին հետ խօսելէ դադրելէն ետք՝
նորէն գէպ 'ի Պ. Լըպլան դարձաւ և կրկնեց իր հարցումը
իր սովորական խնդումովը որ ցած, զսպաւած և սոսկալի
խնդում էր:

— Ձէք ճանաչար ուրեմն զիս:

Պ. Լըպլան ուղղակի երեսը նայելով պատասխանեց.

— Ոչ:

Մնասեն Ժօնտրէթ մինչև սեղանը եկաւ. ճրագին վրայէն
ժուռեցաւ, թեւերը կուրծքին վրայ դրաւ, անկիւնաւոր և
վայրենի ծամիւրքը Պ. Լըպլանի հանդարտ երեսին մօտեցուց,
կրցածին չափ յառաջացաւ առանց սակայն ետ քաշուիլ տա-
լու Պ. Լըպլանը, և խածնելու պատրաստուող այս վայրենի
գաղանի մը դիւրքը պահելով պօռաց:

— Անունս ո՞չ ֆատրանթու է, ո՞չ ալ Ժօնտրէթ. Թենար-
տիէ անունս, Մօնֆերմէյլի պանդոկապետն եմ ես, լսեցիք.
Թենարտիէ է անունս. հիմա ճանչցա՞ք զիս:

Պ. Լըպլանի ճակտին վրայէն անշուքեղ կարմրութեամբ
յաւ. և իր սովորական հանդարտութեամբը պատասխանեց՝
առանց վախով հանելու, ոչ ալ բարձրացնելու ձայնը.

— Դարձեալ ոչ:

Մարիուս չլսեց այս պատասխանը: Ով որ նոյն միջոցին և
մօթին տեսնէր Մարիուսը, պիտի տեսնէր որ վայրենի, ա-
պուշ և շանթահար մարդ մը դարձած է ան: Երբ Թենարտիէ
է առաջ, ըսած էր Ժօնտրէթ, Մարիուս մարմնովին սարսե-
լով պատին կոթնած էր իբր թէ սիրտը մօտուած սուրի մը
երկաթին ցուրտը զգայած ըլլար: Յետոյ յամբար վար ա-
ւած էր իր բազուկը որ նշան տալու համար պատրաստ էր
հրացանակը պարպելու, և երբ Ժօնտրէթ Լաէցիէ, Թենարտիէ
է անունս կրկնած էր, քիչ մնաց որ Մարիուսի ուժաբեկ մա-

տերը պիտի ձգէին որ իյնայ ատրճանակը: Ժօնտրէթ իր ուժ
ըլլալը յայտնելով չոռւած էր Պ. Լըպլանը, բայց տակն ու
վրայ ըրած էր Մարիուսը: Այս Թենարտիէ անունը զօր Պ.
Լըպլան կերևար թէ չէր ճանչնար, Մարիուսին ծանօթ ա-
նուն մ'էր: Յիշենք անգամ մը թէ ինչ էր իրեն համար այս
անունը. Մարիուս սրտին մէջ պահած էր իր հօրը կտակին
մէջ գրուած այս անունը. մտքին մէջ, յիշողութեան մէջ
կը կրէր զայն սա նուիրական յանձնարարութեան պատ-
ճառաւ. « Թենարտիէ անուն մէկը կեանքս աղատեց: Եթէ
զաւակս հանդիպի անոր, թող ընէ անոր այն ամէն աղէ-
կութիւնները զոր կարող պիտի ըլլայ ընելու »: Ինչպէս կը
յիշենք, այս անունը անոր հօգիին բարեպաշտութիւններուն
մին էր. և իր հօրը անունին հետ նաև Թենարտիէի անունը
եռանդակին կը պաշտէր: Ինչ. այս է եղևր ուրեմն այն Թե-
նարտիէն, Մօնֆերմէյլի այն պանդոկապետը զոր այնքան
ժամանակ և պարսպ տեղը փնտռած էր: Աերջասկէս ահա
կը դառնէր զան, բայց ինչպէս. իր հայրին այն փրկիչը աւա-
զակ մ'էր. այն մարդը որու համար Մարիուս եռանդակին
կը փափաքէր անձը նուիրել, հրէշ մ'էր. Բօնմէրսի զնգա-
պետին այն աղատիչը եղեռնադորձութիւն մը կատարելու
վրայ էր, եղեռնադորձութիւն որու ձեռք տակաւին սրտապէս
չէր երևար Մարիուսին և որ սակայն դաւադրական մար-
դապանութեան մը կը նմանէր. և սրբւ վրայ պիտի կատար-
ուէր այն եղեռնադորձութիւնը, տէր իմ Աստուած. ինչ ա-
ղէտք. ինչ դառն հեղնութիւն բաղդի. հայրը դադարէն մե-
ջէն հրաման կընէր անոր ամէն կրցած աղէկութիւնը ընել
Թենարտիէին. չորս տարիէ 'ի վեր Մարիուսին միակ զաղա-
փարն էր իր հայրին այս պարտքը վճարել, և ճիշդ այն
միջոցին ուր աւագակ մը ոճրագործութեանը ժամանակ
արդարութեան ձեռքը պիտի յանձնէր, ճակատադիր՝ Թե-
նարտիէն է ան՝ կը պօռար. Մարիուս վերջապէս հօրը կեան-
քին փոխարէնը պիտի հատուցանէր այն մարդուն, կեանք մը

որ Աւթերյոյի դիւցազնական գաշտին վրայ ումբատարափի մը միջոցին ազատուած էր. բայց եփու տէս որ հատուցանելու փոխարէնէն էր կառափնաւոր. ինքն իրեն խոստացած էր Թե- նարտիէին մօտենալու ժամանակ նախ և առաջ անոր ոտնե- րուն առջև նետուիլ՝ եթէ երբեք յաջողէր դանելու զան, և իրօք ահա հիմա դատած էր, բայց չէ թէ անոր ոտքը ինսա- լու այլ զան գահիճին մատնելու համար : Օղնէ Թեհարտի- ձին, կըսէր հայրը, իսկ Մարիուս այս պաշտելի և նուի- րական ձայնին իբր պատասխան Թեհարտիէին կեանքը կը քառնար. և միթէ ներելի էր որ իր կեանքը վտանկելով ծօրժ Բօնմէրսիի կեանքը ազատող մարդը, հիմա դերեզմա- նին մէջ պառկող նոյն ինքն ծօրժ Բօնմէրսիին այսինքն իր հօրը տեսարան մ'ըլլայ Սէն-Ժաղի հրապարակը դիտաւուե- լով իր պատճառաւ, այսինքն այն Մարիուսին մատնութեամբ որ իր հայրէն կտակաւ հրաման առած էր աղէկութիւն ընե- լու անոր. և միթէ հեղնութիւն մը չէր՝ հօրը վերջին կամ- քը զոր ձեռքովը դրած էր՝ այնքան ժամանակ իր կուրծքին վրայ կրած ըլլալ սոսկալի կերպով մը բոլորովին հակառակ ընթացք մը բռնելու համար. բայց միւս կողմէն ալ ներելի էր ականատես՝ ըլլալ այսպիսի դաւաճանութեան մը և չոր- գիլել զայն. նահապաղը գառապարտել և մարդասպանը խը- նայել, միթէ մարդս կրնայ երախտագէտ քնալ այսպիսի թրշ- ուտաւկանի մը : Այն ամէն գաղափարները զոր չորս տարիէ 'ի վեր ունեցած էր Մարիուս, հիմա կարծես թէ մէկ մէկու մէ- ջէն կանցնէին ներկայ անակնկալ գէպքին պատճառաւ : Մա- րիուս կը սարսուէր : Ամէն բան իրմէ կախում ունէր : Առանց դիտանալու՝ Մարիուսի իշխանութեան տակն էին այն անձերը որք անոր առջև կը շարժէին : Եթէ պարպէր հրացանը, Պ. Լըպլան կազատէր և Թեհարտիէ կը կործուէր. եթէ չար- պէր, Պ. Լըպլան կը զոհուէր, և՛ միլ դիտէ, թերևս Թե- նարտիէ կը փախչէր : Ասմ մին տապալել կամ թողուլ որ միւսը ինչայ, երկու կերպն ալ իր խիղճը կը տաղնապէր,

ի՞նչ ընէր՝ ո՞րը ընարէր. մոռնա՞ր արդեօք ամենէն անդիշ- մադերն յիշատակները, ինքն իրեն տուած այնքան խոս- տումները, պարտաւորութիւններու ամենէն սրբազանը, պատ- ուէրներու ամենէն մեծարելին, այսինքն իր հօրը կտակը, և կամ թողու՞ր արդեօք որ կատարուի ոճրագործութիւնը : Ար- թուէր Մարիուսի թէ մէկ կողմէն « իր Էսթիւլը » ղինքը կա- ղերուէր հայրը ազատելու համար, թէ միւս կողմէն ալ զըն- դապետը իրեն կը պատուիրէր խնայել Թեհարտիէն : Մարի- ուս խելքը կորուսած ըլլալ կը կարծէր : Ծուռկերը կը դող- գոջէին, և խորհրդակցելու ժամանակ անգամ չուէր, այն- քան արագօրէն և կատաղաբար կը յառաջանար այն տեսա- րանը որ իր առջև կերեար : Կարծես թէ յորձանք մ'էր այս տեսարանը որու կարծած էր թէ ինք կիշխէ և որ զինքը կը քշէր կը տանէր : Քիչ մնաց պիտի նուաղէր :

Սակայն Թեհարտիէ, — այսուհետև ուրիշ անգն չպիտի տանք անոր, — սեղանին վրայ յաջ և յահակ կը պաւտէր տեսակ մը մոլորումով և յիմարական յաղթանակով :

Ճրագը բռնեց ուժղնակի և չմէնէ այն վրայ դրաւ այնպէս զարնելով որ քիչ մնաց պատրոյզը պիտի մարէր. ճրագին եղը կաթիլներով պատին վրայ թափոսեց :

Յետոյ ահարկու կերպով մը գէպ 'ի Պ. Լըպլան դարձաւ և լքաւ յետագայ թուրքերը :

— Ար բորբոքի՛, կը ծխէ՛, կը տապկուի՛ :

Եւ նորէն սկսաւ քայլել ահագին պայթումով մը :

— Ա՛հ, կը սօսար, վերջապէս գտայ քեզի, մարդասէրդ պարոն, մաշուած զվեստներ հաղնող միլիոնաւոր պարոն, պէ- պէկներ տուող պարոն, արմաշդ գու ծերուկ, զիս չես ճանչ- նար, հա՛. դու չէիք ասկէ ութ տարի առաջ, 1823ի Ծը- նունդին օրը Մօնֆերմէյլ եկողը և պանդոկս իջնողը. դու չէիր քանթիինին մանկուհին, Արտոյտը առնէս առնող տանողը. դու չէիր զեզին թիկնոց մ'ունեցողը, դու չէիր հա՛. դու չէիր ձեռքը ծրար մը զզեսա ունեցողը ինչպէս որ այս առ-

անու ալ ունէի՛ր. դա՛ կ'ընէի, չըսե՛ս թէ այս մարդուն արհաւիր
 է եղբւր անոր ասոր տունէրը դալ և ասուէ զանկապաններով
 լին ծրարներ բերել, վա՛յ խելքի՛ք վա՛յ, ողորմասիրտ ծերուկ։
 Ե՛ւ թէ դգակավաճաւ ես, պարոն միլիոնաւոր։ Կերևայ թէ
 խանութի՛ք դրամադ լուխը աղքատներու կուտաս, սուրբդ դու։
 Շիտակը աղէկ լարախաղաց մ'ես եղբւր։ Ա՛հ, դիս չե՛ս ճանչ
 նար ուրեմն։ Լա՛ւ, բայց ես քեզի կը ճանչնամ, ես անմի
 ջապէս ճանչցայ քեզի երբ կնճիթդ հոս երկնցունելով ցու
 ցուցիր։ Ա՛հ, վերջապէս պիտի տեսնենք հիմա թէ պի՛նտ
 գիւրին բան չէ եղբւր անանկ վարպետութեամբ մ'անոր ասոր
 առնը երթալ՝ պատրուակելով թէ պանդուխ ես անոնք, ներս
 մտնել աղքատի զղեւորներով, լումայ մը հայցող և ընդու
 նող աղքատի մը կերպարանով, մարդերը խաբել, վեհանձ
 նութիւն ծախել, անոնց հաց-բերը (gagne-pain) առնուլ,
 և ապա անտառներուն մէջ ոսպաւալ, պիտի տեսնենք թէ
 մարդերը անանկանալէն ետք անոնց ահագին թիկնոց մը և
 հիւանդանոցի արժանի երկու անպիտան վերմակ բերելով
 պարտքէ աղաւիլ չկրնար ըլլալ, հասկցա՛ր, նենդաւոր ծե
 բուկ, մանուկները պողոցը։

Թեհնարտիէ կանոյ առաւ, և կարծես թէ պահ մ'ինքն իւրեն կը խօսէր: Կրնար կարծուիլ թէ իր կատաղութիւնը կը թափէր ջուրերը ծակի մը մէջ թափող ֆօն գետին պէս: ասպ կարծես բարձր ձայնով վերջացնելով այն բաները զոր կամաց մ'ըսած էր իւրովի, ձեռքը սեղանին վրայ դարձու և սլոսայ:

— Ի՞նչ կերպով պարանի՞ն շինծու բարե սիրու թեամբը :

Եւ Պ. Լըսկաճի՛ն երեւի՛ն պօռալով .

— Միտքդ բեր, ժամանակաւ ղիս ծաղրեցիր ։ Գնւ ես պատ-
ճառ իմ ամէն դժբաղդու թիւնն երուս ։ Հազար հինդ հարիւր
Ֆրանք տալով աղջիկ մ'աւիր քովէս, որ անշուշտ հա-
րուսաներու կը վերաբերէր. որ արդէն շատ ստակ շահել
արեւած էր ինձ, և որով մինչև մեռնիյս ապրելու չափ ստակ

պիտի առնէի : Աշխի մ'որու երեսէն հանած պիտի ըլլայի
այն ամէն ֆեասներս զոր կրեցի դարշէլի խոհատունի մը մէջ,
խոհատուն մը ուր սթերիլնեան ոսկիներու սոսկալի աղմուկներ
կըլլային, և որու պատճառաւ ունեցած չունեցածս կերպ
աւանակի մը պէս : Ո՛հ, կուզէի որ այն ամէն խմուած գիւ-
նիները թոյն ըլլային խմողներուն համար : Բայց ինչ և է,
հոգ չէ : Շխտակը ըսէ, միթէ ծիծաղաշարժ աւանակի մը
տեղ չգրիւր զիս երբ Արտոյոյն հետ ձգեցիր դայիր : Գու զօ-
րաւորադոյն էիր այն օրը : Այսօր ալ զօրութիւնը իմ քովս
է՛րբածիդ փոխարէն : Բանդ բուսաւ, ծէրուկ : Բայց խըն-
դուկս կուղայ. իրաւ որ խնդուկս կուղայ : Տես ինչպէս որս
դայթը ինկաւ միամիտը : Ըսի իրեն թէ դերասան եմ, Փա-
պանթօս կանուանիմ, թէ օրիորդ Մարսին, օրիորդ Մարսի-
կին հետ կատակերդութեան ներկայացում տուած եմ, թէ
տանտէքս վաղը փետրվար 4ին վարձք կը պահանջէր. այլան-
դակ ապուշը և ոչ իսկ կրցաւ հասկնալ թէ պայմանաժամ մը
յուշմար 8ին կը լրանայ և ոչ թէ փետրվարի 4ին : Հապա-
կնչ ըսեմ սա չորս անպիտան լուիճներուն, սրիկան չուզի
է գէթ հարիւր ֆրանքի լեցունել : Ինչպէս կըլից անհամ
անճուռի սուտերս, զոր կը շտկէի զուարճանալով : Ինքն իւ-
րեն կըսէի : Ապուշդ դու, հիմա ակ ձեռքիս մէջն ես : Այս
առտուս օղբերդ կը բլեմ, գիշերն ալ սիրտդ պիտի կրծեմ :

Թեև արտիէ գաղբնցաւ : Շունչը հատած էր : Իր նեղ և փղտի կուրծքը դարբնոցի փութի մը պէս կը հեար : Իր աչքը լի էր նուատտ երջանկութեամբ մը , երջանկութիւն տկար , անգութ և վատ արարածի մը որ վերջապէս կրնայ տապալել ինչ որ ահաբեկած է զինքը և նախատել ինչ որ ողորած է . ուրախութիւն թզուկի մը որ ներքանը Գողթաթին ղլուխին վրայ դրած է . ուրախութիւն շնադայլի մը որ կսկսի գիշատել հիւանդ յուր մը որ բաւական մեռած ըլլալով ալ չէ կրնար դէմ դնել և բաւական կենդանի ըլլալով տակաւին կրնայ համբերել տառապանքի :

Պ. Լըպլան չընդմիջեց անոր խօսքը, բայց երբ Թենարտիէ դադարեցաւ խօսելէ, ըսաւ.

— Չգիտեմ թէ ինչ ըսել կուզես: Ար սխալիս: Խիստ աղքատ մարդ եմ, և ամենէն միլիոն ունեցող հարուստ մը չեմ: Չեմ ճանչնար քեզի: Ձիս ուրիշ մը կը կարծես:

— Ա՛հ, հռչեց Թենարտիէ, աղէկ փախուստի ճամբայ: Այդ կատակով զին պիտի խաբես: Ար շփոթիս, ծերուկ: Ա՛հ, չեմ յիշեր: Չտեսնես թէ ո՞վ եմ ես:

— Ներէ՛, պարոն, պատասխանեց Պ. Լըպլան քաղաքաւարական ձայնով որ այսպիսի վայրկենի մը մէջ տարօրինակ և զօրաւոր ըսն մ'ունէր, կը տեսնեմ որ աւազակ մ'ես:

Ամէն մարդ դիտած է թէ ամենէն պզտիկ անձինք ալ դիւրադրուածիւն ունին. հրէշները զգայուն են: Այս աւազակ բառին վրայ Թենարտուհին անկողնէն վար ցատկեց, Թենարտիէն ալ աթոռը բռնեց իբր թէ ուզէր ձեռներուն մէջ խորտակել զան. — Գուն տեղդ կեցիր, պուսպ կնիկին, և դէպ 'ի Պ. Լըպլան գառնալով.

— Աւազակ, ըսիր. այո, դիտեմ որ դուք այսպէս կանուանէք մեզի, պարոն հարուստներ: Աղէկ մտքս եկաւ. ըստոյդ է թէ անանկացայ, կը պահուիմ, հաց չունիմ, ստակ չունիմ, ե՛ւ աւազակ մ'եմ: Երեք օրէ 'ի վեր հացի կտոր մը դրած չունիմ բերանս, այլ սակայն աւազակ եմ եղեր: Ա՛հ, դուք հարուստներ, դուք ձեր ոտները կը տաքցունէք, հողաթափներ կը հաղնիք, արքեպիսկոպոսներու պէս տաքուկ թիկնոցներ ունիք, դռնապան ունեցող տուններու առաջին դասիկոնները կը բնակիք, դիտեստունկ կուտէք, յունվար ամիսին մէջ տրցալը քառսուն ֆրանքի առնելով ծնեբէկ կուտէք, ոլոռն կուտէք, կերութեանքով կը յափրիք, և երբ կուզէք հասկնալ թէ ցուրտ կայ, օրադիրը կը նայիք դիտելու համար թէ ինչ աստիճան կը նշանակէ Շըվալիէ ճարտարապետին ջերմաչափը. բայց մենք, ո՛հ, ջերմաչափները մենք ենք: Մենք ցուրտին քանի աստիճան ըլլալը

հասկնալու համար պէտք չունինք տիկնուղին Թամացոյցի աշտարակին անկիւնը երթալու և տեսնելու. մենք մեր արիւնին մեր երակներու մէջ թանձրանալը, մեր սրտին սառնահարիւր կղզանք և կըսենք. Աստուած չկայ: Ե՛ւ մեր խոռոչները կուզաք, այո, մեր խոռոչները կուզաք մեզի աւազակ անուանելու համար: Բայց պիտի ուտենք, պիտի լալենք ձեռքի, խեղճ ձաղեր: Պարոն միլիոնաւոր, դիտեստ որ ժամանակաւ ընկերական վիճակ մ'ունէի, տուրք կը վճարէի, ընտրող էի, քաղաքաւոր մ'եմ ես, բայց դու, թերեւս դու քաղաքաւոր իսկ չես:

Հոս Թենարտիէ քայլ մ'առաւ դէպ 'ի դուռին քով կեցող մարդերը, և սասանումով մը շարայարեց.

— Ե՛րբ կը մտածեմ թէ կը համարձակի հոս գալով հետս իբր հին մուճակներ կարկտողի մը հետ խօսելու:

Յետոյ մոլեղնութեան վերաճումով մը Պ. Լըպլանին դառնալով,

— Գիտնաս նաև, պարոն մարգատէր, թէ անյայտ մարդ մը չեմ ես: Չեմ այն մարդերու կարգէն որոնց անունը յայտնի չէ և որք տունները կը մանեն մանուկներ տուեանդելու համար: Գաղղիական վաղեմի դինուր մ'եմ ես. պէտք է որ չքանչան մ'առած ըլլայի. վաթերջի պատերազմին մէջ ես ալ կուռեցայ, և պատերազմին մէջ կոմս Տը Բօնմէրսի անուն զօրապետ մ'ազատեցի: Այս պատկերը զոր կը տեսնես և զոր Գաւիթ նկարեց Պրիսէլի մէջ, դիտես զով կը ներկայէ: Ձիս կը ներկայէ: Գաւիթ ուղեց անմահեւ (immortaliser) այս ռազմական քաջութիւնը: Բօնմէրսի զօրապետը շալակս առած եմ, և ուսմբերու մէջէն տանելով կաղատեմ: Այս է ահա պատմութիւնը: Այս զօրապետն ալ երեւէք բան մը չըրաւ ինձ. ան ալ ուրիշներուն պէս է եղեր: Բայց և այնպէս ես ազատեցի իր կեանքը՝ իմինս վտանգելով, և ասի հաստատող վկայադիրներով լի են դրպաններս: Վաթերջի դինուր մ'եմ ես, հիմա հասկցա՞ր.

նշողին արմատ : Եւ Հիմա որ այս ամէնը քեզի ըսելու բա՛րութիւնը ունեցայ , վերջ տանք , ստակ պէտք է ինձ , շատ օտակ պէտք է , ահագին դուժար պէտք է , թէ ոչ կտոր կտոր պիտի ընեմ քեզի , ապիրատներուն ապիրատը :

Մարիուս փոքր ինչ զսպած էր իր անձկութիւնները , և մտիկ կընէր : Ա՛լ ամենափոքր տարակոյս մ'ունենալը անկարելի էր : Կոտեին մէջ նշանակուած Թենարոտիէն իրօք այս մարդն էր : Մարիուս սարսուեցաւ երբ լսեց իր ապերախտութեան ուշադէս յանդիմանութիւն , աքերախտութիւն զոր աղէտապէս արգարացնելու կէտին մէջն էր ինք : Մարիուսի վարանումները կրկնապատկեցան : Մահաւանդ թէ Թենարոտիէն այս ամէն խօսքերը , արտասանութիւնը , շարժումները , նաչուածքը՝ որ ամէն մէկ բառէն բոցեր կը ժայթքեցնէր , ամէն բան ցուցունող յոռի բնութեան մ'այս պայծումը , սնապարծութեան և նուաստութեան , հպարտութեան և փոքրոգութեան , կապուածեան և թեթեամբութեան այս խառնուրդը , իրական արտունջներու և կեղծ գղացումներու այս դասը , բռնաբարութեան հեշտութիւնը վայելող չարսիրտ մարդու մ'այս անամթթութիւնը , տղեղ հոգիի մ'այս լրբենի մերկութիւնը , ամէն ատելութիւններու հետ խառնուած ամէն տառապանքներու այս համակիզումը (conflagration) բան մ'ունէին որ չարութեան պէս սոսկալի և ճշմարտութեան պէս կոկծալի էր :

Ճարտարապետի պատկերը , Դաւիթին նկարը զոր Պ. Լըպլանին սուաջարկած էր զնեւ , ընթերցողը գուշակեց հարկաւ թէ ոչ այլ ինչ էր եթէ ոչ իր խոհաոռնին դուռին վրայ դրած նշանատախտակը զոր՝ ինչպէս ընթերցողը կը յիշէ սնշուշտ , Թենարոտիէ ինքը նկարած էր և որ իր Մօնֆերմէյի նաւարեկութենէ մնացած միակ բեկորն էր :

Մարիուսի տեսողական ճառագայթը խափանուելէ դադարած ըլլալով , հիմա անի կընար դիտել սոյս բանը , և այս քեղնազոյն ներկանկարին մէջ իրօք պատերազմ մը , միապատ

յատակ մը և մարդու մը ուրիշ մարդ մը տանիլը կը տեսնէր որոշապէս : Այս երկու մարդերն էին Թենարոտիէ և Բօնմէրսի . ազատիչ յիսնապետը և ազատուած դնդապետը : Մարիուս արբշտի մը կը նմանէր . այս պատկերը կերպիւ իւրիք կենդանութիւն կոտար իր հայրին . ա՛լ Մօնֆերմէյի պանդոկին նշանատախտակը չէր այն , հասպա յարութիւն մը , դերեզման մը կիսովին կը բացուէր անոր վրայ , ուրուական մը կենէնը գերեզմանէն . Մարիուս քուներուն մէջ սրտին դռնէն կը լսէր , Վաթերլոյի թնդանօթը ակնհայտ բուն մէջ կորոտար , կահաբեկէր զինքը իր արեւնաթաթաւ հայրը որ այս սոսկալի նկարատախտակին վրայ աղօտապէս նկարուած էր , և կը թուէր Մարիուսի թէ այն շքանկարը իրեն կը նաչէր ուղղակի :

Երբ Թենարոտիէ շունչ առաւ , իր արինարոյր բիբերը Պ. Լըպլանին վրայ յառեց , և ցած ու կարուկ ձայնով մ'ըսաւ անոր .

— Չարչարուիլ սկսելէ սուաջ ըսելիք մ'ունին :

Պ. Լըպլան կը լսէր : Այս լուծեան միջոցին թոյլ ձայն մը յետագայ սոսկալի հեղնութիւնն ըրաւ փողէն .

— Եթէ պէտք է փայտ ճղքել , ես պատրաստ եմ հոս : Տապալաւիկի մարդն էր խօսողը որ կը զուարճանար :

Նոյն պահուն անկուած մաղերով և հողազոյն ահագին դէմք մ'երեցաւ գուռէն սոսկալի խնդումով մը որ չէ թէ ակառներ ոյլ ակիշներ կը ցուցունէր :

Տապալաւոր մարդուն գէմքն էր այն :

— Ինչու դիմակդ հանեցիր , գոչեց Թենարոտիէ կատաղութեամբ :

— Խնդալու համար , պատասխանեց մարդը :

Քանի մը վայրկեանէ 'ի վեր կերեար թէ Պ. Լըպլան Թենարոտիէի ամէն շարժումները կը նայէր և կը դիտէր , մինչդեռ Թենարոտիէ նոյն իսկ իր կատողութենէն շնանալով և կուրնալով որջին մէջ կերթեկէր , վստահ ըլլալով թէ

դուռը պահպանուած է, թէ իր սպառազէն իշխանութեան տակն է անդէն մարդ մը, թէ մէկին գէմ ինն էր ինք՝ իր կնիքը միայն մէկ մարդու տեղ հաշուելով։ Թեհարտիէ տապարակիր մարդուն այն յանդիմանութիւնը ուղղած վայրկեանին կռնակը Պ. Լըպլանին դարձուցած էր։

Պ. Լըպլան այս վայրկեանը պատեհ առիթ սեպեց, ոտքովը աթոռը և ձեռքովը սեղանը հրեց, և ոտտու մը մը, զարմանալի արագաշարժութեամբ մը պատուհանին քով հասնաւ՝ առանց ժամանակ տալու Թեհարտիէին որ ետևը դառնայ։ Մանրերկրորդի մը մէջ պատուհանը բացաւ, յենարանէն վեր ելաւ և վրայէն ցատկեց։ Կիսովին դուրս էր արդէն երբ վեց հաստաբաղուի ձեռներ բռնեցին և ուժով մը որջը բերին զան։ «Ծխահան մաքրող» երեք մարդերն էին անոր վրայ խոյացողները։ Մի և նոյն ժամանակ Թեհարտուհին ալ մարդուն մաղերը բռնած էր ափերովը։

Ոտներու դիտողները լսելով միւս աւաղակներն ալ փողէն վաղեցին եկան։ Այն ծերը որ անկողնին վրայ էր և արբշտ կերակար, խտեակէն վար իջաւ, և երեքալով հասաւ ուղեդործի կռան մ'ի ձեռին։

«Ծխահան մաքրողներուն» մին Պ. Լըպլանին զլուխին վերևը երկաթէ բիր մը կը վերցունէր որու երկու ծայրը երկու կապարեայ գունդեր կային. այս աւաղակին երեսը թէև մոտ էր, բայց ձեռքի ճրագին լոյսէն լուսաւորուած ըլլալուն համար, Մարիուս անոր երեսին մուրովը հանդերձ ս'ի ըլլալը ճանչցաւ. Բրէնթանիէ, — Պիլլընայլ ըսուած Բանջոն էր ան։

Մարիուս չկրցաւ դիմադրել այս տեսարանին. — Դերէ ինձ, հայր իմ, ըսաւ մոռալէս, և մատովը ատրճանակին կայծահանը փնտուեց։ Ատրճանակը քիչ մնաց պիտի սթափուէր, և ահա Թեհարտիէի ձայնը սթափեց։

— Գէշութիւն մի ընէք իրեն։

Կահատակին այս յուսահատական փորձը Թեհարտիէին չէ

թէ զայրոյթ այլ հանդարտութիւն տուած էր։ Թեհարտիէ կրկին մարդ մ'էր, մարդ անգութ և մարդ վարպետորդի։ Անգութ մարդը մինչև հիմա յաղթանակի աւելնովը համակռուելով իշխած էր իյնող և չարժող որսին առջև. երբ նահատակը խլրտեցաւ և կռուիլ ուղեց, վարպետորդի մարդը երեցաւ և յաղթանակեց։

Գէշութիւն մի ընէք իրեն, կրկնեց, և՛ առանց ինքն ալ դիտնալով՝ իբր առաջին յաջողութիւն, կեցուց նետուելու պատրաստ ատրճանակը և հաշմեց Մարիուսը որու համար լստիպողական յարկը վերցաւ, և որ տեսարանին այս նոր կերպարանը տեսնելով անպատեհ չսեպեց տակաւին համբերելու։ Ո՛վ դիտէ. թերևս բազդի նոր շրջում մը պատահելով Խերսիլի հայրին մահուանը համբերելու կամ գնդապետին ազատելը կորուստի մասնելու սոսկալի ընտրութիւնը ընելէ պիտի ազատէր զինքը։

Հերքելուան կռիւ մը սկսած էր։ Պ. Լըպլան ահապիս կռուի մ'իջեցնելով ծերը սենեկին միջավայրը թաւալ գլոր նետած, ձեռքին արտաքին կողմովը երկու ապտակ տալով յարձակողներուն երկուքն ալ տապալած, և միւսներէն ալ երկու հողի իր ծունկերուն տակը առած էր. ապիւրտները կրանիթէ երկանաքարի մը ներքեւ գտնուողի պէս կը հըռնէին ահոր ծունկին ներքեւ ճնշուելով. բայց միւս չորսը ահարկու ծերունիին երկու թևերէն և ծոճրակէն բռնած և տապալող երկու մրադէմներուն վրայ կծկած էին զան։ Այս պէս մէկ քանին նուաճելով և մէկ քանիէն նուաճուելով, վերինները ճմլելով և վերիններուն տակը չնչստպաւ մնալով, իր վրայ դիզուող ամէն ոյժերը նանրաբար ցնցելով Պ. Լըպլան աւաղակներու սոսկալի խումբին ներքեւ աներկույթ կըլլար ոռնացող ահապիս շուներու և սլառականներու դէղի մը տակ մնացող վարաղի մը պէս։

Աւաղակները վերջապէս կրցան պատուհանին ամենէն մօտ անկողնին վրայ տապալել և հանդարտ կեցնել զան։ Թեհարտիէ

նարտուհին անոր մազերը թողած չէր :

— Դու, ըսաւ Թենարտիէ, դու մի խառնուիր ատոր և Հիմա շալդ պիտի պատուես :

Թենարտուհին արուին հնազանդող մատակ դայլի մը պէս դուռմով մը հնազանդեցաւ :

— Դուք ալ, ըսաւ Թենարտիէ, ատոր վրան փնտռեցէք :

Պ. Լըպլան կերևար թէ ալ որոշած էր չգիմադրել : Աւազակները անոր ամէն զրպանները որոնեցին : Աշիւ քսակ մը դաան միայն որու մէջ վեց ֆրանք կար միայն, և թաշ կինակ մը :

Թենարտիէ թաշինակը առաւ և իր զրպանը գրաւ :

— Ի՛նչ, թղթակալ չկա՞յ, հարցուց :

— Ոչ ալ ժամացոյց, պատասխանեց « Ծխահան մաքրողներուն » մին :

— Հող չէ, մրմնաց որովայնախօսի ձայնով մը այն դիմակաւոր մարդը որ ձեռքը մեծ բանալի մ'ունէր, վայրենի ծեր մ'է այս :

Թենարտիէ դուռին քովի անկիւնը դնաց և անկէ չուաններ առնելով աւազակներուն նետեց :

— Անկողնին ոտքին կայեցէք զինքը, ըսաւ, և նշմարելով աւազակներուն ծերը որ Պ. Լըպլանին կուսփէն սենեկին մէջ տեղը նետուած և փուռած էր անշարժ :

— Մի՞թէ մեռած է Պուլլաթրիէլ, հարցուց :

— Ոչ, պատասխանեց Պիլրընայլ, զինով է :

— Գէպ անկիւն մ'աւելցէք զան, ըսաւ Թենարտիէ :

« Ծխահան մաքրողներուն » երկուքը ստքով երկաթեղէններու դէզին քով հրեցին արբշտը :

— Պապէ, ինչու այդքան շատ մարդ բերիր, ըսաւ կամաց մը Թենարտիէ բրաւոր մարդին անօգուտ էր այդքանը :

— Ի՛նչ ընեմ, պատասխանեց բրաւոր մարդը, ամէնքն ալ ուղեցին մասնակցիլ : Յոռի է եղանակը : Գործ չկայ :

Այն խշտակը որու վրայ տապալուած էր Պ. Լըպլան,

հիւանդանոցի տեսակ մ'անկողին էր և հաղիւ հաղ քառաձկուսուած փայտէ չորս սիւներու վրայ կը կռթնէր : Պ. Լըպլան դիմադրութիւն չըբաւ : Աւազակները ոտքի վրայ կեցուներով պատուհանէն ամենէն հեռի և չմինէային ամենէն մօտ անկողնին սիւնին կայեցին զան՝ ոտները դետինը դնելով : Երբ յետին հանգոյցը կապուեցաւ, Թենարտիէ աթոռ մ'առաւ և եկաւ զրեթէ Պ. Լըպլանին դէմ նստաւ : Թենարտիէ ալ առջի Թենարտիէին չէր նմաներ. քանի մը վայրկենի մէջ իր դէմքը մոլեղին բռնութիւնը ձգած և հանդարտ ու կեղծ հեղութիւն մ'առած էր : Մարիուս զբասեղանի մարդու յատուկ անոր այս քաղաքավարական ժպիտը տեսնելով դժուարաւ կը ճանչնար թէ պահ մ'առաջ փրփրացող զրեթէ անասնային բերանն էր այն ժպտող բերանը. շուարումով կը դիտէր այս ծիծաղական և տաղնապելի այլակերպութիւնը և կզգար ինչ որ մարդս կզգայ երբ վաղրի մը ննդամիտ դատասէրի փոխուիլը կը տեսնէ :

— Պարոն... ըսաւ Թենարտիէ :

Հարժում մ'ընելով հեռացուց աւազակները որք իրենց ձեռքը տակաւին Պ. Լըպլանի վրայէն քաշած չէին : Ամէնքն ալ դէպ 'ի դուռը քաշուեցան :

— Պարոն, կրկնեց Թենարտիէ, ազէլ չես ըներ պատուհանէն յատկելու փորձ ընելովդ : Թերեւս ոտքդ կտրէիր : Հիմա, եթէ կը ներես, հանդարտօրէն պիտի խօսինք : Բան մը դիտեցի. նախ պէտք է որ այս գիտողութիւնս յայտնեմ քեզ. մինչև հիմա տակաւին աղաղակ մը չհանցիր :

Թենարտիէ իրաւունք ունէր. այս պարագայն ստոյգ էր, թէև Մարիուս իր խռովութեանը մէջ չնշմարած էր զայն : Պ. Լըպլան հաղիւ թէ քանի մը խօսք արտասանած էր առանց բարձրացնելու ձայնը, և՛ նաև պատուհանին քով վեց աւազակներուն հետ կուռած միջոցին ամենախորին և խիստ տաբօրինակ լռութիւն մը պահած էր : Թենարտիէ շարայարեց.

— Ի՛նչ զարմանք, եթէ փոքր ինչ՝ դմկ կայ, մարդաստան

կայ, պօռայիր, անպատեհ չպիտի սեպէի պօռալդ. 'ի պա-
հանջել հարկի ներքին է այդ աղաղակը ձգել, և ես իմ մասին
չար միաբով չպիտի առնէի աղաղակդ: Խիստ բնական բան
մ'է՛ փոքր ինչ վիժուկ հանել երբ մարդս կը գտնուի այն-
պիսի անձերու մէջ որոնք բաւական վստահելի չեն ելեալ:
Եթէ պօռայիր անպամ, ոչ ոք բան մը պիտի ըսեր քեզ, և
ոչ իսկ զայլ պիտի գրուէր բերանդ: Ըսեմ՝ քեզ թէ ինչո՛ւ:
Վասն զի այս սենեկին ձայնը չլսուի. այս սենեակը այս
յատկութենէն 'ի դատ բան մը չունի, բայց՝ ինչպէս ըսի՝ ու-
նի այս յատկութիւնը: Ստորերկրեայ մասան մ'է՛ այս, որու
մէջ եթէ ուռմը մը նետուելու ալ ըլլայ, ամենէն մօտակայ
պահնորդարանը պիտի կարծէ թէ դիմովի մը խորդումին ձայնն
է այն: Հոս թնդանութի գոռումը պ'ա՛մ, որոտումն ալ ք'ա՛ֆ
ըսել է գուրսի մարդերու համար: Յարմար բնակարան մ'է՛
այս: Բայց ինչ և է, աւելի աղէկ ըրիր չպօռալով. շնորհա-
կալութիւն, և ահա ըսեմ քեզի թէ ինչ կը հեռանայ մ'այդ
լուծենէդ: Սիրելիդ իմ՝ պարոն, երբ աղաղակ ձգուի, ո՞վ
կուզայ. Աստիկանութիւնը: Եւ ոստիկանութենէ ետք. Ար-
գարութիւնը: Արդ քանի որ չպօռացիր, ըսել է թէ դու ալ
մեզի պէս ոստիկանութեան և արգարութեան հոս պալը չես
ուզեր. ըսել է թէ, — շատ ժամանակէ 'ի վեր ունիմ այս
կասկածը, — ըսել է թէ բան մ'ունիս գոր շահդ կը պա-
հանջէ թաղուն պահել: Մեր շահն ալ մի և նոյնը կը պա-
հանջէ: Աւերմն կրնանք համաձայնիլ:

Թեհնարտիէն մինչդեռ այսպէս կը խօսէր, կարծես թէ՛ բիրը
Պ. Լըպլանին վրայ յառելով՝ իր աչերէն ելնող սրածայր
սլաքները կալանաւորին մինչև խիղճը մտնու կաշխատէր:
Սակայն իր խօսածքը որ տեսակ մը սմեղուկի յատուկ և
չափաւոր անամօթութեան մը գրօշմը կը կրէր, զգուշաւոր և
զրեթէ ընտիր ձև մ'ունէր, և լսողը կզգար թէ ան որ քիչ
մ'առաջ աւաղակ էր սկայն, հիմա էր նաև «այնպիսի վարդ
մը որ ուսում առած է եկեղեցական ըլլալու համար»:

Պալանաւորին պահած լուծիւնը, իր կեանքի աղաւտումին
հոգն անպամ՝ մոռնալու աստիճան ըրած՝ զոչուծութիւնը, և
այն գիմադրութիւնը զոր ցուցուցած էր բնութեան տառջին
շարժումին որ է աղաղակ մը հանել, պէտք է ըսել թէ՛ Թե-
հնարտիէի գիտողութենէն 'ի վեր՝ անախրժ տպաւորութիւն մը
և ցաւալի զարմանք մը կուտային:

Թեհնարտիէի կարի իրաւացի գիտողութիւնը Մարիուսի հա-
մար ալ աւելի կը մթահարէր այն անիմանալի թանձրութիւն
ները որոնց ներքեւ կը պահուէր այս ծանր և տարօրինակ կեր-
պարանը, կերպարան որու Գուրֆէյրազ Պ. Լըպլան ծիծա-
ղելի մականունը տուած էր: Բայց ո՞վ կուզէր թող ըլլար
այս մարդը, չուաններով կապուած, գահիճներէ շրջապատ-
ուած և կարծես կիսովին բնկմած էր անի փոսի մը մէջ ու
բու խորութիւնը ամէն բոլորէ աստիճան մը կաւելնալ, բայց
և այնպէս Թեհնարտիէի թէ կատողութեան և թէ հեղութեան
առջև անդպայ կը մնար, և Մարիուս այսպիսի պարագայի մը
մէջ չէր կրնար չըբանչանալ այս դէմքին վրայ որ վսեմ թախ-
ծութիւն մ'ունէր:

Անշուշտ այս մարդը բոլորովին աներկիւղ հոգի մ'էր և
շուարիլ ինչ բան է չէր գիտեր: Այն մարդերու մին էր ու
բոնք յառահառական կացութիւններու զարմանքը կը զսպնէ-
թէ և կարի ծայրայեղ էր ճգնաժամը, թէ և անխուսելի էր
աղէտալի վախճանը, բայց և այնպէս ան ամենին չէր
ցուցուներ այնպիսի բան մը որ կարենար նմանիլ ջուրին տակ
ստիպելի կերպով աչերը բացող ծովամայրի մը հոյե վարութեան:

Թեհնարտիէ առանց սեթեթի ռոտի վրայ ելնելով չմոնէա-
լին քով գնաց, հաղմարկելը վերցունելով մօտակայ խշտա-
կին կռթնուց, և այսպէս երեսն հանեց հրաբորբը կրակա-
բանը որու մէջ կալանաւորը կրնար կատարելապէս տեսնել
ճերմակ երեսաւոր չափ կարմրած և տեղ տեղ շառագոյն
պղտի աստղերու ձևը առած մկրատը:

Յետոյ Թեհնարտիէ Պ. Լըպլանին մօտ դալով նստաւ:

— Կը շարունակեմ, ըսաւ : Կրնանք համաձայնիլ : Բարեկամաբար կարողա՞րե՞նք դործը : Իրաւունք չունէի քիչ մ'առաջ բարկանալու : չդիտեմ թէ ուր էր խելքս : սահմանէն անցայ , այլանդակ բաներ ըրի : Օրինակի աղապաւ ըսելով թէ միլիոնաւոր ես , ստակ , շատ ստակ , ահագին դումարներ կը պահանջէի : Բայց անիրաւութիւն մ'է այսպիսի պահանջում մը : Ի՛հ , որքան ալ հարուստ ըլլաս , դու ալ ծախս ունիս , և ո՞վ է չունեցողը : չեմ ուզեր տնանկել դքեղ , վերջապէս կծծի մը չեմ : Չեմ նմանիր այն մարդերու որք կացութեան մը մէջ երբ զօրաւորագոյն կըլլան , պատեհ առիթ կը համարին ծիծաղելու ըլլալը : Ահա ես կը ղիջանիմ և իմ կողմէ զոհողութիւն մը կընեմ : Պարզապէս երկու հարիւր հազար ֆրանք պէտք է ինձ :

Պ. Լըպլան բաւ մը չարտասանեց : Թեհարտիէ շարայարեց .

— Կը տեսնես որ պահանջումս բաւական չափաւորեցի : Չդիտեմ թէ որքան է հարստութիւնդ : Բայց դիտեմ թէ ըստակին չես նայիր , և քեզի պէս բարեգործ մարդ մը շատ աղէկ կընայ երկու հարիւր հազար ֆրանք տալ ընտանիքի հայրի մը որ ապերջանիկ է : — Անշուշտ դուն ալ նոյնպէս իրաւունքը ճանցող ես , անշուշտ չերեակայեցիր թէ քիչ մը դինի խմել և Տէնուայի պանդոկը կովի միս ուտել կարենալու չափ ստակ ուղեւում համար աշխատած ըլլամ ինչպէս է այսօրուան աշխատանքս , և կարողա՞րե՞մ այս գիշերուան դործը որ այս պարոններուն վկայութեանը նայելով լաւ կարգադրուած դործ մ'է : Երկու հարիւր հազար ֆրանք , այս է ահա ասոր արժէքը : Երբ այս չնչին դումարը զրպանեղ կենէ , կապահովեմ քեզ թէ ամէն բան կը լինիս և թէ մազիդ մէկ թելին անգամ չպիտի դուցուի : Պիտի ըսես ինձ թերեւ թէ երկու հարիւր հազար ֆրանք չկայ վրադ : Ո՛հ , ես չափանցող չեմ : Ատի չեմ պահանջեր : Բան մը միայն կը պահանջեմ քեզմէ : Բարեհաճէ գրելու ինչ որ պիտի ըսեմ , քեզի :

Հոս Թեհարտիէ ընդմիջեց խօսքը , յետոյ շարայարեց բաները ծանր ծանր արտասանելով և գէպ 'ի կրակարանին կողմը ժպիտ մը տալով :

— Հիմալէն ըսեմ թէ մտիկ չպիտի ընեմ եթէ դիւր գրել չդիտնալ ձեացնես :

Երեւելի հաւատաքննիչ մը կրնար նախանձիլ այս ժպիտէն : Թեհարտիէ սեղանը Պ. Լըպլանին քով հրեց , և կաղամար մը , գրիչ մը և թերթ մը թուղթ առաւ զգրոցին մէջէն զոր կիսաբաց թողուց և ուր գանակին երկայն երկաթը կը փայլէր : Թուղթը Պ. Լըպլանին առջև դրաւ :

— Գրէ , ըսաւ :

Կալանաւորը վերջապէս խօսեցաւ .

— Ի՞նչպէս կուզես որ գրեմ . կապուած եմ :

— Իրաւ ըսիր , ներէ , ըսաւ Թեհարտիէ , շատ իրաւունք ունիս :

Եւ գէպ 'ի Պիլլրընայլ դառնալով .

— Քակէ պարոնին աջ թեւը :

Բանջօ-Բրենթմանիէ-Պիլլրընայլ աւաղակը կատարեց Թեհարտիէի հրամանը : Երբ կալանաւորին աջ ձեռքը ազատ եղաւ , Թեհարտիէ գրիչը մեղանին թաթղեց և անոր տուաւ :

— Պարոն , աղէկ դիտէ որ մեր իշխանութեան տակն ես , մեր ափին մէջն ես . թէ որ և է մարդկային զօրութիւն չկըրնար քեզի ասկէ ազատել , և թէ յիրաւի պիտի ցաւինք եթէ բռնագաւառուինք անախորժ միջոցներու գիմելու : Ոչ անունդ , ոչ ալ հասցէդ գիտեմ , բայց ահա հիմայէն իմաց կուտամ քեզի թէ գրելու նախակի տանող անձին մինչև վերադառնալը կապուած պիտի մնաս : Հիմա հաճէ գրելու :

— Ինչ , հարցուց կալանաւորը :

— Ահա կը թելադրեմ :

Պ. Լըպլան գրիչը առաւ :

Թեհարտիէ սկսաւ տուն տալ :

— « Աղջիկս . . . »

կալանաւորը սարսեցաւ, և աչերը վեր ընկելով Թենար-
աիէին նայեցաւ :

— Դիր « սիրելի աղջիկ », ըսաւ Թենարաիէ :

Պ. Լըպլան հնազանդեցաւ : Թենարաիէ շարունակեց .

— « Անմիջապէս եկ՛ու . . . »

Խօսքը ընդմիջեալ :

— Ձինք գուցէ լուր կը խօսին հետը, այնպէս չէ :

— Որո՞ւ հետ, հարցուց Պ. Լըպլան :

— Չարմանալի հարցում, սրտիկին հետ, ըսաւ Թենարաիէ :

Պ. Լըպլան առ երեւոյթս առանց ամենափոքր յոյզ մը ցու-
ցունելու պատասխանեց .

— Չգիտեմ թէ ինչ ըսել կուզէք :

— Լաւ, շարունակէ, ըսաւ Թենարաիէ, և սկսաւ տուն
տալ :

— « Անմիջապէս եկ՛ու : Անհրաժեշտ պէտք ունիմ քեզմէ :
Այս ամսակը յանձնողը քեզի առնելով քովս բերելու է :
Կսպասեմ : Եկ՛ու վստահութեամբ » :

Պ. Լըպլան դրած էր Թենարաիէի ամէն ըսածը : Թենար-
աիէ կրկնեց .

— Ա՛հ, սրբէ՛ եկո՛ւ ժողովութեամբ : ասի կրնայ ենթա-
դրել տալ թէ զօրծը բոլորովին պարզ բան մը չէ և թէ
անվստահութիւնը կարելի է :

Պ. Լըպլան արեւց երկու բառը :

— Հիմա, շարադրեց Թենարաիէ, ստորագրէ : Ի՞նչ է
անունդ :

Կալանաւորը վար գրաւ դրիչը և հարցուց .

— Որո՞ւ պիտի ուղղուի այս նամակը :

— Արդէն գիտես, պատասխանեց Թենարաիէ, պղտիկին
պիտի ուղղուի : Քիչ մ'առաջ ըսի :

Յայտնի էր թէ Թենարաիէ կզուշահար անուանել այն
նորատի աղջիկը որու վրայ էր խնդիրը : « Արտոյտը » կըսէր,
« պղտիկը » կըսէր, բայց անունը չէր տար : Յանցակիցներուն

առջեւ իր դաղտնիքը պահող սատանայ մարդու մը զգուշու-
թիւնն էր այս : Անունը տալը բոլոր « դործը » իր յանցա-
կիցներուն յանձնել և պէտք եղածէն աւելի բոն խմայնել
էր անոնց :

Թենարաիէ կրկնեց .

— Ստորագրէ : Ի՞նչ է անունդ :

— Իւրպէն Ֆապրը, ըսաւ կալանաւորը :

Թենարաիէ կատուի մը շարժումով անմիջապէս ձեռքը դրե-
պանը տարաւ և հանեց Պ. Լըպլանին վրայէն առնուած թաշ-
կինակը : Թաշկինակին նշանադիրը փնտռեց և ճրագին մօ-
տեցուց :

— Ի. Ֆ. Ճիշդ է. Իւրպէն Ֆապրը : Լաւ, ստորագրէ
Ի. Ֆ. :

Կալանաւորը ստորագրեց :

— Նամակը ծալելու համար երկու ձեռք պէտք է, ինծի
տուր, ես ծալեմ :

Ծալելէն ետք Թենարաիէ կրկնեց .

— Գրէ հասցէն : Օրէորդ Ֆապրը, անունդ : Գիտեմ որ տունդ
ասկէ շատ հեռի չէ, Սէն-Ժաղ-տիւ-Ջօ-Բայի մօտերն է :
Վասն զի ամէն օր այն ժամը պատարագ տեսնելու կերթաս :
Բայց չեմ գիտեր թէ ո՞ր փողոցն է : Կը տեսնեմ որ կը հաս-
կնաս ինչ կացութեան մէջ գտնուիր : Ինչպէս որ անունդ
չկեղծեցիր, չարտի կեղծես նաև հասցէդ : Գուն ձեռքովդ
գրէ հասցէն :

Կալանաւորը պահ մը կեցաւ խորհելով, յետոյ դրիչը ա-
ռաւ և գրեց .

— Օրէորդ Ֆապրը, 'ի տուն Պ. Իւրպէն Ֆապրի, Սէն-
Տօմինիլ տ'Անֆէր փողոց, թիւ 17 :

Թենարաիէ նամակը առաւ աստիկ մը տնդալյին յուղ-
մունքով :

— Կնի՛կ, պուաջ :

Թենարաիէն երեցաւ :

— Ահա նամակը : Գիտես թէ ինչ պիտի ընես : Աւարը
 փառք մը կայ : Հուտ գնա , և շուտ գարձիր :

Եւ տապաւանը մարդուն եւզգեցով խօսքը ,

— Գու բանի որ դիմակդ հանցիր , տիկինին հետ գնա :
 Կառքին ետեւ հեծիր : Գիտես մարէնիօթը ուր ձգելդ :

— Այո՛ , ըսաւ մարդը :

Եւ՝ տապաւանը անկիւն մը գնեցով՝ Թեհարտուհին ետեւն
 գնաց :

Երբ կերթային , Թեհարտիէ զլուխը կխաբաց դուռէն
 դուրս հանց և փողէն պուսպ անոնց :

— Կայէ որ նամակը չկորուսես : մտածէ որ երկու հարիւր
 հազար ֆրանք կայ վրագ :

Թեհարտուհին բիրտ ձայնը պատասխանեց .

— Անհոգ եղիր : Ստամբուլի մէջ դրի նամակը :

Աւայրիեան մ'անցած չէր , և ահա մտրակի մը շաշումի
 լսուեցաւ որ շուտ մը նուաղելով անխել եղաւ :

— Լաւ , կմկնաց Թեհարտիէ : Արտապէս կերթան : Այս
 արշաւումով տիկինը երեք քաւորդէն պիտի դառնայ :

Աթու մը մօտեցուց չմիւնէյին և վրան նստաւ՝ թեկը խա-
 չածեցով և իր տղմուտ կօշիկները կրակարանին մօտեցնեցով ,

— Ոտներս կը պաղին , ըսաւ :

Որջին մէջ ալ Թեհարտիէի և կալանաւորին հետ միայն
 հինգ աւազակ մնացած էր :

Այս մարդերը իրենց դէմքը ծածկող դիմակներով կամ
 սև սուրնձով , որոնցմով անոնք՝ վախցողի մը վախին համե-
 մատ՝ ածխադործներու , սեւամորթներու կամ սատանաներու
 կը նմանէին , թմրած և տխուր կերպարաններ ունէին , և
 տեսողը կղզար թէ զործ մը կատարելու պէս ոճիր մը կը
 զործէին՝ հանգարտօրէն , առանց բարկութեան , առանց կա-
 բեկցութեան և տեսակ մը ձանձրութեամբ : Անասուններու
 պէս անկիւն մը դիպում էին և կը լռէին : Թեհարտիէ իր
 ոտները կը տաքցունէր : Կալանաւորը իր լաւիպցութեամբը

դիտուած էր նորէն : Տխուր հանգարտութիւն մը յաջորդած
 էր այն վայրենական տղմուկին որ քանի մը վայրկեան առաջ
 կը տիրէր սենեկին մէջ :

Ճրագը որու պատրոյդին ծայրը այրելով սպունգ մը կաղ-
 մուած էր , հազիւ հաղ կը լուսաւորէր ահագին հիւղը . խա-
 ղողը նսեմած էր , և այս ամէն զլուխները օրատերուն և
 ձեղընին վրայ ածէ ստուերներ կը կազմէին :

Սենեկին մէջ քնացող արքշիւ ծերունիին մեղմ շնչառու-
 թեան շշուքը կը լսուէր միայն :

Մարիուս կսպասէր անձկութեամբ զոր կը շատցնէր ամէն
 բան : Հանելուկը առաջուանէն աւելի անլուծելի կը մնար :
 Ո՛ր էր այն « պղտիկը » զոր Թեհարտիէ Արտոյտ անուանած
 էր . իր « Եւրփէն » էր արդեօք : Կալանաւորը Արտոյտ բա-
 ուր լսած միջոցին չյուզուած էր , և ամենաբնական կերպով
 մ'ըսած էր . Չգիտեմ թէ ինչ ըսել կուզես : Միւս կողմէն
 ալ Ի Ֆ դիրբըր մեկնուած էին . Եւրպէն Փապր էին , և Եւր-
 սիւլի անունը Եւրսիւլ չէր : Մարիուսին յայտնապէս տե-
 սածն այս էր ահա : Տեսակ մը սոսկալի շլացումով բեւո-
 ուած կը կենար իր տեղը ուռիէ ամէն բան կը գիտէր և այս
 տեսարանին կը նայէր : Հոն կը կենար գրեթէ անկարող ը-
 լալով խորհրդածելու և շարժելու , և կարծես շնչապառ-
 յողներով այն ամենապզգալի իրերէն զոր ի մօտուստ կը
 տեսնէր : Չկրնալով իր զաղափարները ժողովել և չգիտնա-
 լով ինչ որոշում ընելը , կսպասէր որ գէպը մը , որ և է
 գէպը մը պատահի :

— Ինչ և ըլլայ , կըսէր , եթէ Արտոյտը ան է , պիտի
 տեսնեմ , վասն զի Թեհարտուհին հիմա հաս պիտի բերէ : Ան
 տեսն ալ ըսելը չեմ ունենար . եթէ հարկ ըլլայ , արիւնս
 և կեանքս պիտի տամ , բայց պիտի ազատեմ զԱն : Ոչինչ
 պիտի կեցնէ զիս :

Կէս ժամի չափ անցաւ այս կերպով : Թեհարտիէ կերեալ
 թէ խաւարային մտածումով մը պաշարուած էր . կալանաւորը

էր թնտար : Բայց Մարիուս մերթ ընդ մերթ և քանի մը վայրկեանէ 'ի վեր կալանաւորին կողմէն սղախ և խորին ձայն մը լսել կը կարծէր :

Յանկարծ Թենարտիէ կալանաւորին դատնալով, դռնէն.

— Պ. Ֆապրը, ահա շուտ մ'ըսեմ միտքս :

Այս քանի մը բաւերը կարծես թէ լոյս մը տալ կսկսէին : Մարիուս ահանջ տուաւ : Թենարտիէ շարունակեց.

— Կինս հիմա պիտի գայ, անհանգիստ մի՛ ըլլար : Կը կարծեմ թէ Արտոյտը իրօք քու աղջիկդ է, և բնական կը լծուի ինձ որ քովդ պահես զան : Միայն թէ, մտիկ բռն քիչ մը, կնիկս նամակովդ պիտի երթայ գտնելու զան : Ըսի կնիկիս որ՝ ինչպէս արդէն տեսար՝ հաղուի այնպիսի կերպով մը որ օրիորդդ առանց դժուարութեան հետը գայ : Երկուքը մէկ կտոքը պիտի մտնեն, ետեւն ալ ընկերակիցս պիտի նստի : Քաղաքագուռէն դուրս տեղ մը երկու պատուական ձիերով լծուած մարէնկօթ մը կայ : Աղջիկդ հոն պիտի տարուի. հոն կառքէն պիտի իջնէ : Բնիերակիցս անոր հետ մարէնկօթը պիտի մտնէ, և կնիկս հոս վերադառնալով պիտի ըսէ մեզ. Եղաւ կատարուեցաւ : Քու աղջիկիդ պալով կըսեմ թէ գէշու թիւն մը չպիտի ըլլայ անոր. մարէնկօթը տեղ մը պիտի տանի ուր հանգիստ պիտի սպասէ, և երբ տաս ինձ երկու հաւրիւր հաղար Ֆրանք ըսուած սղախի դուռը, աղջիկդ ետ պիտի առնուս : Եթէ զիս բռնել արաս, ընկերակիցս պիտի զարնէ Արտոյտը. ահա այս պիտի ըլլայ եղելութիւնը :

Կալանաւորը խօսք մը չըսաւ : Պահ մը կենալէն ետք Թենարտիէ շարայարեց.

— Ինչպէս կը տեսնես, պարզ բան մ'է իրողութիւնը : Գէշութիւն չպիտի ըլլայ եթէ ուղես որ գէշութիւն չըլլայ : Գործը ահա պատմեցի. յառաջուց իմաց տուի քեզ որպէս զի իմանաս :

Կանգ առաւ Թենարտիէ : Յետոյ կրկնեց, մինչդեռ կալանաւորը իր ընկերները կը շարունակէր :

— Հիմա կինս հոս գալով երբ պիտի ըսէ թէ Արտոյտը ճամբան է, պիտի թողունք քեզի, և ազատօրէն պիտի կըրնաս տունդ երթալ և պառկիլ : Ահա կը տեսնես որ գէշ դիտաւորութիւններ չունենք :

Ջարհուրելի գաղափարներ անցան Մարիուսի մտքէն. ինչ. պիտի չբերուէր ուրեմն այն նորատի աղջիկը որ կը հափափուէր. այս հրէշներուն մին ուրեմն անյայտ տեղ մը պիտի տանէր զան. և ո՛ւր արդեօք... Հասկա եթէ իր Իւրսիւն ըլլար ան. և յայտնապէս կերեւար թէ ան էր : Մարիուս կղզար թէ կանգ կառնէին իր սրտին բաղնալները : Ինչ ընէր. պարպէր արդեօք հրացանը. արդարութեան ձեռքը յանձնէր արդեօք այս ամէն անդամները : Այլ սակայն յանձնելու ալ ըլլար, դարձեալ տասպարաւոր սոսկալի մարդը նորատի աղջիկին հետ ձերբակալութեան ոչ նուազ ազատ պիտի մնար, և Մարիուս միտքը կը բերէր Թենարտիէի սա խօսքերը որոնց արեւնարոյր նշանակութիւնը կընդհմարէր. Եթէ զիս բռնել արաս, ընկերակիցս պիտի զարնէ Արտոյտը :

Մարիուս կղզար թէ հիմա գինը ոչ միայն գնդապետին կը տակը կարգիլէր աւազակին ձերբակալութեան նշանը տալու, այլ նաեւ իր սէրը, այլ նաեւ այն վտանգը որու կենթարկուէր իր սիրած նորատի աղջիկը :

Այս սոսկալի կացութիւնը որ արդէն մէկ ժամէ 'ի վեր և աւելի իսկ կը տեւէր, ամէն բոպէ տեսք կը փոխէր : Մարիուս ամենէն կնկածալի կարծիքները մի առ մի աչքին առջև բերելու դժը ունեցաւ. յոյս մը փնտռելով, այլ չգտնալով : Իր խորհուրդներուն շիփթը որջին գերեզմանական լուծման հակապատկերը կընծայէր :

Այս լուծեան միջոցին սանդուղի դուռին բացուելուն և դոյուելուն ձայնը լսուեցաւ :

Կալանաւորը շարժում մ'ըրաւ իր կապերուն մէջ :

— Ահա կինս, ըսաւ Թենարտիէ :

Հագլել թէ ըսած էր, և ահա իրօք Թենարտուհին կաս

կարմիր դարձած, շնչասպառ, հեալով, հրաբորբոք աչերով
նեւր խուժեց, և երկու ահադին ձեռները իր երկու աղբրե-
րուն զարնելով սոռայ:

— Կեղծ է եղեր հասցէն:

Աւազակը զոր Թեհարաուհին հետը բերած էր, անոր ե-
տեէն երեւելով եկաւ տապալը առաւ:

— Կեղծ է եղեր, կռիւնց Թեհարաուհի:

— Մարդ մը չկայ, կռիւնց Թեհարաուհին. Սէն-Տովինիդ
փողըը, թիւ 47 տունը Պ. Իւրպէն Քապըը չկայ: Չեն գի-
տեր թէ ով է ան:

Շունը հատնելով լռեւէն ետք, շարունակեց.

— Պ. Թեհարաուհի, այս ծերը ծաղրեց քեզի. ահա ամանի
կըլլայ բարեսրտութեան վերջը. եթէ ես ըլլայի քու տեղը,
նախ և առաջ անոր լեզուն կը կարէի, և եթէ չարութիւն
ընեք, կենդանոյն կեփէի զան: Անտուն պիտի ստիպուէք
խօսելու, պիտի ըսէք թէ ո՛ր է աղջիկը, պիտի ըսէք թէ ո՛ր
է զարշէլի աղբըղը: Ահա ես ասանկ կընէի, եթէ ձեր
տեղը ըլլայի: Հատ իրաւունք ունին եղեր սրոնք որ կըսեն
թէ մարդերը աւելն անմիա են քանթէ կիները: Մարդ մը չք
կայ. տասնեօթ թիւը ամենամեծ գում մ'է: Պ. Քապըը չկայ
Սէն-Տովինիդ փողըը. հողիս բերանս բերելով վաղելս,
կառապանին տուած ընծաս, ամէն բան պարտաւր զնաց:
Խօսեցայ դոնսպանին և դոնսպանուհիին հետ որ խիստ զե-
ղեցիկ մեծ կնիկ մ'է. չգիտցան թէ ով է այդ անունը:

Մարիուս շունչ առաւ. Իւրսիւլը կամ Արտոյտը, այսինքն
աղջիկը, այն զոր ա՛լ չէր գիտեր ինչպէս անուանել, ազառ-
ուած էր:

Մինչդեռ կնիկը հայհոյութեամբ կը խօսէր, Թեհարաուհի սե-
ղանին վրայ նստած էր. քանի մը վայրկեան կիցաւ առանց
խօսք մ'ընելու, ա՛յ ոտքը տարուբերելով և մատիտ լայրե-
նիի մը կըրպարանով կրակարանը գիտելով: Ղերջապէս համը
և ատրօբէն անաղորոյն հնչումով մ'ըսաւ կալանաւորին:

— Կեղծ հասցէ. ինչ յուսացիր մեզի խաբելով:

— Ժամանակ վատկի՛լ, պօռայ կալանաւորը ահադին ձայ-
նով մը:

Իւ մի և նոյն պահուն ցնցեց իր կապերը որոնք կտրուած
էին: Կալանաւորը ա՛լ մէկ ոտքովը կասկած էր անկողնին:

Եօթը մարդերուն՝ զիրար ճանչնալու և իր վրայ խոյանա-
լու ժամանակ չտալով չմիտային տակ ծռուած, ձեռքը դէպ
'ի կրակարանը երկնցուցած, յետոյ ելած կայնած էր, և հի-
մա Թեհարաուհի, Թեհարաուհի և աւազակները վախով ուղին
դէպ 'ի ներսը մղուելով շուտած կալանաւորին կը նայէին որ
զլիւնն վերեւ կը բարձրացնէր կարմիր միբառը ուսկէ սոս-
կալի նշոյլ մը կարձակուէր. ա՛լ գրեթէ ազատ էր և զար-
հուրելի գիրք մ'ունէր:

Պատաստանական խուզարկութիւնը որու տեղի տուաւ Կօր-
պոյի խարխուլ տունին դաւաճանութիւնը, հաստատեց թե-
ոստիկանութիւնը Թեհարաուհիի սենեակը մտած օրը մեծ ուռ-
մը դաւա որ մասնաւոր կեղծով մը կտրուած և շինուած էր.
այս մեծ սուն ճարտարութեան այն հրաշալիքներուն մին է
զոր թիարանի համբերութիւնը խաւարին մէջ և խաւարին հա-
մար կարտագրէ, հրաշալիքներ որք ոչ այլ ինչ են թէ ոչ
փախուստի գործիներ: Ինչ որ են բանահիւսութեան՝ արկո-
թեան լեզունին այլաբանութիւնները, նոյնն են նաեւ դոհա-
րեղեններու մէջ զարմանալի արհեստի մ'այս ստեղծի և նուրբ
արտաբերութիւնները: Ինչպէս որ Ղիթնիէր կան լեզունին
մէջ, նոյնպէս և Պէնիլիւթօ Չէլլիլիներ կան թիարանի
մէջ: Ազատիլ փախաբող թշուառ՝ երբեմն առանց զօրծիլի,
խարբով մը, հին դանակով մը կերպ մը կը գտնէ սու մը
սողցելով երկու նուրբ տախտակի բաժնելու, այս երկու տախ-
տակները պեղելու՝ առանց աւերելու դրամական դրոշմները, և
սուին կողին վրայ պտուտակի ծակ մը բանալու՝ այնպէս որ եր-
կու տախտակները նօրէն կարենան կցուիլ: Այս սուն կուզես
կը բանառ, կուզես կը գոցես պտուտակը այս կամ այն կող-

մը դարձունելով. տուփ մ'է այն : Այս տուփին մէջ ժամանակի զտպանակ մը կը պահուի, և ժամանակի այս զտպանակը՝ որ սրասայր է՝ հաստ ոտնօղակներ և երկաթէ ձողեր կը կտրէ : Կը կարծուի թէ այն թշուառ թիպարտին ունեցածը սու մ'է. բայց ոչ, սու մը չէ այն, այլ իր աղատու թիւնը : Երբ ոտնօղակները ետքէն խուղարկուած թիւնները ըրաւ Թենարտիէի որջին մէջ, պատուհանին քովի խշտեակին տակէն ահա այս տեսակ բացուած և երկու կտորի բաժնուած մեծ սու մը դատու : Եղանակէս սրտպատեայ և կապտադոյն պղտի թղոյ մը դանդաղեցաւ որ կրնար պահուիլ այն սուին մէջ : Հաւանական է թէ աւազակները երբ կալանաւորին վրան փրնաւորին, վրան էր այս սուին զոր կրցաւ պահել ձեռքը և թէ ետքը երբ քահուեցաւ ձեռքը, պատուակը հանելով սուին բացաւ, և մէջի սղոցովը զինք կապող շուանները կտրեց. ասով թերեւս մեկնուի այն պղտի ձայնը և անշմարէի շարժումները զոր Մարիուս դիտած էր :

Պ. Լըպլան վախնալով թէ կը հասկնան աւազակները, չը կրցած էր ծուռել և ձախ ոտքը կապող շուաններն ալ կտրել : Աւազակներուն առաջին դարմանքն անցած էր :

— Անհոգ եղիր, ըսաւ Պիկրընայլ Թենարտիէին : Տակաւին կապուած է ոտքին մէկը, և ես երաշխաւոր կըլլամ թէ չպիտի կրնայ փախիլ : Ես կապեցի անոր այն ոտքը :

Մակայն կալանաւորը ձայնը բարձրացուց.

— Թշուառական մարդեր էք դուք. կեանքս մեծ արժէք մը չունի որ այնքան պաշտպանեմ : Բայց եթէ կերեակայէք թէ զիս խօսիլ պիտի տաք, թէ ինչ գրեւ պիտի տաք ինչ որ չեմ ուզեր գրել, թէ ինչ ըսել պիտի տաք ինչ որ չեմ ուզեր ըսել...

Եր ձախ բազուկին թեղանին վեր ըրաւ և շարայարեց.

— Ահաւասիկ :

Եւ ահա թեւ երկնցունելով մերկ մարմինն վրայ դրաւ հրաբորբոք մկրատը զոր աջ ձեռքով բռնած էր փայտէ կոթէն :

Այրող մարմինն սարսուռը լսուեցաւ, շարժարանքի սենեակներու յատուկ հոս մը ծաւալեցաւ սենեկին մէջ, Մարիուս սարսափահար երեքեցաւ, աւազակներն անպամ սրբափութ մը զղացին, տարօրինակ ծերին գէմքը հազիւ թէ կարկամեցաւ, և՛ մինչդեռ հրապոյն երկաթը ծխող վերքին մէջ կը մտուէր, անզղայապէս և դրեթէվեհու թեամբ Թենարտիէին կը նայէր իր գեղեցիկ նայուածքովը, նայուածք մ'որ անոխակալ էր և ուր տառապանքը հանդարտ վեհուածան մը մէջ աներևոյթ կըլլար :

Մեծ և ազնիւ բնաւորութեան տէր մարդերուն մարմինը և զգայարանը երբ Ֆիզիկական ցաւով համակուելով կապրտաւորին, հողին երեւան կը հանեն և ճակատին վրայ կը ցուցունեն, ինչպէս որ անկիրթ զինուորներու ապտամբութիւնները զորապետը կտակին ինքզինքը ցուցունելու :

— Թշուառականներ, ըսաւ, մի վախնաք իզմէ ինչպէս որ ես չեմ վախնար ձեզմէ :

Եւ մկրատը վերքէն հանելով բաց մնացած պատուհանէն դուրս նեանց. հրատուր և սոսկալի գործին մթութեան մէջ դառնալով աներևութացաւ, հեռի տեղ մը ձիւնին մէջ ինչ կաւ և մարեցաւ :

Կալանաւոր կրկնեց.

— Հիմա ըրէք ինձի ինչ որ կուզէք :

Զինաթափ էր կալանաւորը :

— Բռնեցէք զինքը, ըսաւ Թենարտիէ :

Աւազակներուն երկուքը իրենց ձեռքը անոր ուսին վրայ դրին, և որովայնախօսի ձայն ունեցող դիմակաւոր մարդն ալ գէմքը կեցաւ. պատրաստ ըլլալով անոր դանկը բանալիովը խորտակելու եթէ ամենափոքր շարժում մ'ընել ուզէր :

Նայն միջոցին Մարիուս իր ներքե, միջնորմին քովէն յետադայ խօսակցութիւնը լսեց որ ցած ձայնով տեղի կունենար. Մարիուս չէր տեսներ խօսողները, վասն զի շատ մօտեցած էին միջնորմին :

— Ա՛լ մէկ բան կը մնայ մեզ ընել :

— Սպաննել (escarper) :

— Ազէկ բտիր :

Խօսողները էրիկ և կնիկն էին որք կը խորհրդակցէին :

Թեհնարտիէ կամայ կամայ քայլելով դէպ 'ի սեղանը գնաց, զգրոցը բացաւ և դանակը առաւ :

Մարիուս ատրճանակին բունին պունդը կը յուզէր : Ան-
լո՛ւր վարանում : Ժամէ մ'ի վեր իր խղճին մէջ երկու ձայն
կար . միս իրեն կըսէր յարգել հօրը կտակը , միւսը կըսէր
օգնել կալանաւորին : Այս երկու ձայները անընդհատ իրենց
կռիւր կը շարունակէին որով Մարիուս հոգեվարի մը պէս կը
շարձարուէր : Մինչև ախ վայրկեանը անյայտապէս յուսա-
ցած էր դանակ միջոց մը՝ այս երկու պարտաւորութիւնները
հաշտեցնելու համար , բայց հնարաւոր բան մը պատահած
չէր : Սակայն վտանգը ստիպողական էր , ա՛լ սպասելու վայր-
կեան մ'ալ չկար . Թեհնարտիէ կալանաւորէն քանի մը քայլ
անդին՝ դանակը ձեռքը՝ կը մտածէր :

Մարիուս իր աչքերը չորս դին կը շրջէր մոլորազին . յու-
սահատութեան մեքենայական յետին միջոցն էր այս :

Յանկարծ սարսուեցաւ :

Բոլորակ լուսնի սատիկի ճառագայթ մը անոր ոտներուն
տակ , սեղանին վրայ թուղթի կտոր մը կը լուսաւորէր և կար-
ծես կը ցուցունէր դայն : Մարիուս այս թուղթին վրայ կար-
դաց սա սողը զոր նոյն օրը առաւ Թեհնարտիէի առջինէկ
աղջիկը դրած էր :

ՓԱՅՏԻՈՐՆԵՐԸ ԵՎԱՆ

Մարիուսի մտքէն դադարեալ մը , լոյս մ'անցաւ . իր փըն-
տած միջոցն էր , զինքը շարձարող խնդիրին լուծումն էր այն ,
այսինքն մարդասպանը խնայել և նահատակը ազատել : Ծուռ
կրկնեց դարանին վրայ , թեք երկնցուց , առաւ թուղթին կը-
տորը , միջտորմին բուռէն կտոր մը զատեց կամայ մը , թուղ-
թին մէջ դրաւ բուռին կտորը , և ծակէն Թեհնարտիէին որջն
նետեց :

✕ Ժամանակն էր նետելուն . Թեհնարտիէ նուաճելով իր վեթ-
ջին երկիւղները և յետին խղճահարուածիւնները դէպ 'ի կա-
լանաւորը կուղղէր :

— Բան մ'ինկաւ , պօռաց Թեհնարտուհին :

— Ի՞նչ է , ըսաւ էրիկը :

Կնիկը խոյանալով թուղթով պլուած բուռին կտորը ա-
ռած էր զետնէն : Էրիկին տուաւ զայն :

— Ուսկի՞ եկաւ այս , հարցուց Թեհնարտիէ :

— Ջարմանալի հարցում , ըսաւ կնիկը , ուսկի՞ կրնայ մը-
տած ըլլալ : Պատուհանէն եկաւ :

— Պատուհանէն անցնելով մոնէլը տեսայ , ըսաւ Պիկ-
լընայլ :

Թեհնարտիէ շուտ մը բացաւ թուղթը և ճրագին մօտեցուց :

— Էքօնինի զիրն է . ո՛ւֆ :

Կշան ըրաւ կնիկին որ անմիջապէս մօտեցաւ . թուղթին վը-
րայ դուռած սողը ցուցուց անոր , յետոյ խորին ձայնով մը
շարայարեց .

— Շօւտ , ելարմնը . կափուլին մէջ թողունք մանկ որսը
և կծիկը դնենք :

— Նախ մարդուն գլուխը պիտի չկտրէք , հարցուց Թե-
հնարտուհին :

— Ժամանակ չունինք :

— Ուսկի՞ պիտի փախինք , կրկնեց Պիկլընայլ :

— Պատուհանէն , պատասխանեց Թեհնարտիէ :

Բօնին քանի որ քարը պատուհանէն նետեց , ըսել է թէ
տունը այն կողմէն պաշարուած չէ :

Որովայնախօսի ձայն ունեցող դիմակաւորը վար դրաւ մեծ
բանալին , երկու թեքեր վեր ըրաւ յօդս և առանց բռն մը
արտասանելու արագապէս երեք անգամ ձեռները բացաւ և
դոցեց : Նաւաստիներու մէջ տրուած ահադին ճգնաժամի մը
նշանն եղաւ այս : Աւազակները թողուցին կալանաւորը : Ի
քթթել ական չուանէ սանդուղը պատուհանէն դուրս կախ

ուեցաւ և երկու երկաթէ ակիշներովը պատուհանին եզրին յարեցաւ պնդապէս :

Կալանաւորը ուշագրութիւն չէր ընելը նշմարելու համար ինչ որ կանցներ իր բոլորտիքը : Կերևար թէ կը մտախոհէր կամ կաղօթէր : Երբ սանդուղը հաստատապէս կախուեցաւ , թենարտիէ պօռաց .

— Եկո՛ւ , կնիկ :

Եւ դէպ 'ի պատուհանը վաղեց :

Բայց երբ ոտքը պատուհանէն դուրս հանելու վրայ էր , Պիլիընայլ ուժգնակի անոր օձիքը բռնելով , ըսաւ .

— Չէ , կեցիր նայինք , աներես ծերուկ . մեզմէ ետք :

— Մեզմէ ետք , ունային աւազակները :

— Տղայ էք տղայ , ըսաւ թենարտիէ , ժամանակ չկորուսենք : Ոտիկանութիւնը ետեւնիս է :

— Ապա ուրեմն , ըսաւ աւազակներուն մին , վիճակ ձգենք . անցնի սուաջ որու որ վիճակը պիտի կ'ընայ :

Թենարտիէ գոչեց .

— Ի՞նչ էք , փախճուկ էք . ահա խել մը մորոտներ որք կուզեն ժամանակ անցունել տղայաբար , մատ թրջել⁵ , վիճակ ձգել , անուններ դրել , և անունները գլխարկի մը մէջ դնել , այնպէս չէ :

— Գլխարկս կուզէք , պօռաց ձայն մը դուռին սեմէն :

Ամէնքն ալ դարձան : Ժալէրն էր պօռացողը :

Ժալէր գլխարկը ձեռքը բռնած էր , և ժպտելով աւազակներուն կերկնցունէր զայն :

ՊԼՈՒՐ ԲԱՑ

ՆԱՆ ԵՒ ԱՌԱՋ ՊԻՏՔ Ի ՄԻՅՑ ՆԱՀԱՏԱՆՆԵՐԸ

ՉԵՐԱՍՏԱՆԻ

Երբ դիշերուան մուծը սկսած էր տիրել , ժալէր տեղ

տեղ մարդեր դրած , և ինքն ալ Պարիէր Տը Կօյըլէնի փոշոցին ծառերուն ետեւ դարանը մտած էր . այս փողոցը պուլ վարին միւս կողմէն Կօրպօյի խարխուլ տունին դէմն է : Դախ էր քրպանը (իմա քանդ) բացած էր մէջը նետելու համար երկու նորատի աղջիկները որոնք որջին բոլորտիքը հսկելու պաշտօն ունէին : Բայց միայն Ազէլման քրպան⁶ էր : Իսկ Երօնին իր տեղը կեցած չէր . աներեւոյթ եղած ըլլալով չբռնուած էր ան : Յետոյ ժալէր պահուած էր սպասելով որ որոշուած նշանը տրուի : Կառքին երթնելով թիւնները սաստիկ յուզած էին զինքը : Աւերջապէս համբերութիւնը հասած էր . և ապահով ըլլալով թէ քոյն⁷ մէջ կ'ընէ , ապահով ըլլալով թէ քարէքաղաք⁸էն պիտի ունենայ , և ճանչցած ըլլալով աւազակներուն շատերը որ ներս մտած էին , որոշած էր մտնել և վեր ելնել առանց սպասելու որ ատրճանակը նետուի : Ինչպէս կը յիշէ ընթերցողը , ժալէր Մարիուսի բանալին ունէր քովը :

Յարմար ատենին հասած էր :

Աւազակները՝ ահաբեկ իրենց զէնքերու վրայ յարձակեցան զոր փախչելու միջոցին հոն հոս նետած էին : Մանրերկրորդ մ'անցած չէր տակաւին և ահա այս եօթ մարդերը՝ զոր տեսնողը կը զարհուրէր՝ պաշտպանողական գիրքով մը խմբուեցան . մին իր տապարը , մին իր բանալին , միւսը իր բիրը , միւսն իր մկրատները , երկաթէ լծակները և կռանները առնելով : Իսկ թենարտիէի ձեռքը իր դանակը կար : Թենարտուհին ահագին սալաքար մը բռնեց որ պատուհանին անկիւնն էր և որ աթոռի տեղ կը ծառայէր իր աղջիկներուն :

Ժալէր գլուխը դրաւ գլխարկը , և երկու քայլ առաւ դէպ 'ի սենեակը , թեւերը կուրծքին վրայ , զաւազանը թեւին տակ , սուրը պատեանին մէջ ունենալով :

— Մի շարժիք , ըսաւ : Պատուհանէն չպիտի անցնիք . դուռէն պիտի անցնիք : Դուռէն անցնելը նուազ վնասակար է : Դուք եօթ հողի էք , իսկ մենք տասնուհինգ : Համալի պէս

Այլ մէկու պարանոցը չըսենք : Ազնիւ բլանք :
 Պիկրընայլ ատրճանակ մ'առաւ զոր պլուզային տակ պահած էր , և Թենարտիէին ձեռքը տուաւ , ածոր տկանջին ըսելով .
 — Ժավէքն է ան : Ես այս մարդուն վրայ չեմ համարձա-
 կիր ատրճանակը նետելու . դուն կը համարձակիս :

— Հասա կը հարցունես , պատասխանեց Թենարտիէ :
 — Ապա ուրեմն նետէ :

Թենարտիէ հրացանակը բռնեց , և Ժավէրին ուղղեց :
 Ժավէր որ երեք քայլ հեռի էր , ուղղակի Թենարտիէին նայեցաւ , և ըսաւ միայն .

— Մի նետեր հա՛ . կրակ չպիտի առնէ :

Թենարտիէ կայծահանը քաշեց , բայց կրակ չառաւ :

— Քեզի չըսի՛ , կրկնեց Ժավէր :

Պիկրընայլ իր մահակը Ժավէրին ոտներուն առջև նետելով .

— Ստանաներուն թաղաւորն ես դուն , առնատուր կըլ-
 լամ , ըսաւ :

— Հասա դո՛ւք , հարցուց Ժավէր միւս աւաղակներուն :

— Մենք ալ , պատասխանեցին :

Ժավէր հանդարտորէն կրկնեց .

— Լաւ , ահա ասանկ ըլլալ պէտք է . կըսէի թէ աւելի
 աղնի է այս կերպը :

— Մէկ բան կուզեմ միայն , կրկնեց Պիկրընայլ . կուզեմ
 որ երբ բանալը գրուիմ , ծխախոտ տրուի ինձ :

— Շնորհուած է , ըսաւ Ժավէր :

Յետոյ դարձաւ և ետեւ գտնուողները կանչելով ,

— Հիմա մտիք , ըսաւ :

Անմիջապէս քաղաքապահներու և ոստիկաններու խումբ մը
 սուրերով , մահակներով և բիրերով ներս խուժեցին Ժավէ-
 րին ձայնը առնելով : Աւաղակները կաշկանդուեցան : Մար-
 դերու այս բազմութիւնը զոր ճրագ մը հազիւ հազ կը լու-
 աւորէր , ստուերով կը զրաւէր որջը :

— Ամենուրեք շուշակ (poucette) անցուցէք , պօռաց Ժավէր :

— Մօտեցէք տէ , կը տեսնէք , պօռաց ձայն մը որ մար-
 դու ձայն չէր և որու համար ոչ ոք կընար ըսել թէ կնիկի
 ձայն մ'է :

Թենարտիէին պատուհանին անկիւններուն մին պատնէշ
 մ'ըրած էր իրեն , և ան էր այն մոնչումը հանողը :

Քաղաքապահները (sergent de ville) և փայտւորները ետ
 քաշուեցան :

Թենարտիէին վրայէն շալը նետած և զլխարկը պահած
 էր . էրկիը որ ածոր ետին կծկուած էր , զրե թէ անիւրայլ թ
 կըլլար ինկած շալին տակ . կնիկը իր մարմնովը կը ծածկէր
 զան , երկու ձեռներովը զլուխին վերևը բարձրացնելով սա-
 լաքարը . քարածայտ մը նետելու պատրաստուող հսկայուհիի
 մը որոտումով :

— Քաշուեցէք , պօռաց :

Ամենքն ալ գէտ 'ի փողը քաշուելով , սենեկին մէջ թա-
 փուռ տեղ մը բացուեցաւ :

Թենարտիէին աւաղակներուն նայեցաւ որոնք կաշկան-
 դուած էին առանց դիմադրութեան , և կսկորդային ու բիրտ
 ձայնով մը մրմնաց .

— Աստերը :

Ժավէր ժպտեցաւ և յառաջացաւ սենեկին գէտ 'ի թափուռ
 ձգուած տեղը , ուր կը նայէր Թենարտիէ իր երկու բի-
 րերովը :

— Մի մօտիր , կորիր , թէ ոչ զլուխը կը ջախջախեմ , պօ-
 ռաց Թենարտիէին :

— Ի՛նչ արի զինուոր , ըսաւ Ժավէր . մայր դու , ստոյգ
 է թէ մարդու մը պէս մօրուս ունիս , բայց ես ալ կնիկի մը
 պէս ճիրաններ ունիմ :

Եւ նորէն յառաջացաւ :

Թենարտիէին հերարձակ և սոսկալի մեկուսեց (écarter)
 սրունքը , ետեւ ծուռեցաւ և սալաքարը Ժավէրին զլուխին
 նետեց մոլեղնաբար : Ժավէր ծուռեցաւ , սալաքարը վա-

յէն անցաւ, ներսի պատին զարկաւ, պատին վրայէն բուռի մեծ կտոր մը վար իջեցուց, և որջին մէջ տեղէն՝ որ բարեբաղդաբար դրեթէ թափուռ էր՝ անկիւնէ յանկիւն ոտոտ տելով մինչև ժավէրին ներբաններուն քովն եկաւ կեցաւ:

Նոյն պահուն ժավէր ամուլներուն մօտեցաւ: Իւր լայն ձեռներուն մին կնիկին ուսին վրայ դրաւ ուժղին և միւսովն ալ էրիկին զլուխը բռնելով:

— Հրուշակները, պօռաց:

Ոստիկանութեան մարդերը ներս մտան խոնելով, և քանի մը մանրերկրորդի մէջ ժավէրին հրամանը կատարուեցաւ:

Թենարտուհին՝ յուսահատ՝ իր և էրիկին կաշկանդուած ձեռները նայեցաւ, դետինը ինկաւ և լալով պօռաց:

— Աղջիկներս:

— Բանտն են, ըսաւ ժավէր:

Սակայն ոստիկանները դուռին ետեւը քնացող դինովը նըշմարելով կը ցնցէին:

Արթնցաւ դինովը թոթովելով:

— Լմեցաւ, ժօնարէթ:

— Այո՛, պատասխանեց ժավէր:

Կաշկանդուած վեց աւաղակները ոտքի վրայ էին. բայց տակաւին ճիւղիկ կերպարան ունէին, երեքին երեսը սևով մրտուած, երեքն ալ գիմակ գրուած էին:

— Մի՛ հանէք դիմակները, ըսաւ ժավէր:

Եւ Բօթնապետի զօրահանգէսին ներկայ Քրետերիկ Բ. ի մը նայուածքով աւաղակներուն նայելով հանդիսապէս, « ծխահան մաքրողներուն » ըսաւ:

— Բարի լըյս, Պիկրընայլ: Բարի լըյս, Պրիւժօն: Բարի լըյս, Տէօ-Միլիար:

Ապա գէպ երեք դիմակները դառնալով ուռնաւոր մարդին ըսաւ:

— Բարի լըյս, Կէօլմէր:

Բրաւոր մարդին:

— Բարի լըյս, Պապէ:

Եւ որովայնախօսին:

— Բարեւ, Գլադսու:

Ժավէր նոյն միջոցին աւաղակներուն կաշնաւորը նշմարեց որ ոստիկանութեան մարդերու զալէն ի վեր զլուխը կախած էր առանց խօսք մ'արտասանելու:

— Քակեցէք պարոնը, ըսաւ ժավէր, և թո՛ղ ոչ ոք դուրս ելնէ:

Ասի ըսելէն ետք իշխանաբար սեղանին առջև նստաւ որու վրայ մնացած էին ճրագը և կաղամարը. զրպանէն գրողմաւոր թուղթ մը հանեց և սկսաւ տեղեկագիրը գրել:

Երբ գրեց առջի տողերը որք ոչ այլ ինչ են եթէ ոչ միշտ մի և նոյն սովորական խօսքերը, աչերը վեր ըրաւ:

— Մօտ բերէք այն պարոնը զոր այս պարոնները կապած էին:

Ոստիկանները չորս դին նայեցան:

— Է՛, ժւր է պարոնը, հարցուց ժավէր:

Աւաղակներուն կաշնաւորը, Պ. Լըպլան, Պ. Իւրպէն Քապըրը, Իւրսիւլի կամ Արտոյալին հայրը աներեւոյթ եղած էր:

Գուռին քով պահապաններ գրուած էին, բայց պատուհանին քով ոչ: Մարդը քակուելէն ետք՝ երբ ժավէր տեղեկագիրը պատրաստելու կը պարապէր, սենեկին մէջ տիրող շփոթէն, աղմուկէն, բաղմութենէն օղուած քաղելով պատուհանէն դուրս յարձակած էր վայրկեանի մը մէջ ուր ոչ ոք ուշադրութիւն կընէր իրեն:

Ոստիկան մը պատուհանը վազեց և նայեցաւ: Ոչ ոք կը տեսնուէր դուրսը:

Չուանէ ելարանը գեռ կերերար:

— Կրո՞ղ տանի, մրմնաց ժավէր. կերեայ թէ լաւագոյնն էր ան:

ՔՆՈՒԱՌՆԵՐ

ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻՆ ՄԷՋ ՃՁԱՂ ՊԶՑԻՊԸ

ՕՐԻԹԱԼԻ պուրվարի տունին մէջ այն դէպքերը կան՝
տարուելէն օր մ'ետք, տղայ մը որ կերեար թէ Աստերիցի
կամուրջին կողմէն կուղար՝ աջ կողմի կողմնական ծառուղիէն
երթալով դէպ 'ի Գօնթէնպոյի կողմերը կուղղէր : Արդէն
գիշեր եղած էր : Այս աղան որ գալիս գտավ և նիհար էր ,
հոտներ և կտակէ բանթալոն մը հագած էր փետրվար աւ
միսին մէջ, և բոլոր զօրութեամբ կերպէր :

Բըթի-Պանդիէի փողոցին անկիւնը պատաւ կին մը ծռուե-
լով աղբերու դեղի մը մէջ բան մը կը փնտռէր լամպարին
լոյսովը : աղան անցնելու միջոցին ոտքովը պառաւին զարկաւ
յանդէտս, յետոյ ետ քաշուելով :

— Այ, շուն չէ եղեր, մինչդեռ ես ահագին, ահագին
շուն մը կարծեմ էի ասի : Ահագին բաւը երկրորդ անդամին
ձայնը այնպիսի հեղնութեամբ մը հասցնելով արասանեց
որ բաւական լաւ արտայայտելու համար պէտք է զլիսպիւ-
ներով զրել, ահագին, ԱՀԱԳԻՆ շուն մը :

Պառաւը սաստիկ բարկանալով կանգնեցաւ :

— Կիրամուքի վաստակ, մըմաջ : Եթէ ծռուած չըլլայի,
դիակէ թէ ո՛ր անդդ ոտքիս տակ առնելով պիտի ջախջախէի :
Տղան արդէն հեռացած էր :

— Քրս, քրս, կրկնեց : Ապա ուրեմն թերեւս սխալած
չեմ զարնելովս :

Պառաւը զայրոյթէն շնչաստառ՝ բոլորովին կայնեցաւ, և
լամպարին նշոյլը զլիսովին լուսաւորեց անոր կապարադոյն
դէմքը որու վրայ անկիւններ և խորշոմներ փորուած էին,
զանազան գծերու հետ ուրք բերնին խորշերուն կը մօտէին :
Մարմինը մութին մէջ աներեւոյթ կը լլար, և միայն գլուխը
կը տեսնուէր : Զառանցումի դիմակն էր այն զոր կարծես թէ

նշոյլը գիշերային խաւարին մէջ նկարած էր : Պատանին պա-
ռաւը գիտեցով,

— Տիկինը, ըսաւ, շունի այն գեղեցիկութիւնը որ իմ հա-
շիւիս կուգայ :

Յետոյ իր ճամբան շարունակեց, և նորէն սկսաւ երգել :

Գուարսապօ Թագարոյ

Ռոմացուպով կը քայլէր :

Տակէն անցնողն տար անոր . . .

Երրորդ տողը լմացունէն ետք երգը ընդմիջեց : Թիւ 50-
32 տունին առջև հասած էր, և դուռը դոյզանելով սկսած
էր ոտներովը դուռին զարնել, զգրգումով և դիւցազնական
կերպով զարնելով, որով անոր մարդու մոլճակներ հապած
ըլլալը կը յայտնուէր աւելի քան թէ պատանի կան ոտներ ու-
նենալը :

Սակայն այն պատուը որու պատանին հանդիպած էր Բը-
թի-Պանդիէի փողոցին ծայրը, անոր ետեւէն վազելով կու-
գար, աղմկալի աղաղակներ հանելով և մեծ մեծ շարժումներ
ընելով :

— Ի՞նչ է այն, ի՞նչ է այն. Աստուած իմ Աստուած,
դուռը պիտի խորտակէ հիմա, տունը պիտի փլէ :

Պատանին ոտքովը տակաւին կը զարնէր դուռին :

— Մի՛թէ հիմա այս կերպով կը նորոգուին տուները :
Յանկարծ կանց առաւ պառաւը՝ ստամբակը ճանհալով :

— Այ, այն շուտինն է եղեր :

— Այ, պառաւն է եղեր, ըսաւ պատանին : Բարի լոյս,
Պիւրիսիկ խաթունիկ, նախահայրերս տեսնելու եկայ :

Պառաւը պատասխանեց դէմքը ծռելով, բազադուած ծը-
ռութիւն դէմքի զօր՝ ատելութիւնը պառաւին տկարութեան
և աղեղութեան շորհիւ յանկարծ կազմած էր սքանչելապէս
և որ դժբաղդաբար կորսուեցաւ մութին մէջ :

— Տունը ակ մարդ չկայ, շաներես :

— Ա՛հ, կրկնեց պատանին. ո՛ր է ուրեմն հայրս :

— Փօրսի բանան է :

— Ի՞նչ. հայա մայրս :

— Սէն-Լաղարն է :

— Ի՛, աղէկ. հայա քոյրերս :

— Անոնք ալ Մատըլօնէթն են :

Պատանին ականջին ետեւ քերեց, Պիւրկօն խաթունին նա-
յեցաւ և ըսաւ.

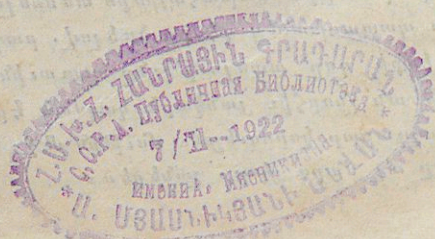
— Ա՛հ :

Յետոյ ներբաններուն վրայ դարձաւ, և պահ մ'ետք պա-
ռաւ՝ դուռին սեմին վրայ կեցած՝ պատանիին աղբու և կայ-
տառ ձայնը լսեց որ ձմեռնային հովէն սարսուռը սեւթոյր
կնձիններու մէջ սուղելով կերգէր.

Պատանայօ թագաւոր
Ոսմացուպով կը քայլէր.
Տակէն անցնողն տար անոր
Երկու փուշ, երբ ազուաւնէր
Նա որապաւ կը մեկնէր
Ոսմացուպին վրայ կայնած :

1908-XII-15-
ՎԵՐՋ ՎԵՑԵՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻ

ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍԻՆ

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹԱՐԳՄԱՆՁԻՆ

1. Իւկօլէն ծը լն Կէրարտէսգա թիղղի ագնիւ և զօրեղ զերդատաննէ-
բէն մէկուն անունն է : Այս ընտանիքին ամենէն հանրածանօթ և երեսելի անձն
է Կէրարտէսգայի կոմս Իւկօլէն որ այլ և այլ կոչուներու մէջ յաղթելէն և
յաղթուելէն ետք վերջապէս բռնուեցաւ, և իր թոռներուն մին՝ Բօթէր՝ զանի
զաւակներովը միատեղ աչտարակի մը մէջ բանտարկեց և թողուց որ անօթի
մեռնի հօն : Տանթէ իր Գէսէթն մէջ սրանչեւի տաղանդով մը նկարագրած է
Իւկօլէնի և իր զաւակներուն Անթուսթեան աշտարակէն մէջ քաջած տանջանքները :

2. Ֆարնէզի զերդատաննէն պաշտպանութեամբ քանդակուած Հեքիւլի
ահագին անդրի մը կայ Խաւիպի մէջ, և կանուանի Հեքիւլ-Ֆարնէզ :

3. Այս լատիններէնը կը նշանակէ : Գեղաւաճաւ, մարտիկ, Խաւիպի
խնայ Եւթուսթեան :

4. Յուդայ (judas) քրանսերէնի մէջ իրի ճարտարապետական բառ կը նշա-
նակէ նաև ծակի նման դաղանի պատուհան : Մենք այս միտքով գործածած ենք
հոս այս բառը :

5. Խաղ մը կայ որ է մատերուն մէկը թրջել և հինգ մատը միատեղ եր-
կնցունել ուրիշ մը. ասի թրջուած մատը բռնելով կը շահի կամ կը կորուսե
ինչ որ խաղին դրուած է :

ՅԱՆԿ ՆԻԻԹՈՑ

ՄԱՍՆ ԵՐՐՈՐԴ. — ՄԱՐԻՈՒՍ

ԳԻՐՔ ՎԵՑԵՐՈՐԴ

ԵՐԿՈՒ ԱՍՏՂԵՐՈՒ ՀԱՄԱԴԻՊՈՒԹԻՒՆ

	ԵՐԵՍ
ԳԼՈՒԽ Ա. Մականուն. — ընտանեկան անուն կազմելու կերպ	5
» Բ. Եւ Եղեւ Լյս	9
» Գ. Գարնան արդիւնք	12
» Դ. Մեծ Հիւանդութեան մը սկիզբը	14
» Ե. Պիւկօն խաթունին վրայ այլ և այլ կայծակներ կիճնեն	18
» Զ. Մարիուս կալանաւոր	19
» Է. Արկաճք Ս տառին որու վրայ ենթադրութիւններ կը ըլլան	23
» Ը. Նոյն իսկ ծերունի զննորները կրնան երջանիկ ըլլալ	26
» Թ. Խաւարում	28

ԳԻՐՔ ԵՕԹԵՐՈՐԴ

ԲԱԹՐՈՆ — ՄԻՆԷԹ

ԳԼՈՒԽ Ա. Ականները և ականահատները	32
» Բ. Ստորայարկը	35
» Գ. Պապէ, Կեօլմէր, Գլադուս և Մօնրաքնաս	38
» Դ. Խումբին կազմութիւնը	41

ԳԻՐՔ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

ՅՈՒՒ ԱՂԲԱՏԸ

ԳԼՈՒԽ Ա. Մարիուս փեղուրաւոր աղջիկ մը փնտռելով գլխանակաւոր մարդու մը կը հանդիպի	46
» Բ. Գանուած բան մը	49
» Գ. Չորս նամակ	51
» Դ. Թշուառութեան մէջ վարդ մը	58
» Ե. Նախախնամութեան յուշան	67
» Զ. Արջին մէջ գազանաբայոյ մարդ մը	71

	Երես
» Է. Զօրավարութիւն և մարտադիտութիւն.....	77
» Ը. Որքէն մէջ ճառագայթ մը.....	82
» Թ. Ժօնարէթ գրեթէ կուլայ.....	85
» Ժ. Աւարչութեան կառքերուն վարձքը երկու ֆրանք է ամէն մէկ ժամին համար.....	90
» ԺԱ. Թշուառութիւնը կառավարիչ ծառայութիւն ընել վշտին.....	93
» ԺԲ. Պ. Լըսլանի հինգ ֆրանքին գործածութիւնը.....	99
» ԺԳ. Առանձին եւմ առանձնութեան հետ ծածուկ տեղ մ'ուր չեն խորհրդազօր ընել, հայր մեր.....	105
» ԺԴ. Ուր ոստիկանութեան մարդ մը երկու տարձանակ կուտայ փաստարանի մը.....	109
» ԺԵ. Ժօնարէթ կը գնէ ինչ որ պէտք է իրեն.....	112
» ԺԶ. Ուր անգլիական եղանակով երգ մը պիտի գտնուի որ 1832ին ամենուն բերանն էր.....	117
» ԺԷ. Մարիուսին հինգ ֆրանքնոց դրամին գործածութիւնը.....	122
» ԺԸ. Մարիուսի երկու աթոռները գէմ առ գէմ կը կենան.....	128
» ԺԹ. Պ. Լըսլան միջին խորշեր տեսնելով մտատանջութիւն կը կրէ.....	130
» Ի. Դաւաճանութիւն.....	136
» ԻԱ. Կախ և առաջ պէտք է նահատակները ձերբակալել.....	168
» ԻԲ. Երբորդ հատորին մէջ ճշող պզտիկը.....	174
» Գանձութագրութիւնը թարգմանին.....	177

Հրատարակողքիւնք Տեղեւան

ԿՈՄՍ

ՄՕՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՈՅ

ՎԵՅ ՀԱՏՈՐԻ ԲԱԺՆՈՒՄԸ

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ՏԻԳՐԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԷՏԷՆԱՆ

Ար ծախուի բոլոր հայ գրավաճառաց քով
90 դաճեկան :

Նոյն ոսկեզօծ և պատկերազարդ 1 1/2 Օւմ.
լիւրա :

ՎԻԳԹՈՐ ՀԻԿՈՅԻ

ԹՂՈՒԱՌՆԵՐԸ

ԼԷ ՄԻՋԵՐԱՂԸ

ՏԱՍԸ ՀԱՏՈՐԻ ԲԱԺՆՈՒՄԸ

Բաժանորդութիւն ամբողջ գործոյն 150 դրշ :

Խրաքանչիւր հատորը 18 դրշ :

ԳԱՂՏՆԻՔ ԲԱՐԻՉԻ բաժանորդաց համար 123 դրշ :

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ

ԹՂՈՒԱՌՆԵՐ

ԳԱՂՏՆԻՔ ԲԱՐԻՉԻ

ՎՕԼԹԷՐԻ ՄԻՔՐՕ-ՄԵՂԱՍ

» ՍԵՒ ՈՒ ՃԵՐՄԱԿ

» ԺԱՆՕ-ԳՕԼԷՆ

ԼԱ ՏԱՄ ՕՊԵՄԵԼԻԱ

ԼՄՕՐԻ

ԷՕԺԷՆ ՍԻԻՒ ՄԱԹԷԼԷ

ՔԵՐԱՊԵՆՈՒԹԻՒՆ

157.
2156
24576

R013

